

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

ANUL XXXI

2

IULIE — DECEMBRIE

1986

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

CONSILIUL DE CONDUCERE

IOAN PĂTRUȚ — *redactor-șef*
ROMULUS TODORAN — *redactor-șef adjunct*
VIOREL BIDIAN — *membru al Colegiului de redacție*
VASILE BREBAN
DUMITRU D. DRAȘOVEANU
DIMITRIE MACREA
membru corespondent al Academiei R. S. România
ION MĂRII
PETRU NEIESCU
GRIGORE RUSU — *membru al Colegiului de redacție*
SABINA TEIUȘ
CARMEN VLAD
MIRCEA ZDRENGHEA
EUGEN BELTECHI — *secretar responsabil de redacție*
NICOLAE MOCANU — *secretar responsabil de redacție;*
membru al Colegiului de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, revistele se pot procura prin poștă, pe bază de abonamente.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite la Consiliul de conducere al revistei „CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ”.

La revue paraît 2 fois par an.

Toute commande de l'étranger (fascicules ou abonnements) sera adressée à „ROMPRESFILATELĂ”, Sectorul Export-Import Presă, P.O. Box 12 — 201, telex 10376, prsf r, 78104 București, Calea Griviței nr. 64—66, Roumanie.

Le prix d'un abonnement est de \$ 54 par an.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste.

Les manuscrits, les livres et les revues proposés en échange ainsi que toute correspondance seront envoyés au Conseil de Direction de la revue „CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ”.

APARE DE 2 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI

3400 Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, 21

telefon : 3.48.98 (int. 2), 3.62.05

SUMAR

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

- IOAN PĂTRUȚ, Din nou despre vechimea influenței slave în limba română 113

DIALECTOLOGIE

- ȘTEFAN MUNTEANU, Graiul din Munții Apuseni în izvoare literare 116

GRAMATICĂ

- MARIANA GRUIȚĂ, Relația opozițională în engleză și română 125
C. MILAȘ, Sincope sintagmatice regresive 130

LEXICOLOGIE

- Note lexicale (Ioana Anghel; D. Grecu; I. Mării) 133

ONOMASTICĂ

- SIMION DĂNILĂ, Sufixul *-ovici/-evici* în numele de familie bănățene, ardelen și bucovinene 145

LINGVISTICĂ GENERALĂ

- MIHAI M. ZDRENGHEA, Pentru o logică ilocuționară (I) 153

DISCUȚII

- IOAN PĂTRUȚ, Probleme de onomastică 160
CARMEN VLAD, Semantică și poetică (I) 166

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

- EMANUEL VASILIU, *Sens, adevăr analitic, cunoaștere*, București, 1984 (Paul Schweiger) 171
HERODOT, *Istorie*, București, 1984 (A. Gofia) 172
VASILE FRĂȚILĂ, L. P. BERCEA, *Bibliografia onomasticii românești. Bibliographie der Rumänischen Onomastik (1944—1984)*, Timișoara, 1985 (Gabriel Vasiliu) 173
JAN ŠABRŮLA, *Substitution, représentation, diaphore*, Praga, 1985 (Mircea Boreilă) . 174
B. RIEGER (Ed.), *Empirical Semantics*, vol. I—II, Bochum, 1981 (Paul Schweiger) . 176
GIOVANNI FRAU, *Friuli*, Pisa, 1984 (Mircea Homorodean) 177
„D R L A V. Revue de linguistique”, n°s 32, 33/1985 (Ligia Stela Florea) 179
INDICE 182

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

RECHERCHES DE LINGUISTIQUE

Année XXXI, n° 2

1986

juillet — décembre

SOMMAIRE

HISTOIRE DE LA LANGUE ROUMAINE

- IOAN PĂTRUȚ, Encre une fois sur l'ancienneté de l'influence slave en roumain . . . 113

DIALECTOLOGIE

- ȘTEFAN MUNTEANU, Le parler de Munții Apuseni dans les sources littéraires . . . 116

GRAMMAIRE

- MARIANA GRUIȚĂ, La relation d'opposition en anglais et en roumain . . . 125
C. MILAȘ, Syncopes syntagmatiques régressives . . . 130

LEXICOLOGIE

- Notes lexicales (Ioana Anghel; D. Grecu; I. Mării) . . . 136

ONOMASTIQUE

- SIMION DĂNILĂ, Le suffixe *-ovici/-evici* dans les noms de famille du Banat, de la Transylvanie et de la Bucovine . . . 145

LINGUISTIQUE GÉNÉRALE

- MIHAI M. ZDRENGHIEA, Pour une logique illocutionnaire (I) . . . 153

DISCUSSIONS

- IOAN PĂTRUȚ, Problèmes d'onomastique . . . 160
CARMEN VLAD, Sémantique et poétique (I) . . . 166

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS DE LIVRES

- EMANUEL VASILIU, *Sens, adevăr analitic, cunoaștere*, București, 1984 (Paul Schweiger) 171
HERODOT, *Istorie*, București, 1984 (A. Goția) . . . 172
VASILE FRĂȚILĂ, L. P. BERCEA, *Bibliografia onomasticii românești. Bibliographie der Rumänischen Onomastik (1944—1984)*, Timișoara, 1985 (Gabriel Vasiliu) 173
JAN ŠABRŠULA, *Substitution, représentation, diaphore*, Praga, 1985 (Mircea Borcilă) 174
B. RIEGER (Ed.), *Empirical Semantics*, vol. I—II, Bochum, 1981 (Paul Schweiger) 176
GIOVANNI FRAU, *Friuli*, Pisa, 1984 (Mircea Homorodean) . . . 177
„D R L A V. Revue de linguistique”, n°s 32, 33/1985, (Ligia Stela Florea) . . . 179
INDEX . . . 182

DIN NOU DESPRE VECHIMEA INFLUENȚEI SLAVE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

IOAN PĂTRUȚ

De mulți ani susțin teza conform căreia limita influenței slave în limba română nu poate fi coborâtă sub secolul al IX-lea¹. Voi relua, în cele ce urmează, această problemă, pornind de la trei lucrări recente, în care începutul influenței slave este plasat sub data menționată.

În *Istoria limbii române* (Iași, 1980) a lui G. Ivănescu, apare în *Cuprins* (cap. I, § 2) afirmația: „Influența slavă veche asupra limbii române începe prin secolul al VII-lea, cel mai târziu al VIII-lea” (p. 755; cf. p. 269: „Începe așadar pe la mijlocul secolului al VII-lea o influență slavă asupra poporului român [...]”). În *Originile limbii române* (București, 1981), acad. I. Coteanu, după ce afirmă: „[...] în principiu, slavii de sud nu puteau să dea românei cuvinte sau forme decît după secolul al VII-lea [...]” (p. 55), se fixează asupra secolului următor: „afară de *sclavus* nu avem în mod sigur un cuvînt de origine slavă dinainte de secolul al VIII-lea” (*ibidem*). Acad. Iorgu Iordan, în *Istoria limbii române (Pe-nțeleșul tuturora)* (București, 1983), susține că limba română a apărut ca rezultat al simbiozei slavo-romanice: „În orice caz, putem presupune, fără riscul de a greși, că spre sfîrșitul secolului al VI-lea și de-a lungul celui următor simbioza slavo-romanică își va fi produs efectul lingvistic, care este limba română [...]” (p. 25)².

Subliniez că este și trebuie recunoscut caracterul bulgăresc al celui mai vechi strat de elemente slave pătrunse în limba română. Am susținut și susțin teza că toți slavii vorbeau, pînă la începutul secolului al IX-lea, pe întinsul teritoriu pe care erau răspîndiți, o limbă unică, numită „slava comună” (fr. „le slave commun”, rus. „praslavjanskij/obščeslavjanskij jazyk”, germ. „die urslavische Sprache”). Numai din secolul al IX-lea putem vorbi de mai multe limbi slave; deci bulgara, cu trăsăturile ei specifice, individualizatoare (care marchează, ca atare, și împrumuturile vechi pătrunse în limba română), există, ca unitate distinctă, numai din secolul al IX-lea; a vorbi de împrumuturi cu caracter bulgăresc înainte de această dată înseamnă un anacronism³.

Consider că în discuțiile referitoare la vechimea relațiilor slavo-române materialul lingvistic a fost analizat aproape (dacă nu exclusiv) numai în faza limbii receptoare, neglijînd specificul contribuției limbii sursă.

Ținînd seama de fonetismul slav comun, iată cum s-ar prezenta cîteva cuvinte „românești”, dacă ar fi fost împrumutate prin secolele VI—VII, trecute prin stadiul latin:

sl. com. **vŭdra* > lat. **uudra* > rom. **vudră* sau **budră*; în loc de
vidră < bg. *vydra*, *vidra*

sl. com. **pala* > lat. **pala* > rom. **pară*; în loc de *poală* < bg. *pola*
sl. com. **smala* > lat. **smala* > rom. **smară*; în loc de *smoală* < bg.
smola

sl. com. **sila* > lat. **sila* > rom. **siră*; în loc de *silă* < bg. *sila*

sl. com. **lanka* > lat. **lanca* > rom. **lincă*; în loc de *luncă* < v. bg.
loka

sl. com. **klapatŭ* > lat. **clapatu* > rom. **cl'apăt* > **chepăt*; în loc de
clopot < bg. *klopot*

sl. com. **gărdina* > lat. **gardina* > rom. **găr(d)zină*; în loc de *grădină*
< bg. *gradina*

Menționez că fonetismul presupuselor forme românești concordă cu cel al elementelor *măgură*, *mătură*, *jupîn*, *stăpîn*, *stîină*, *smîntînă*, *șchiau*⁴, *gard*, *baltă*⁵, mult discutate, cu excepția lui *șchiau*, în privința provenienței lor în limba română⁶.

Să presupunem și o altă variantă: elemente de proveniență slavă comună ajunse în limba română direct, fără „stadiul latin” (vezi *supra*), adică împrumutate la o dată posterioară celor precedente, prin secolul al VIII-lea (dar după trecerea de la faza latină carpato-dunăreană la faza română⁷):

**căpută* < sl. com. **kapŭta*; în loc de *copită* < bg. *kopyto*, *kopito*

**dăbutuc* < sl. com. **dabŭtŭkŭ*; în loc de *dobitoc* < bg. reg. *dobitok*

**băgat* < sl. com. **bagatŭ*; în loc de *bogat* < bg. *bogat*

**lăpată* < sl. com. **lapata*; în loc de *lopătă* < bg. *lopata*

**tăpar* < sl. com. **taparŭ*; în loc de *topor* < bg. *topor*

**palică* < sl. com. **palika*; în loc de *poliță* < bg. *polica*

**gals* < sl. com. **galsŭ*; în loc de *glas* < bg. *glas*

**gărdină* < sl. com. **gardina*; în loc de *grădină* < bg. *gradina*

**verme* < sl. com. **vertmen*; în loc de *vreme* < bg. *vrēme*

Adaug că teza potrivit căreia împrumuturile vechi românești de origine slavă și-ar fi reinnoit în permanență fonetismul, adaptîndu-se la rostirea slavă curentă, rămîne o presupunere care trebuie dovedită⁸.

NOTE

¹ Sur la chronologie des éléments d'origine sud-slave de la langue roumaine. À propos du sl. o et ɔ, in *Actes du Premier Congrès International des Études balkaniques et sud-est eurpéennes* (Sofia, 26 août – 1 septembre 1986), VI, Sofia, 1986, p. 321–328: *Despre vechimele relațiilor lingvistice slavo-române*, in CL, XIV, 1969, nr. 1, p. 23–29; *Le roumain sută „cent” et le problème des premières relations linguistiques slavo-roumaines*, in *Acelele celui de la XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, vol. II, București, 1971, p. 1061–1066; *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 101–117 (cu indicații bibliografice privitoare la părerile și teoriile unor lingviști români); etc.

² [în continuare] „idiom romanice de sine stătător, diferit de latina pe care totuși o continuă, ca și celelalte limbi romanice, cu care are comun elementul de bază, latina” (*ibidem*).

³ În studiile mele am indicat și analizat trăsăturile caracteristice ale limbii slave comune, pe baza împrumuturilor de proveniență slavă pătrunse în limbile învecinate: greaca, latina dunăreană, limbile baltice, finice, și am propus o cronologie relativă a acestor trăsături; pe lângă lucrările indicate în nota 1, a se vedea: *Primele relații slavo-romano-grecești și durata limbii slave comune*, in „Romanoslavica”, XVII, 1970, p. 21–30; *Pierwsze kontakty językowe słowiańsko-romańsko-greckie a okres trwania języka prasłowiańskiego*, in „Rocznik Slawistyczny”, XXXII, 1972, nr. 1, p. 7–19; a se vedea și *Despre durata și structura dialectală a limbii slave comune*, in CL, XXI, 1976, nr. 2, p. 183–188: *O edinстве i prodolžitel'nosti obščeslavjanskogo jazyka*, in „Rocznik Slawistyczny”, XXXVII, 1976, nr. 1, p. 3–9; *Le slave commun à la lumière des interférences linguistiques*, in „Romanoslavica” XXI, 1983, p. 3–11.

G. Ivănescu, în lucrarea citată, pe baza unui singur articol al meu (*Referitor la cronologia elementelor de origine sud-slavă ale limbii române. În legătură cu sl. o și ȳ*, în CL, XII, 1967, nr. 1, p. 21—27), afirmă că, însușindu-mi „părerea lui Vl. Georgiev [...] conform căreia vocalele slave *o* și *ȳ* au apărut prin secolele al VI-lea — al IX-lea [inexact : vocala *o* prin secolul al VIII/IX-lea, iar vocala *ȳ* în secolul al VII-lea sau al VIII-lea ; vezi *art. cit.*, p. 22] din *a*, respectiv *q*” [subliniez că am adăugat că cele două vocale *a* și *q* (=ă) s-au modificat, după părerea mea, concomitent în *o*, respectiv *o* ; vezi *ibidem*, p. 22—23], deduc „că elementele lexicale de origine slavă veche din română, care prezintă pe *o* ca *o* și pe *ȳ* ca *un*, *um*, au pătruns în limba română începând din secolul al VIII-lea, chiar al IX-lea” (p. 270—271). Precizez că în toate studiile mele, cele mai multe indicate anterior, susțin că influența slavă este posterioară secolului al IX-lea ; chiar și în cel citat de G. Ivănescu declar, în concluzie : „Cuvintele de origine slavă au început să intre în limba română după apariția (ca secolul al IX-lea) lui *o* în graiurile slave” (p. 26).

Părerea despre inexistența lui *o*, într-o anumită perioadă, în sistemul vocalic slav comun nu este, de fapt, a acad. Vl. Georgiev, care însuși declară (chiar în studiul citat de G. Ivănescu, *ibidem*, p. 270) : „Cette thèse est, d'une part, récente, mais, d'autre part, très ancienne. Elle était répandue avant l'époque néogrammairienne” (*Problèmes phonématiques* [la G. Ivănescu : *phonétiques*, *op. cit.*, p. 270] *du slave commun*, în „Revue des études slaves”, XLIV, 1965, p. 7). Lingvistului bulgar îi revine însă marele merit de a fi adus contribuții noi și valoroase la — aș zice — revitalizarea ei.

Nu se înțelege care e conținutul termenului „slavă veche” la G. Ivănescu : „Slava veche este limba vorbită în secolele al VII-lea [sic] — al X-lea de triburile slave care încă nu se diferențiază în popoare deosebite” [?] (*op. cit.*, p. 755) ; cf. *ibidem*, p. 269 : „Totuși trebuie să înțelegem prin «slava veche» nu numai limba lui Chiril și a lui Metodiu, dar și limba tuturor slavilor din acel timp [sic] ; această slavă veche nu era unitară, ci prezenta diferențieri dialectale, care stau la baza limbilor slave de mai târziu” [?].

⁴ Analizate de E. Petrovici, în *Le latin oriental possédait-il des éléments slaves?*, în RRL, XI, 1966, nr. 4, p. 313—321.

⁵ Vezi I. Pătruț, *Studii ...*, p. 105.

⁶ Vezi G. Mihăilă, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, 1973, p. 16—23.

⁷ Vezi I. Pătruț, *Cu privire la limba română comună*, în CL, XIV, 1969, nr. 2, p. 210, 211.

⁸ Vezi I. Pătruț, *art. cit.*, în CL, XIV, 1969, nr. 2, p. 210 ; *idem*, *Studii ...*, p. 112.

ENCORE UNE FOIS SUR L'ANCIENNETÉ DE L'INFLUENCE SLAVE EN ROUMAIN

(Résumé)

L'auteur apporte de nouveaux arguments à l'appui de sa thèse que le début de l'influence slave sur la langue roumaine ne peut pas être placé avant le IXe siècle.

Aprilie 1986

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

GRAIUL DIN MUNȚII APUSENI ÎN IZVOARE LITERARE

ȘTEFAN MUNTEANU

1. Numim izvoare literare ale unui grai producțiile beletristice, scrise și orale, care pot servi ca documente de limbă, apte să fie luate în considerare într-o cercetare științifică. Ele trebuie considerate surse indirecte de informare despre realitatea lingvistică de pe un anumit spațiu al limbii naționale, față de anchetele dialectale, acestea reprezentând surse directe ce stau la baza atlaselor lingvistice, a monografiilor sau a glosarelor unui subdialect, grai local etc. Când spunem „surse indirecte” nu vrem să rezulte că ele ocupă un loc secundar în comparație cu celelalte, ci numai că autorii unor asemenea scrieri, aparținând în primul rînd literaturii culte, nu fac din folosirea materialului dialectal un scop subordonat cercetării limbii; ei îi atribuie în opera literară în mod deliberat ori spontan funcția unui mijloc obișnuit de expresie pentru crearea „efectelor prin evocare” a unor realități caracteristice unei anumite arii lingvistice. Evident că prima condiție a unei astfel de întrebuintări date limbii din partea scriitorului sau a autorului anonim constă în cunoașterea mijloacelor expresive ale graiului respectiv, iar cea imediat următoare, în fidelitatea și în felul utilizării lor stilistice. Nu trebuie uitat deci că funcția unor astfel de elemente dialectale este de natură estetică, anume aceea de a caracteriza sau de a evoca, fără a se ajunge, în cazul textelor scrise, la o literatură de tip dialectal decît, eventual, în scopuri unoristice, cum este, de pildă, poezia bănățeanului Victor Vlad Delamarina și mai ales a urmașilor săi.

2. Călea informării din izvoare literare scrise (căci la acestea ne vom referi cu deosebire în cele ce urmează) este veche. Nu vom aduce în discuție lucrările gramaticienilor din antichitatea greco-latină, carese întemeiau în teoriile și clasificările lor pe texte scrise, poetice, filozofice, oratorice, istorice etc. De altfel, înainte de a fi devenit, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul veacului nostru, o știință a limbii „vii”, din care aveau să se nască dialectologia și, pe alt plan, stilistica lui Ch. Bally, lingvistica și-a găsit, de-a lungul vremii, materialul cercetării în astfel de izvoare. Fără a căuta exemple prea îndepărtate de noi, să amintim că Al. Philippide apelează frecvent, în *Principii de istoria limbii* (1894), la fapte luate din scrierile cronicarilor moldoveni, din C. Negruzzi, P. Ispirescu, I. Creangă ș.a. Tot astfel, o bună parte din considerațiile teoretice ale acad. Iorgu Iordan din *Limba română actuală. O gramatică a „greselilor”* (1943) și din *Stilistica limbii române* (1944) pornesc de la fenomene de limbă vorbită, multe din ele excerptate din operele scriitorilor noștri clasici și contemporani.

Faptul acesta nu are nimic surprinzător. Orice scriitor, ca și orice vorbitor, de altfel, este îndatorat, într-o măsură mai mare sau mai mică, graiului său matern dintr-o anumită zonă a țării, ale cărei reflexe el le păs-

trează în scrisul său. Eminescu și Sadoveanu, G. Coșbuc și L. Blaga, I. L. Caragiale și T. Arghezi sînt numai cîteva exemple care se pot cita în acest sens. Distanța dintre limba cultivată și grai nu se reduce pretutindeni și de fiecare dată în favoarea celei dintîi, nici chiar atunci cînd în exprimarea noastră limba este supusă controlului normelor. Căci, observa H. Steinthal, acum un secol și mai bine, „limba literară este patria numai a cugetării noastre ; patria simțirii și a inimii noastre este dialectul provincial al locului nașterii”¹.

Important pentru punctul de vedere pe care dorim să-l exprimăm aici este că nu numai vorbitorul de rînd, ci și scriitorul păstrează sentimentul acestei legături afective cu aspectul mai mult sau mai puțin regional în întrebuintarea pe care el o dă limbii scrierilor sale. De aici caracterul de „document de limbă” pe care îl pot avea scrierile literare din această categorie. Este și premisa de la care vom porni în rîndurile de față.

Interesul față de trecutul, viața și graiul locuitorilor din Munții Apuseni, din care face parte Țara Moșilor, datează de mai multă vreme. Nu vom face un inventar al lucrărilor consacrate acestui ținut de istorie dramatică, de jertfe și muncă aspră. Vom menționa doar că prima monografie, de proporții întinse, avînd ca autori pe Teofil Frîncu și pe George Candrea, a apărut acum aproape un secol sub titlul *Românii din Munții Apuseni (Moșii). Scriere etnografică*, București, 1888. Printre contribuțiile ulterioare mai importante se numără studiul lui Tache Papahagi, *Cercetări în Munții Apuseni* (în GS, VII, 1925, fasc. I, p. 22—89), amplă cercetare a lui D. Șandru, *Enquête dans le Pays des Motzi* (în BL, II, 1934, 201—237), precum și valoroasa lucrare a lui Emil Petrovici, *Folklor de la moșii din Scărișoara* (în AAF, V, 1939, p. 201—237). Între timp s-au publicat texte dialectale, glosare regionale și cercetări privitoare la terminologia mineritului, pe care le datorăm lui E. Petrovici², M. Homorodean³, V. Șuteu⁴ ș.a.

Fără a ignora aceste surse de informare, pe care le-am numit direct, ne-am adresat în primul rînd celor numite convențional indirecte, adică textelor unor autori cunecuți care folosesc limba cu specificul ei regional în alt scop și cu alte efecte decît acelea ale utilizării ei practice din vorbirea dialectală. Dintre acestea ne-am limitat la următoarele : Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii* (1914)⁵, deoarece acțiunea romanului nu este străină de regiunea Bucium — Roșia Montană, unde prozatorul păstorise cîțiva ani în tinerețe ; Maria Botiș Ciobanu, *Țara moșilor. Legende și credințe* (1928) ; Geo Bogza, *Țări de piatră, de foc și de pămînt* (1939)⁶, cuprinzînd cea mai zguduitoare descriere a muncii și vieții din trecutul nu prea îndepărtat al locuitorilor acestor munți. Cele mai bogate și mai semnificative fapte pe care ne sprijinim au fost excerptate însă din două scrieri beletristice ale cunoscutului folclorist Ovidiu Birlea, și anume schițele și povestirile din volumul *Urme pe piatră* (1974) și din romanul *Șteampuri fără apă* (1979). Motivul pentru care ni s-a impus cu deosebire materialul lingvistic existent în lucrările amintite la urmă este că, pe lângă valoarea literară intrinsecă a operei, autorul, originar din această parte a țării, este nu numai un reputat om de știință, de unde și garanția autenticității lingvistice a limbajului personajelor sale, ci și un scriitor care, după propria-i mărturisire făcută nouă cu cîțiva ani în urmă, a scris aceste pagini pentru a nu lăsa să se șteargă din amintire tradițiile și să se uite limba, cu specificul ei, vorbită de oamenii acelor locuri⁷. Referiri frecvente vom face și la textele înregistrate de Maria Ioniță în *Cartea vîlcelor*.

Legende din Munții Apuseni (1982), culegere valoroasă atit prin varietatea materialului folcloric în proză publicat de autoare, cit și prin bogăția faptelor de limbă desprinse din graiul actual vorbit de locuitorii acestui ținut.

3. În reportajul pe care Geo Bogza îl serie în 1939 despre *Țara de piatră*, el notează cu privire la limba locuitorilor ei că, în afară de expresia „nu se plătie”, adică, explică scriitorul, suma oferită de cumpărător nu plătește valoarea mărfii, dar mai ales oboseala cu care a fost adusă, „moșii vorbesc o românească perfectă, fără nici un fel de accent, așa cum se vorbește în mijlocul Bucureștilor” (p. 27). Nu vom comite impolitețea de a-l contrazice pe autorul vibrantei evocări a vieții moșilor. Să-i dăm însă cuvîntul în continuare : „*No*, se spune și în Țara Moșilor. Orice frază trebuie să înceapă cu *no* sau cu *d-apoi*. Dacă nu se spune : « *no* că miine mergem la Abrud », atunci trebuie să se spună neapărat : « *d-apoi* miine mergem la Abrud ». « *No*, că de miine o să fie vreme bună ». « *D-apoi* de miine o să fie vreme bună ». *No* și *d-apoi* sint un fel de introducere, un fel de cheie de sol a oricărei fraze. În trei zile nu mai puteam vorbi decit în felul acesta”. Și ca să ne convingă, prozatorul reproduce un fragment de convorbire dintre el și gazda lui :

„— No, domnule Grigore ! Cumperi niște lemne de la un om ?
Domnul Grigore se uită la mine și începe să ridă amical :

— No, că ce te-ai apucat să faci pe aici ?

— D-apoi nimic. Numai că e un om cu niște lemne și zic să le cumperi d-ta” (*ibidem*).

Observația trebuie reținută. Vom reveni asupra ei cînd ne vom referi la formele oralității stilului din textele literare menționate. Înainte de aceasta, vom discuta despre cîteva dintre particularitățile lingvistice generale ale graiului în discuție, cu riscul inerent de a depăși granițele lui dialectale, circumscrise de un perimetru înlăuntrul căruia se găsesc localitățile (șase la număr) ținînd de comuna Bucium, apoi Mogoș, alcătuită și ea din mai multe sate și continuînd cu Roșia Montană și Abrud. Elementele acestui grai se regăsesc în ariile învecinate din sud, spre Zlatna, și din vest, spre Brad, și cu atit mai mult spre nord și nord-vest, zona propriu-zisă a Țării Moșilor, situată aproximativ între localitățile Cîmpeni, Avram Iancu și Arieșeni.

În continuare, vom releva cîteva dintre trăsăturile mai frapante ale acestui grai, așa cum se reflectă ele în scrierile literare luate în considerare, chiar dacă unele fapte sint atestate, cum este și firesc, în ALR, în studii de specialitate sau glosare dialectale, pe care le vom pomeni la locul potrivit.

4. În privința foneticii, să precizăm că textele literare nu pot oferi decit în parte un material concludent pentru caracterizarea acestui grai, deoarece autorii „au literarizat”, în mare măsură, fonetismele dialectale. Face excepție parțială *Cartea vilvelor*, unde este notată consecvent palatalizarea dentalelor *t*, *d*. Particularitățile fonetice ale graiului din Munții Apuseni coincid, în mare, cu acelea ale subdialectului crișean și ale graiurilor învecinate, cu mențiunea că pronunțarea lui *ă* protonic ca *a*, de ex. în *barbat*, nu este caracteristică pentru zona Abrud — Bucium — Roșia, ci numai unei părți vestice din Țara Moșilor (cf. Emil Petrovici, *Folklor* . . . , p. 122). Dintre fonetismele mai deosebite notăm totuși : *r* etimologic păstrat în *curună* „cunună” și *fărină* ; *r* în loc de *l* în *dascăr* (BS), fenomen

semnalat și de Papahagi, *Cercetări* . . . , p. 50 ; același fenomen (cu *i* păstrat) apare în *ispitar* „spital” (BS, 147) ; s protetic în *a se strezi* : „*mă strezesc* în cetatea Someșului Mic” (ICV, 41).

5. În morfologie, vom semnala câteva fapte arhaice și regionale, o parte din ele fiind atestate în studiile de specialitate. Astfel, substantivul *slugă* e de genul masculin : „Niște oameni aveau *un slugă*” (ICV, 213 ; BS, 32) ; în legătură cu verbul, menționăm frecvența întrebuintării formelor vechi de trecut, alcătuite din *a fi* și gerunziu : „*o fost zicînd oamenii*” * (IVC) etc. ; *a da* și *a sta* se comportă și ca semiauxiliare de aspect : „*vezi așa-i dacă dai a îmbătrîni*” (BS, 38) ; „*stau să mor de sete*” (*ibidem*, 132) ; adverbul *tîrziu* se poate substantiviza, intrînd în componența locuțiunii „*m-apucă tîrziu!*” (=întîrzii) (BS, 16, 39), prin analogie cu *m-apucă noaptea*, „*se înnoptează*”. Mai puțin familiară este prepoziția *pedri*, „în dreptul”, numai în *Cartea vîlvelor* : „*ajung pedri el*” (40) ; „*aici pedri moara*” (41).

În derivare, alături de formele prefixate *a se înmînia*, *a se înbucura*, apar și cele neprefixate : *a bătrîni* : „*asa-i dacă bătrîne omul*” (BS, 38), formă atestată cu sufix flexionar (*bătrînești*) pers. a 2-a, la Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, p. 50, citată de G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, 1980, p. 327 ; în compunere amintim îmbinarea *făcutul zilei* pentru „*zorii zilei*” : „*tîrgul începea odată cu făcutul zilei*” (BU, 17).

Unele cuvinte își schimbă clasa morfologică, cum e substantivul *pagubă*, care devine adverb cu sensul de „*păcat*” în expresia verbală unipersonală (*e*) *pagubă* (că. . .) și în consecință se comportă ca regentă a unei subiective : „*pagubă* că fratele dumitale nu a îmbrățișat cariera medicală” (AA, 79 ; BU, 184). Sensul, uzual și astăzi la vorbitorii din jurul Abrudului, trebuie raportat, probabil, la adverbul germ. *schade*, care intră și în nemțește într-o construcție echivalentă cu cea din română. Tot astfel substantivul *durere* trece în categoria interjecțiilor, însemnînd aproximativ „*vai*”, în limbajul intelectualilor ardeleni din generațiile nu prea vechi. Cu această valoare el apare numai intercalat în propozițiile enunțiative afective : „*Am tot așteptat (. . .) deși însă, durere, fapte pînă acum n-am văzut*” (BS, 324). Un exemplu similar găsim și în prima frază din impresionantul testament al lui Avram Iancu : „*Unicul dor al vieții mele este să-mi văd națiunea mea fericită, pentru care după puteri am lucrat pînă acum, durere, fără mult succes, ba tocmai cu întristare văd că speranțele mele și jertfa adusă se prefacă în nimica*”⁹.

6. În sintaxă, prezintă interes antepunerea complementului direct exprimat prin forma scurtă a pronumelui personal de genul feminin, ca în limba veche : „*fata asta o am crescut noi*” (ICV, 218 ; construcție înregistrată și de D. Șandru, *Enquête* . . . , p. 234) ; complementul indirect stă uneori în dativ în loc de acuzativ : „*nu te las eu răului*” (BS, 109), iar complementul circumstanțial de loc se construiește și cu prepoziția *pe* în loc de *la* sau *în* : „*mă duc pe Cîmpeni*”, „*se duce pe baie*”, „*nu e bine să sudui pe baie*” (BS), particularitate remarcată și de Geo Bogza ; tot astfel „*pe țară*” = la țară, la cîmpie¹⁰.

Am lăsat la urmă o construcție curioasă (curentă, de altfel, și în subdialectul crișean¹¹) a propozițiilor enunțiative afective (exclamative), în care prepoziția *de* este înlocuită cu pronumele *ce*, ca în exemplul : „*O, săraca ce Chivă !*” (BS, 171) ; „*Dragel e mele ce fete, că harnice mai pot fi*” (BU, 73) ; „*O, dragile mele ce flămînde !*” (*ibidem*, 78).

Avem a face, cum se vede, cu o topică motivată afectiv — așadar stilistic —, întrucît aprecierea se referă de fiecare dată la o calitate sau o

stare a subiectului : nenorocirea, hărnicia, starea de foame, care stîrnesc simpatia vorbitorului. De aici și inversiunea, abaterea de la topica mai obișnuită a unor astfel de propoziții : „Ce harnice sînt dragile mele fete !” ; „Ce flămînde sînt !” , față de topica normală, neafectivă : „Fetele mele dragi (dragile mele fete) sînt harnice”. În cazul acesta, *ce* are valoarea unui superlativ, ca în propozițiile exclamative la Creangă, fapt discutat de G. Ivănescu într-un studiu mai vechi ¹².

7. Cu privire la lexic, din mulțimea faptelor dialectale, menționăm doar o parte, ținînd seama de viabilitatea lor, și anume : *astară* „astă seară”, cu răspîndire mai largă, inclusiv în macedoromână. Termenul e discutat de G. Ivănescu în BIFR, VII—VIII, 1940—1941, și *Istoria limbii române*, p. 300, 304 ; *dade* „doar de” : „tu du-te (...) *dade* ți-a spune oarice” (ICV, 37) ; *a direge* (și *a adirege*) „a îndemna, a determina” : „să fi adires pe cineva să umble cu vorba aiasta” (BS, 146) ; *heba* și *iaba* „în zadar” : „*Heba* că n-o fost chip să se uite fata la mine” (BS, 33) ; *iaba* este înregistrat și de R. Todoran în *Graiul din Vîlcele*, în MCD, I, 1960 (glosar) ; *jigodalmă* „viforniță” ; *a se năddi* „a-și da seama, a bănuî” (BU, 93) ; *porav* „aprig, ahtiat după ceva” : „O fost prea *porav* la lucru” (BS, 185 ; SL, 51).

8. Semantică. Un număr apreciabil de cuvinte sînt supuse unor modificări ale înțelesului, în comparație cu aceleași elemente din alte graiuri sau din lexicul limbii literare. Astfel : *altu* „altă dată, niciodată” : „Ș-*altu* n-o mai vinit” ; „Și-apoi nu l-o mai văzut *altu*” (ICV, 72, 107). (DA îi dă și sensurile de „adică, la dreptul vorbind, de altfel”, ilustrate prin exemplul : „Nu mai duhănesc *altu*”). Aceeași valoare, atestată și în Maramureș (cf. ALRT II, p. 160), e semnalată de R. Todoran în *graiul din comuna Vîlcele*, *op. cit.* (glosar), și de Gr. Rusu, *Glosar dialectal din comuna Șieu Măgheruș, raionul Bistrița (reg. Cluj)*, în MCD, I, 1960 ; *a cota* „a avea grijă, a păzi” : „Niște fete *cotau* la vite” (ICV, 123) ; *a se da* „a se așeza” : „Haideți, dragile mele, și *vă dați* după masă” (BU, 72) ; *a gingăși* „a face mofhuri” : „Fu bun vinarsul, da' dac-ar mai fi nu l-aș mai *gingăși*” (BS, 76). DA înregistrează sensurile mai apropiate de înțelesul propriu „a fi gingaș” ; la Dosoftei este întrebuițat tot cu valoare tranzitivă : „*ii gingășiră* pentru bucate” = le dădea tot ce dorea (*ibidem*) ; *a îngădui* „a nu lua în nume de rău” : „*Îngăduie*, crăișoru' nost, că mă vezi așa” (BU, 8) ; „Sara bună, nană Floare, și *îngăduiți*” (*ibidem*, 108). Verbul figurează în DA, între alte sensuri și cu cel de mai sus ; *a se lua* „a se duce, a pleca” : „Și acum *mă iau* că (...) mai m-apucă noaptea” (BS, 42) ; „*Ia-te* cu vaca, nu mai tîndăli” (BS, 70) ; *mereu* și *cu mereu*, *mereuț*, *mereuaș*, „încet, încetișor” : „mai *cu mereu*, mă Ioane” (BU, 32) ; „deschise ușa *mereuaș*” (BS, 258). Cu această valoare adverbial este cunoscut, cum se știe, și în aria Banat — Oltenia ; *a se purta* „a se sili, a se grăbi” „*poartă-te*, că puțin a mai rămas” (BU, 47) ; *putere* are sensul de „mult” în expresia „ce de putere” (de bucate, de fin) : „*ce de putere* de aur or găsit băleși” (BS, 82) ; *a suferi* „a(-i) pica bine, a-i fi permis” : „Întreabă-l pe tata ce-i *sufere* lui” (BS, 68) ; *țăreni* (de la sing. *țărean*, neîntrebuițat) este termenul curent pentru „locuitori de la șes, de la cîmpie” : „chiar lingă zidul ei adăstau căruțele *țărenilor* din jurul Bălgradului” (BS, 26), înregistrat și de T. Papahagi, *Cercetări ...*, p. 87 ; vezi și V. Frățilă, *Elemente lexicale „întunecate” în poezia populară, în Folclor literar*, vol. VI, Universitatea din Timișoara, 1985, p. 108, nota 44.

9. Deosebiri stilistice în lexic și gramatică : limbajul latinizant. O mențiune specială se cuvine să fie făcută cu privire la diferențierea stilistică dintre vocabularul vorbitorilor obișnuiți și acela al intelectualilor ardeleni din trecutul nu prea îndepărtat. Formați, mulți dintre ei, la școlile din Blaj, latinismele făceau parte organică din exprimarea lor cultă și cu atât mai mult din stilul oficial. Nu e de mirare deci că și în satele din Munții Apuseni învățătorul sau preotul spunea *morb* în loc de „boală” (BS, 111; toate exemplele care urmează sînt din romanul *Șteampuri fără apă*) : *a recomănda* (81); *sentenție* „maximă” (110); *pur și simplaminte* (81); *a erua* (lat. *eruo*, -ere „a da pe față”) : „Ați venit pentru a *erua* făptuitorii?” (303); *a da ansă* (lat. *ansa*, -ae „prilej”) „a da prilej, a face să se răspindească ceva”; *a retăcea*, dintr-o întrebare cum este „De ce *ai retăcut*?” (337), nu are nimic surprinzător, nu sună „impropriu”, ca și afirmația unui personaj care se plînge că „*s-a conturbat de cap*” (111). Un intelectual din mediul rural se explică la un moment dat astfel, avînd grijă să epureze lexicul de elemente nelatinești, sau chiar de acelea prea comune, și să le înlocuiască cu altele, calchiate ori luate din latina cultă : „În *cercurările* actuale nu ar fi *conzult să ocultez* ceva, mai ales eu ca păstor al spiritelor ce *debuiesc să serv* ca model” (303). Desigur, liniile sînt puțin îngroșate, dar lexicul poartă pecetea nefalsificată a formației latiniste, căreia intelectualii vremii își făceau un titlu de glorie de a-i rămîne îndatoraji.

10. Procedee stilistice : mijloace ale oralității stilului. Formele dialogului, alcătuite din întrebări și răspunsuri, din afirmații și negații, sînt o expresie spontană a comportamentului verbal, strîns legată de psihologia vorbitorului, de manifestările temperamentului său, cu un cuvînt, de atitudinea adoptată de el în raport cu împrejurările în care se găsește. În general, reacțiile interlocutorului sînt prompte față de partenerul care vorbește „într-o dungă” (BU, 20) sau „într-o lăture” (*ibidem*, 110), adică ironic sau batjocoritor — ceea ce se întîmplă nu o dată —, ca și față de colocutorul considerat că face uz de argumente lipsite de consistență și de seriozitate, caracterizate prin expresiile „vorbești de-o pițulă” (*ibidem*, 30), „vorbești (vorbim) pe nimica” (*ibidem*, 22). Am amintit formulele pe care Geo Bogza le semnalează în dialogul vorbitorilor din *Țara de piatră*, unde întrebarea începe obișnuit prin *no* (care redă grafic imperfect pe *no*), iar răspunsul prin *d-apoi*. Iată și alte procedee, tot atât de răspîndite, pe care le-am putea numi mărci dialogale introductive¹³ :

„— *Da* nevasta unde-ai lăsat-o, mă Dumitre ?

— *Da* vine și ea mai tîrziu, c-o rămas să mince niște scoverzi . . . ” (BU, 76—77).

Întrebarea uneori, alteori răspunsul sînt însoțite, de regulă, de expresii care le întăresc, pentru a nu lăsa nici o îndoială asupra temeiniciei vorbelor adresate :

„— *Da* de unde și-ncotro ? (întrebare adresată unui musafir necunoscut).

— *Da* ia din toată lumea, dă-mă brușului să mă mince” (*ibidem*, 46);

„— Dar pot să mă las pe nădejdea ta ? Ha ?

— *Da* cum, voia lui Dumnezeu, să nu poți ?

— *Da* să nu mă uiți, mă !

— Doamne apără ! D-apoi așa om slab mă crezi dumneata ?” (BC, 17).

Da și nu, în forma lor simplă de adverbe ale afirmației și negației, lipsesc din limbajul acestor personaje. Ele sînt substituite prin expresii colorate care conotează aprecierea și totodată fermitatea convingerilor, altfel spus, atitudinea modală a celui care întrebă, afirmă sau neagă. La întrebarea despre un ciine bolnav „Da ce are?” răspunsul imediat, care amină explicația și minimalizează, în aparență, faptul, este „Da călcătură” (BS, 101). La afirmația despre cineva că ar fi bătrîn, riposta este: „E, bătrîn *pe sărăcia*” (*ibidem*, 35). Altă dată, fiind vorba despre unul care s-a lăsat păcălit, comentariul unui participant la discuție este: „Păcălitu-l-a *amaru lui*” (*ibidem*). „Da Mionuț o fi la șut?” se interesează o vecină despre băiatul alteia. „La șutu *supărării să-l ducă*”, îi dă răspuns vecinei mama tinărului (*ibidem*, 122). Pentru a contesta părerea cuiva, formula curentă, marcînd infirmarea sau contrazicerea, este „Da ce te poți gîndi?” (BU, 94), iar pentru a influența opinia interlocutorului, vorbitorul își califică mai întîi el însuși propriile argumente, marcate interogativ: „Nu zic bine?” (BS, 243). Ceva similar nu găsim la I. Slavici, nici la Agârbiceanu sau la Liviu Rebreanu, decît, eventual, într-o formă atenuată.

Aceste mijloace ale oralității, puternic marcate prin conținutul lor afectiv nepeiorativ și prin nota de familiaritate, sînt comune vorbitorilor aparținînd aceluiași grup social. Ele sînt înlocuite cu altele, implicînd ideea de respect, cînd între participanții la dialog există relații stabilite de norme sociolingvistice. În raporturile vorbitorilor „de rînd” cu persoane oficiale, situate deci pe o treaptă ierarhică „superioară”, forma de adresare a verbului este cea de persoană a 3-a. „*Să știe domnu’* pîrinte ce de putere de aur or găsit băieșii de la Baia domnilor”, exclamă un miner (BS, 82); „*Facă bine domnul* deputat să ne asculte”, se adresează delegația de băieși proprietarului minei (*ibidem*, 235); „*Binevoiască domnul* doctor a pași în mijlocul nostru”, este întîmpinat (ironic) cineva care se apropie de grupul unor mineri (BU, 55). Procedul aparținînd stilului deferent, oficial, este și astăzi în uz la vorbitorii mai în vîrstă atunci cînd se află în condițiile de dialog la care ne-am referit.

Am schițat în cele de mai sus un tablou, desigur incomplet, al elementelor unui grai foarte vechi, vorbit de locuitorii nu mai puțin vechi ai unui ținut bogat și sărac în același timp, încărcat însă de istorie. El păstrează pînă în zilele noastre un fond arhaic viu, înscris în puternicele lui note dialectale. Ele sînt semne ale vitalității și permanenței unui grai și ale vorbitorilor lui de-a lungul vremii. Vorba acestor munteni, apăsată și laconică, turnată în fraze rostite pe un ton ferm și energic, este în același timp familiară și pitorească. Moții nu vorbesc ca bucureștenii, cum constata cu vădîtă și inocentă admirație Geo Bogza acum aproape o jumătate de secol. Ei vorbeau atunci, ca și acum, în multe privințe, limba pe care au auzit-o, cu multe veacuri în urmă, de la strămoșii lor. Conservatorism? Oricum, aici — și, de bună seamă, nu numai aici — pot fi descoperite unele din rădăcinile îndepărtate ale limbii române și înrudirile ei cu dialectele românești din sudul Dunării. Or, acest lucru înseamnă, pentru istoria și limba unui popor, foarte mult.

Era și timpul ca acest grai să-și găsească locul, dincolo de anchete dialectale sau glosare, și în scrieri literare, care sînt, în aceeași măsură, și un document lingvistic. Este ceea ce am încercat să arătăm.

Dar mai este ceva. Am dori să rezulte din aceste pagini că afirmația potrivit căreia limba literară îndeplinește o funcție nivelatoare, ștergînd

aspectele regionale și uniformizînd astfel pe orizontală deosebirea de la un subdialect la altul, este valabilă în anumite condiții determinate socio-lingvistice. Vrem să spunem că ne găsim într-o astfel de împrejurare numai cînd privim lucrurile din perspectiva variațiilor lingvistice, impuse de utilizarea limbii în situații de comunicare, adică atunci cînd un vorbitor, indiferent cărui grai și grup social îi aparține, își selectează fonetismele, formele și lexicul dintre mijloacele limbii normate, întrucît contractează raporturi verbale cu parteneri diferențiați din punct de vedere ierarhic, deci ca vîrstă, poziție socială, statut profesional etc. Dacă privim lucrurile din interiorul unui grai, așadar din punctul de vedere al vorbitorilor aparținînd aceleiași arii, delimitate lingvistic și social, deosebirea de registru stilistic se anulează, lăsînd cale deschisă exprimării dialectale, neîngrădite de prescripțiile normei literare.

Este o concluzie de ordin mai general care am dori să se fi desprins din aceste pagini. Căci raporturile dintre limba literară și graiuri, raporturi interpretate ca acțiune și presiune exercitate de sus în jos, sub influența factorilor culturali extralingvistici, nu duc, în orice condiții, la suprimarea treptată a vorbirii dialectale, ca urmare a unei legi inexorabile, cu efecte previzibile, care ar împinge spre dizolvare dialectele, pentru a le lăsa apoi să fie absorbite de limbajul standard, cum se petrec lucrurile, în principiu, cu terminologia tehnică, internațională. Altminteri, greaca, limba care își formase o *koiné* cu mai bine de două milenii în urmă, iar franceza de multe secole, ar fi trebuit să nu mai aibă dialecte. Ceea ce nu s-a întîmplat pînă acum. Argumentul lui Steinthal cuprinde, se vede, un adevăr, și nu numai o apreciere sentimentală.

NOTE

¹ Citatul la B. P. Hasdeu, *Cuvențe den bătrîni*, tomul III, *Istoria limbii române*. I. Principie de lingvistică, 1881, p. 49.

² *Texte dialectale. Suplement la ALR II*, Sibiu — Leipzig, 1943.

³ *Glosar dialectal din mai multe regiuni ale Transilvaniei*, în MCD, I, 1960, p. 239—272; idem, *Contribuții la studiul terminologiei miniere românești*, în CL, II, 1957, p. 152—208.

⁴ *Înregistrări de texte dialectale din Țara Moșilor*, în FD, VI, 1969, p. 201—210. Informații utile pentru cunoașterea unor coincidențe sau paralelisme cu fapte similare din zona la care ne referim se găsesc la Liviu Onu, *Influențe interregionale în terminologia mineritului din Valea Jiului*, în FI, I, 1958, p. 145—180; Romulus Todoran, *Material dialectal. II. Graiul din Vilcele (Raionul Turda)*, în MCD, I, 1960, p. 29—126; Traian Marcu, *Glosar dialectal din comuna Deda, raionul Toplița [Jud. Mureș]*, ibidem, p. 143—199; Al. Indreă, *Glosar regional din satul Someș-Gurushău, raionul Jibou (reg. Cluj)*, ibidem, p. 201—218; Gr. Rusu, *Glosar dialectal din comuna Șieu Măgheruș, raionul Bistrița (reg. Cluj)*, ibidem, p. 273—290. Mulțumim și pe această cale colegului V. Frățilă pentru prețioasele recomandări pe care ni le-a făcut în legătură cu informarea bibliografică.

⁵ Am folosit ediția Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*, Editura Minerva, 1972.

⁶ Exemplele trimis la ediția Geo Bogza, *Țara de piatră*, ES, 1946.

⁷ O situație specială au baladele din această regiune (specie neîntîlnită de Emil Petrovici în ancheta sa la moșii de la Scărișoara, *op. cit.*, p. 118), cum este *La căsile scaunului*, culeasă de Ana Șoit și publicată în volumul *Cîntece populare minerești*, [antologie] de Ion Iliescu și Ana Șoit, EL, 1969, p. 93—116.

⁸ Vezi și Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediția P. P. Panaitescu, 1955, p. 106: „Pre unii ai noștri i-au fostu spinzurîndu cîte doi de pîr, că au fostu umblindu pre acêlre vremi pîroși ca și nemții și alte batjocuri multe le-au fostu făcîndu, de să pomenêște și astăzi rătoata lor ce au fostu pîtîndu”.

⁹ Citat după I. Rusu Abrudeanu, *Moșii*, p. 334.

¹⁰ Emil Petrovici, *op. cit.*, p. 119, susține că „moșul nu zice «la țară», ci «în țară»”; de asemenea, moșul merge «în țară» cu cercuri și cu «vase», nu cu «ciubară».

¹¹ Comunicare orală din partea studentei Angela Hălmăgean.

¹² G. Ivănescu, *Din sintaxa propozițiilor exclamative*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, Editura Academiei, 1958, p. 449—452.

¹³ Vezi instructivul articol al Liliei Pop, *Mărci dialogale*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 5, p. 420—426.

SIGLE

- AA = Ion Agârbiceanu, *Arhanghelii*, București, Editura Minerva, 1972
BC = Maria Botiș-Ciobanu, *Țara Moșilor. Legende și credințe*, Arad, 1928
BU = Ovidiu Birlea, *Urme pe piatră*, București, Editura Litera, 1974
BȘ = Ovidiu Birlea, *Șteampuri gâră apă*, București, Editura Cartea Românească, 1970
BȚ = Geo Bogza, *Țara de piatră*, București, ES, 1946
ICV = Maria Ioniță, *Cartea vilvelor. Legende din Munții Apuseni*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982
ȘL = Ana Șoit, *Legende populare minerești*. Studiu introductiv de Ion Iliescu, București, Editura Minerva, 1974

Aprilie 1986

*Universitatea din Timișoara
Facultatea de Filologie
B-dul V. Pârvan, 4*

RELATIA OPOZIȚIONALĂ ÎN ENGLEZĂ ȘI ROMÂNĂ

MARIANA GRUȚĂ

1. Între relațiile interpropoziționale neglijate, în general, de gramaticile englezești, se numără și relația opozițională. În cele ce urmează ne propunem să prezentăm modalitățile de realizare a acestui raport în engleză prin raportare contrastivă la situația din limba română. Considerăm că, în acest fel, pe lângă elucidarea unor probleme teoretico-descriptive ale limbilor examinate (avem în vedere în primul rînd engleza), demersul nostru comparativ poate oferi sugestii practice pentru didactica celor două idiomuri.

2.0. În prezentarea relației opoziționale în limbile engleză și română vom distinge patru categorii de subordonate opoziționale¹: opoziționala propriu-zisă (O_1), opoziționala alternantă (O_2), opoziționala succesivă (O_3) și opoziționala privativă (O_4). O primă constatare care se impune este aceea că atât engleza cit și româna posedă cuvinte relaționale specializate exclusiv pentru acest raport, cărora li se adaugă, în ambele idiomuri, conective polivalente, pentru care trăsătura [+ Opoziție] este secundară, dobîndită numai contextual. Rezultă de aici că microsistemul conectivelor opoziționale interpropoziționale are aceleași componente de bază în idiomurile cercetate: componenta X (= totalitatea conectivelor specializate) și componenta Y (= totalitatea conectivelor împrumutate).

2.1. Opoziționala propriu-zisă (O_1)

Acest tip de subordonată exprimă un fapt considerat necesar, dar nerealizat, *opus* celui din regentă, care este realizat. Ea poate indica și opoziția dintre un fapt respins și altul preferat (acesta din urmă, conținut de regentă). Conectivile utilizate pentru O_1 sînt următoarele:

X_r : în loc să ;	X_e : instead of, rather than ;
Y_r : decît să ;	Y_e : —

De la început se impun cîteva precizări referitoare la cele două conective din fondul X_e (instead of și rather than). Acestea sînt mai degrabă elemente relaționale intrapropoziționale. Chiar și atunci cînd apar pe lista subordonatorilor interpropoziționali, ele sînt însoțite de mențiunea că admit la dreapta lor doar un verb la mod nepersonal². Specializarea lor este, prin urmare, pentru construcții infinitivale și gerunziale³:

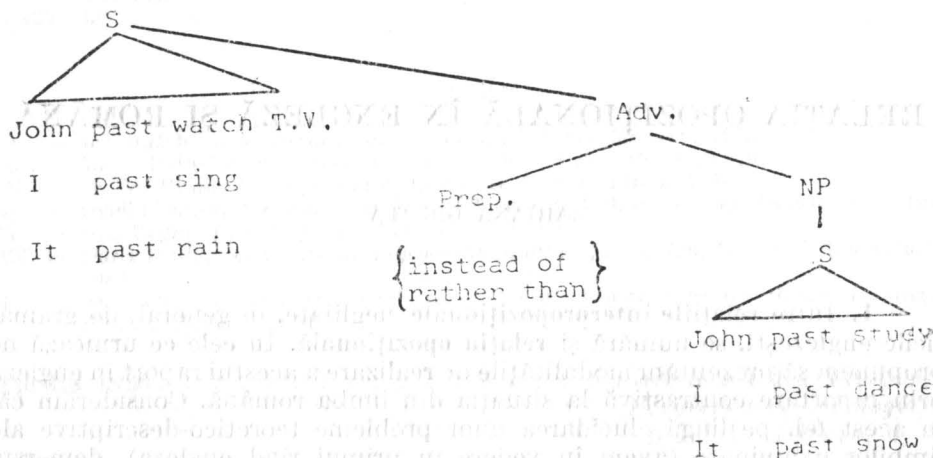
(1) (a) *John watched T.V. instead of studying.*

(b) *John watched T.V. rather than study.*

Sandra Annear Thompson⁴ relevă însă un fapt surprinzător, arătînd că mulți dintre subiecții anchetați de ea acceptă o subordonată opozițională veritabilă (cu un verb la mod personal) în dreapta celor două conective:

(2) (a) *I sang instead of danced./ rather than danced.*

(b) *It rained instead of snowed./ rather than snowed.*
 Toate exemplele de la (1) și (2) derivă de la aceeași structură de adincime ⁵ :

În (1) s-a aplicat regula transformării temporale, după suprimarea subiectului comun, rescriind timpul prin forme cu *-ing* (după *instead of*) sau cu $\emptyset$ (după *rather than*). În (2), această transformare nu a mai avut loc, deoarece emițătorii acestor enunțuri nu au mai simțit-o ca absolut obligatorie. Faptul acesta, semnalat, cum am arătat, de Sandra Annear Thompson, ne-a determinat să includem, fără ezitare, cei doi subordonatori și în clasa conectivelor interpropoziționale cu statut normal ⁶.

În interiorul relației opoziționale propriu-zise (O_1), *instead of* și *rather than* cunosc o specializare pragmatică destul de precisă, reclamînd presupuziții diferite ⁷. *Instead of* presupune că au existat unele motive pentru a aștepta situația exprimată de O_1 (dar în locul ei s-a realizat alta, opusă, cea din regentă). *Rather than* presupune că există o preferință din partea subiectului pentru situația din regentă și o atitudine de respingere pentru cea din O_1 .

Pentru cei doi subordonatori din engleză, româna posedă un singur echivalent: *în loc să*. Trebuie precizat însă că, în timp ce *în loc să*₁ (corespunzător lui *instead of*) nu are sinonime, în schimb, *în loc să*₂ (corespunzător lui *rather than*) poate fi substituit cu unicul element din fondul Y_r , *decît să*. Acesta este împrumutat de la modala comparativă, fapt absolut firesc dacă avem în vedere că orice opțiune, preferință presupune o comparație între faptele supuse alegerii. Este și motivul, probabil, pentru care această specie de opozițională a fost numită „opozițională cu nuanță comparativă” ⁸, deși cea de „subordonată a preferinței” ⁹ ni se pare mai potrivită ¹⁰.

Observații. a) Regenta unei subordonate O_1 , introdusă prin *în loc să*₂ / *decît să*, conține, de obicei, în română, unele adverbe la comparativ, care exprimă ideea de „preferat”, „mai bine” (*mai curînd, mai degrabă, mai bine*):

(3) *În loc să / decît să joci fotbal, mai bine învață!*

(b) *Decît să preferă topica B — A* ¹¹, iar verbul regentei stă, în general, la imperativ (vezi (3)) sau optativ. *În loc să*₁ apare în egală măsură în topica A — B, ca și în B — A:

(4) (a) *El citește în loc să scrie.*

(b) **În loc să scrie, el citește.**

(c) Spre deosebire de română, engleza nu face deosebire între *instead of* și *rather than* în ceea ce privește coocurența lor cu adverbe comparative (*sooner, rather, better*), acestea putînd să apară în ambele contexte (desigur *rather than* nu va fi folosit cu *rather*):

(5) (a) **Instead of watching T.V., (you'd) better/rather/sooner study for mathematics.**

(b) **Rather than watch T.V., (you'd) better/sonner study for mathematics.**

Mai precizăm că topica B — A nu este admisă în variantele cu verbul la mod personal¹²:

(6) (a) ***Instead of rained, it snowed.**

(b) ***Rather than sang, I danced.**

În schimb, variantele cu gerunziul sau infinitivul au o topică foarte liberă (vezi și exemplele (1) și (5)):

(7) (a) **John, instead of studying, watched T.V.**

(b) **John, rather than study, watched T.V.**

2.2. Opoziționala alternantă (O₂)

Acest tip de opozițională exprimă o opoziție mai slabă, mai mult un contrast sub formă de *alternanță* între acțiunile a două subiecte diferite sau ale aceluiași subiect în momente diferite. Conectivile implicate în acest tip de opoziție sînt:

X_r: —

Y_r: *dacă, cînd, pe cînd, în timp ce, în vreme ce, cîtă vreme, pe cîtă vreme, unde, de unde;*

X_e: —

Y_e: *while, when, whereas.*

Lista de mai sus evidențiază faptul că O₂ nu are subordonatori specifici nici în engleză, nici în română, aceștia fiind imprumutați de la alte subordonate. Tocmai de aceea, diferitele variante ale lui O₂ au fost numite false condiționale (locale, temporale etc.)¹³. Pentru a preciza mai convingător caracterul opozițional al relației exprimate în asemenea enunțuri, conectivile gramaticale ale lui O₂ din limba română apar adeseori corelate cu diferite conective semantice¹⁴ opoziționale, plasate în regentă (*dimpotrivă, în schimb, apoi*)¹⁵.

2.2.1. False condiționale. În limba română, se introduce prin *dacă* și apar numai în topica B — A:

(8) **Dacă la Cluj ploua, la București, în schimb, era frumos.**

Acest tip de opozițională nu are un corespondent direct în limba engleză, unde se apelează, în asemenea cazuri, la conectivile de proveniență temporală (*while*):

(9) **While in Cluj it was raining, in Bucharest the sky was clear.**

Menționăm, totuși, că varianta cu *if* este și ea posibilă, dar în general este evitată de vorbitorii nativi.

2.2.2. False temporale. Apar în special în topica B — A, în engleză, și A — B, în română:

(10) (a) **While everything was scrupulously clean in the sitting-room, the kitchen was abominably dirty¹⁶.**

(b) **Vorbea destul de bine franțuzește, în timp ce englezește abia putea citi.**

În engleză, e posibilă uneori și topica A — B :

- (11) *We sometimes expect gratitude when, on the contrary, we are not entitled to it.*

După cum se poate observa, acest tip de opozițională face apel numai la conectivele temporale de simultaneitate (*while, when*, în engleză ; *cînd, pe cînd, în timp ce, în vreme ce, cîtă vreme, pe cîtă vreme*, în română), lucru care era de așteptat, avînd în vedere că alternanța presupune încadrarea în aceleași limite temporale a ambelor acțiuni.

3.2.3. False locale. Apar, în ambele limbi, în topica B — A :

- (12) (a) *Whereas before he used to come to my place daily, now he doesn't even come to see me on my birthday.*

- (b) *De unde înainte venea zilnic să mă vadă, acum nici măcar de ziua mea nu mă vizitează.*

2.3. Opoziționala succesivă (O_3)

Acest tip de subordonată exprimă o acțiune care urmează celei din regentă, dar care se opune celei scontate :

- (13) *Am scăpat de un necaz, ca să/ pentru ca să dau apoi de altul și mai mare.*

Conectivile din română (*ca să, pentru ca să*) sînt tot din fondul Y_7 , specifice finalei, de aceea O_3 a mai fost numită și „falsă finală”¹⁷. Nu am alăturat o listă cu elementele relaționale corespondente din engleză, deoarece în această limbă relația de tip O_3 se exprimă altfel, recurîndu-se fie la coordonarea adversativă¹⁸, fie la construcții infinitivale.

- (14) (a) *I got out of a trouble and then I got into another one.*

- (b) *I got out of a trouble only to get into another one.*

2.4. Opoziționala privativă (O_4)

Acest tip de opozițională conține o acțiune cu realizare negativă, opusă celei pozitive, care s-ar asocia mai firesc cu faptele prezentate în regentă :

- (15) *A luat cartea, fără să lase, în sechimb, absolut nimic.*

O_4 în română apelează la un conectiv specific modalei (*fără să*), fiind o „falsă modală”. În engleză, O_4 (ca și O_3) nu are un echivalent la nivel interpropozițional, ci doar la acela al construcțiilor gerunziale :

- (16) *He took the book without leaving anything behind.*

Observații. În afară de O_1 , toate celelalte tipuri opoziționale au un caracter livresc, nepopular, în limba română și își datorează existența unor influențe străine¹⁹. Dintre acestea, doar O_2 are o mai largă frecvență în uz, O_3 și O_4 fiind destul de rar atestate.

NOTE

¹ Urmăm, în acest sens, clasificarea propusă, pentru română, de Mioara Avram în *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București], 1960, p. 210—219, cu unele corective și precizări suplimentare.

² Vezi Sandra Thompson Annear, „Instead of” and „Rather than” Clauses in English, în „Journal of Linguistics”, 1972, nr. 2, p. 237—239.

³ Aceste construcții, în ciuda interpretării din majoritatea gramaticilor englezești, trebuie încadrate nivelului intrapropozițional.

⁴ Vezi art. cit., p. 242—244.

⁵ Ibidem, p. 240.

⁶ În engleză există multe asemenea conective care pot să apară la ambele nivele ale enunțului — intrapropozițional și interpropozițional (vezi Mariana Gruță, *Statutul conectivelor subordonatoare în engleză și română*, în CL, XXV, 1980, nr. 1, p. 40—41).

⁷ Vezi Sandra Thompson Annear, *art. cit.*, p. 242.

⁸ Vezi *Gramatica limbii române*, ed. a II-a revăzută și adăugită, vol. II, București, Editura Academiei, 1963, p. 335.

⁹ Vezi Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech and Jan Svartvik, *A Grammar of Contemporary English*, New York, 1972, p. 756.

¹⁰ *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. II, p. 335, ezită să-l treacă pe *decit* să între conectivale opoziționale, considerându-l, fără temei, credem noi, doar un fel de echivalent semantic.

¹¹ A = regentă; B = subordonată opozițională.

¹² Vezi Sandra Thompson Annear, *art. cit.*, p. 244.

¹³ Vezi Alexandru Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în *Studii de gramatică*, vol. I, București, 1956, p. 138; vezi și Mioara Avram, *op. cit.*, p. 212, și *Gramatica limbii române*, ed. II, vol. II, p. 333—334.

¹⁴ Pentru conceptul de „conectiv semantic”, vezi G. Gruiță, *Conectiv gramaticale — conectiv semantic*, în *ILR*, XXIX, 1980, nr. 6, p. 597—603.

¹⁵ Și în engleză, inserarea conectivului semantic *on the contrary* poate facilita interpretarea corectă a unor enunțuri opoziționale. Astfel, în Quirk et al., *op. cit.*, în care circumstanțiala opozițională este omisă, un enunț ca următorul este dat pentru ilustrarea relației concesive (p. 749): *The USA has immense mineral wealth, while/whereas Britain has comparatively little*. Prin inserarea conectivului semantic *on the contrary*, ne putem da ușor seama că este vorba de o opoziție (O₂); vezi și Mariana Gruiță, *Raportul concesiv în engleză și română*, în *CL*, XXVIII, 1983, nr. 1, p. 19. De altfel, la aceeași concluzie ajung și autorii gramaticii mai sus menționate, care, în ediția din 1985 a lucrării lor, includ circumstanțiala opozițională introdusă prin *while*, *whereas*, *when*, pe care o numesc „subordonată de contrast” (vezi Quirk et al., *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London, 1985, p. 1102).

¹⁶ Exemplul este citat după Otto Jespersen, *Essentials of English Grammar*, Alabama, 1964, p. 370.

¹⁷ Vezi nota 13.

¹⁸ Echivalarea cu o structură coordonată este posibilă și în română. Această aserțiune este valabilă pentru toate opoziționalele, deoarece conținutul lor (opoziția) este identic cu al adversativelor. De altfel, în lingvistica românească au și existat interpretări ale opoziționalei drept o coordonată adversativă (vezi *Gramatica limbii române*, ed. I, vol. II, București, 1954, p. 157—160).

¹⁹ Vezi Alexandru Graur, *art. cit.*, p. 138, și Mioara Avram, *op. cit.*, p. 213.

THE OPPOSITIONAL RELATION IN ENGLISH AND ROMANIAN

(Abstract)

The article is a contrastive analysis of English and Romanian oppositional clauses. Pleading for the introduction of the interclausal relation of opposition — which is either totally or partially omitted in English grammars — into the system of adverbial clauses, the author shows that, while in Romanian there are four types of oppositional clauses (*the oppositional clause per se*, *the alternative oppositional clause*, *the successive oppositional clause* and *the private oppositional clause*), in English there are only two (*the oppositional clause per se* and *the alternative oppositional clause*); the other two relationships are expressed only at the sentence-internal level, by gerundive and infinitival constructions.

Martie 1986

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31

SINCOPE SINTAGMATICE REGRESIVE

C. MILAȘ

0.0. Transmiterea de informații între membrii unei comunități se produce, în principal, prin mijlocirea limbii. Realizarea propriu-zisă a schimbului informațional presupune efectuarea unei anumite activități lingvistice la fiecare din polii comunicării: la emitere, în vederea formulării lingvistice a conținutului mesajului destinat receptorului, iar la acesta din urmă, în vederea decodării mesajului receptat. Indivizii ce reprezintă polii actului de comunicare depun o atare activitate indiferent de forma specifică a limbii folosite pentru a comunica (oral/scriș).

Ca orice activitate, și cea lingvistică implică un consum de energie intelectuală și fizică, precum și de material lingvistic. Prin urmare, în actul concret de comunicare — locul și momentul de consumare a activității lingvistice — apare conflictul perpetuu dintre intențiile și necesitățile mereu sporite de comunicare, pe de o parte, și inerția biologică a vorbitorilor, precum și limitele atinse (adică uzanțele) în practicarea efectivă a sistemului lingvistic, pe de altă parte. Rezultanta contradicțiilor dintre aspectele menționate ale actului de comunicare se manifestă ca o tendință de continuă raționalizare a activității lingvistice propriu-zise. Aceasta este una din motivațiile permanentei mișcări de adecvare a limbii la trebuințele comunicării¹. Ea se desfășoară tocmai pe baza efortului de înțelegere reciprocă dintre emițător și receptor² și se concretizează prin anumite schimbări ce intervin în structura morfematică³ sau sintagmatică a enunțului emis.

Apariția modificărilor de acest gen este, de regulă, spontană și ele sînt posibile și se comit în sfera elementelor lingvistice redundante. Locutorul simte că se poate dispensa de unele unități uzuale fără a diminua prin aceasta conținutul (informațional) pe care intenționa să-l vehiculeze. Dacă interlocutorul reușește să suplinească⁴ într-un enunț concret absența unităților sacrificate, confirmînd astfel, prin nereclamarea completării lor de către locutor, receptarea integrală a conținutului mesajului, înseamnă că respectiva comunicare s-a realizat printr-o reducere a redundanței limbii⁵. Se ajunge astfel la o exploatare cu eficiență sporită a componentelor sistemului, cu alte cuvinte, la o comunicare mai economicoasă. S-ar confirma deci că economia lingvistică reprezintă o modalitate de satisfacere a necesităților de comunicare⁶, avînd rolul ei în dezvoltarea comunicării lingvistice.

1.0. Redundanța, cum s-a văzut mai sus, reprezintă un factor favorizant pentru posibilitatea efectuării unor schimbări în organizarea unităților sistemului limbii. Reorganizarea materialului lingvistic ca reflex al tendinței de economie poate prezenta înfățișări destul de variate paradigmatic și sintagmatic⁷. Din diversele aspecte ale economiei limbii, selectăm pentru discuția de față o modalitate de reducere a lanțului sintagmatic înlesnită de expansiunea prin coordonare a unuia din compo-

nenții enunțului. Sintagma coordonativă astfel formată are termenii puși în raport printr-un element juncțional, ca în : „*El, raportul, constituie în și cu exclusivitate obiectul de studiu al gramaticii* [...]”⁸.

Procedeul de a reduce volumul segmentelor de expresie înglobate într-o sintagmă coordonativă se vedește a fi foarte uzual în ultimii ani. Frecvența sa dovedește că el răspunde unei necesități, dovadă și vigoarea cu care se răspindește. Iată o altă ilustrare : „*De cele mai multe ori -și apare clar ca particulă deictică, între formele adverbiale cu și fără acest element neexistând deosebiri perceptibile de sens*”⁹.

1.1. Urmărind pe baza scheletului structural al primului exemplu citat cum se operează comprimarea structurală a sintagmei coordonative, se observă următoarele :

a) sintagma coordonativă pune în relație printr-un conectiv copulativ (sau disjunctiv, cf. *infra* 3.0.) doi termeni. Ambii membri ai sintagmei coordonative sînt fiecare, simultan, integrați în cite o relație de dependență (actualizînd deci calitatea lor de T'). Respectiva calitate este pusă în evidență de conectivele subordonatoare (prepozițiile) ce preced pe fiecare din cei doi membri, investindu-i¹⁰ cu calitatea de T' și punîndu-i în relație, în cazul nostru, cu verbul *constituie* reclamat ca termen regent : *constituie în [exclusivitate] = T'_{(anterior)}* ; *constituie cu exclusivitate = T'_{(posterior)}* ;

b) reconstituirea sintagmelor subordonative făcută în a) arată că scheletul sintagmei coordonative din exemplul nostru reprezintă o structură (derivată) secundară rezultată din una primară, în care termenii relați constituie din punct de vedere lexical una și aceeași unitate repetată. Faptul că termenul anterior conjuncției coordonatoare reprezintă un radical lexical identic cu cel al termenului posterior nu presupune cu necesitate și identitatea de funcție (poziție) sintactică a acestora ;

c) structura secundară a rezultat din cea primară în urma unei transformări de suprimare prin care s-a eliminat unul din membrii sintagmei coordonative, întrucît unul din doi era superfluu (redundant). Reducerea de redundanță afectează expresia termenului anterior. Ceea ce a rezultat în urma operației de suprimare are aspectul unei elipse incomplete¹¹ : efectul ei se răsfrînge numai asupra lexemului investit ca T' (acesta fiind omis), nu și asupra conectivului investitor, care este conservat în structura secundă ;

d) condiția primordială pentru efectuarea suprimării este identitatea de valoare lexico-gramaticală manifestă între L_a și L_p din sintagma coordonativă. Ea generează, prin repetarea aceleiași informații lexico-semantice, caracterul redundat al enunțului. La cerința menționată se adaugă condiția ca ipostazele L_a și L_p ale cuvîntului dublat să se constituie ca termeni T' într-o relație de dependență unilaterală, investiți cu o atare calitate de către conective, de obicei prepoziționale, cf. „*Starea de început a sinelui și-a dezvăluit lipsa de stare, iar lipsa-de-stare i-a răsturnat ființa odată cu și prin mișcarea ce-i descoperă acum starea dintru început*”¹².

1.2. Locul suprimării este impus tocmai de conectivele prepoziționale care, prin prezența lor, fac imposibilă eliminarea termenului posterior (exprimarea **constituie în exclusivitate și cu* — nu este reperabilă în limba română). Sub presiunea T' (identic cu T'_a), unica soluție pentru reducerea redundanței este aceea de a sacrifica lexemul din T'_a. Astfel se anulează posibilitatea ca exprimarea explicită a aceluiași nume în ipostaza T'_p să

ducă la crearea unei repetiții lexemice. În acest fel structura secundară rezultată apare evident mai economică, cf. *constituie în și cu exclusivitate (obiectul)* . . . , dar ridică, în același timp, o dificultate de principiu legată de solidaritatea conținut — expresie.

1.3. În mod normal, înlăturarea oricărui segment de expresie considerat superfluu, indiferent de dimensiunea acestuia, se produce numai dacă segmentul în cauză a fost exprimat în secvențele anterioare, adică cele situate în stînga aceluia în care s-a operat eliminarea. Este ceea ce numim în mod curent subînțelegere. Dar în acest caz „golul” creat prin subînțelegere se sprijină totdeauna pe un „plin” expresional (cu sfera semantică aferentă) situat în stînga omisiunii, oricînd posibil de reluat și inclus (la locul său) fără modificări. Tocmai din această cauză subînțelegerea nu admite echivocul, în sensul că lanțul sintagmatic poate fi reconstituit cu precizie¹³. Așa este cazul subiectului subînțeles, al subînțelegerii prepoziției, dacă aceasta ar trebui iterată în fața mai multor termeni coordonați¹⁴ etc., ca în : *Am colaborat la această acțiune cu Vasile Popescu, Ion Dumitrescu și Dorin Ionescu*.

Or, în exemplul nostru, suprimarea termenului inițial din sintagma coordonativă (L_a) nu se motivează prin subînțelegerea unei informații anterioare. Așadar, nefiind nici cazul și nici cu ce să-l suplinim, locul lui în lanț ar rămîne gol. În pofida acestui fapt, contextul creează impresia că termenul eliminat dispăre cedînd conținutul său informațional enunțului (dat fiind că volumul de informații al acestuia din urmă nu este afectat de reducția operată în expresia sa), iar enunțul îl reține și-l vehiculează chiar și fără suportul său material ! Impresia apare datorită faptului că enunțuri de tipul celui în discuție, prin organizarea lor semantică și sintactică, asigură condiții favorabile pentru realizarea unei reale economii lingvistice prin operarea unor omisiuni, la nivelul expresiei, de către locutor, dar și pentru recuperarea acestora de către interlocutor.

Omisiunea, reală, este efectuată la postul de emisie al mesajului de către locutor. Suprimarea uneia sau a mai multor unități de expresie este făcută în mod conștient de către emițător în baza convingerii că receptorul, în decodarea mesajului, este obligat și ajutat de organizarea enunțului să refacă integral structura primară a acestuia. Într-adevăr, încrucișarea sensurilor lexicale și gramaticale a unităților coexistente în structura derivată impune recuperarea mentală a segmentului (segmentelor) subînțeles(e) de locutor.

Reluînd, pentru concretizare, suita secvențială din citatul nostru . . . *constituie în și cu exclusivitate obiectul* . . . , constatăm că reconstituirea structurii primare, adică reactualizarea segmentului omis (din aceasta) nu este numai o posibilitate întemeiată pe menținerea (în sintagma coordonativă) a aceluiași lexem în ipostaza de T'_p , ci o necesitate reclamată atît de conjuncția coordonatoare, cît mai ales de primul conectiv subordonator (*în*), a cărui aderență la un T' propriu ar rămîne altfel nesatisfăcută.

1.4. Motivația psihologică a suprimării o constituie repetarea după conectivul coordonator a aceluiași informații de ordin lexical actualizabile și în fața conjuncției respective, cu posibila repetare a unor informații gramaticale. Îi revine locutorului să sesizeze caracterul redundant al virtualului său enunț și să opereze reducția unităților ce ar duce la reluarea aceluiași informații. Evident, omiterea segmentelor repetabile anticipă actul formulării efective a enunțului. Ceea ce rezultă reprezintă o structu-

rare mai economică la nivelul procesului de comunicare. Dacă avem însă în vedere comunicarea ca act ce implică cei doi poli — emițătorul și receptorul —, economia este într-adevăr iluzorie, întrucât ambii parteneri operează cu structura primară completă : emițătorul, pentru că el formulează enunțul și pentru că ceea ce poate el să elimine, trebuie mai întâi să existe ; receptorul, pentru că el reconstituie aceeași structură primară în efortul de a înțelege enunțul receptat.

2.0. Din discuția de mai sus a reieșit, sperăm, convingător că, în situații de tipul celor pe care le-am prezentat, se urmărește să se evite exprimarea dublă (în vecinătate foarte apropiată) a acelorași unități lexico-gramaticale. Prin finalitatea sa și chiar prin felul în care se realizează suprimarea și reconstituirea unităților omise, procedeul intră în sfera conceptului de subînțelegere. Desigur, există o anumită deosebire între modul cum se realizează subînțelegerea obișnuită a unor segmente din enunț și felul cum ea se produce în exemplele noastre.

În mod curent prin procedeul subînțelegerii se evită reluarea unităților de expresie ce poartă informații comunicate anterior (cf. *supra* 1.3.). În cazul nostru, se suprimă, anticipat, acele segmente din enunț ce urmează să fie obligatoriu reluate. Avem, prin urmare, a face tot cu o subînțelegere, dar una anticipativă sau, altfel spus, o subînțelegere de tip regresiv. Atributul *regresiv* sugerează că subînțelegerea se produce ca efect al presiunii elementelor lexico-gramaticale situate în dreapta segmentului (segmentelor) suprimat(e).

O modalitate analoagă de modificare a unor unități din lanțul sintagmatic sub influența altora situate la dreapta celor ce suferă modificările avem în cazul fenomenelor fonetice (asimilare, disimilare) regresive. Chiar și la nivel lexical există o derivare regresivă constând în suprimarea afixelor (derivative sau morfologice).

3.0. Subînțelegerea regresivă afectează enunțuri ce conțin microstructuri cu organizare de tipul : $T \leftarrow T'$ și/sau T' . Lexemul investit cu calitatea de T' de un conectiv subordonator este pus în relație cu dubletul lui precedat de un conectiv diferit prin intermediul unei conjuncții coordonatoare copulative sau disjunctive. În funcție de natura lexico-gramaticală a regentului și de prepozițiile concrete, relația de coordonare se stabilește între termeni ce ocupă aceeași poziție sintactică sau, dimpotrivă, poziții sintactice distincte. Iată două fragmente în care s-a suprimat o parte din complementul indirect, respectiv, o parte a circumstanțialului de loc datorită repetării lor prin coordonare :

„Deci inițialul merge să se „lege” de și cu preoteasa cea selenică să-l nască pe Brimu [...]”¹⁵ ; „Ființa noastră suflătească se constată, deci, pe sine, cu sine, alături și dincolo de o mulțime de ființe aïdoma ei”¹⁶.

În fragmentele următoare, sintagma coordonativă afectată de suprimare include termeni ce ocupă poziții sintactice deosebite : „Ființa umană începe, desigur, o dată cu și prin dimensiunea corporal-biologică”¹⁷ ; „[...] întrucât am prevenit mai sus asupra sensului netraditional pe care-l dăm aici unei filosofii care se constituie alături de și împreună cu semiologia trebuie să prevenim [...]”¹⁸.

Chiar dacă o atare tendință de economie este specifică mai ales exprimării orale, care poate să fi reprezentat locul inițial al subînțelegerii regresive, procedeul a fost acaparat și dezvoltat de comunicarea scrisă.

Cultivarea lui se justifică cu precădere în acest aspect al limbii, care prezintă condiții extrem de favorabile pentru exploatarea intensivă a posibilității de scurtare a volumului unui enunț. S-a văzut și în exemplele citate că se pot subînțelege și secvențe mai extinse, cf. *să se lege de [preoteasa cea selenică]*; ... *ființa noastră se constată [...]* *alături de [o mulțime de ființe aïdoma ei]*.

Economia de material lingvistic realizabilă prin practicarea procedurii este direct proporțională cu amplexarea secvențelor subînțelese. Când termenii T', constituind sintagma coordonativă favorabilă reducerii de redundanță, sînt introduși de conective interpropoziționale, amplexarea lanțului sacrificial poate fi apreciabilă, ca în: „[...] *lucrarea își propune să urmărească dacă și în ce măsură valorile stilistice ale termenilor angajați în relație antonimică influențează selecția acestora în vorbire*”¹⁰. În acest ultim fragment, suprimarea relației predicative reclamate de conjuncția subordonatoare *dacă* atrage eliminarea ansamblului sintagmelor legate direct sau indirect de sintagma principală (*valorile influențează*). Apare evident că limbajul științific, varianta a limbii literare propice generării propozițiilor ample, potențează economicitatea procedurii.

NOTE

¹ [9, p. 93; 10, p. 228, 229].

² Implicarea în egală măsură a emițătorului și a receptorului în procesul de inovare lingvistică a fost subliniată ades de cercelătorii limbii. După A. Mirambel [11, p. 402], „L'effort créateur, dans la langue, n'est pas exclusivement le fait de l'individu qui crée ou du group qui crée. Il suppose une part de reciprocité”. Acad. Al. Graur acordă chiar o importanță mai mare rolului pe care-l au cei ce acceptă inovațiile [8, p. 387].

³ [14].

⁴ [16, p. 18].

⁵ Sextil Pușcariu [15, p. 109] numește această acordare la aceeași lungime de undă a „postului de emisie” și a celui de recepție „legătură sufletească” ce trebuie stabilită între participanții la dialog.

⁶ [13, p. 26].

⁷ [10, p. 228].

⁸ [2, p. 158].

⁹ [3, p. 122].

¹⁰ [6, p. 158].

¹¹ S-ar putea invoca o analogie cu descompletarea structurii predicatului nominal prin elipsa copulei, ca în: „*Religia — o frază de dinșii inventată [...]*” (Eminescu). Analogia este imperfectă, datorită celor spuse sub a) și b), care atestă că, anterior suprimării, în structura primară L_p repetă pe L_a, situație inexistentă în cazul predicatului nominal.

¹² [12, p. 20].

¹³ [7, II, p. 399].

¹⁴ [5, p. 476].

¹⁵ [1, p. 168].

¹⁶ [12, p. 16].

¹⁷ [12, p. 10].

¹⁸ [4, p. 56].

¹⁹ [17, p. 282].

BIBLIOGRAFIE

1 Almanah estival „Luceafărul”, București, 1985.

2 CL, XXI, 1976, nr. 2.

3 Clompec, Georgeta, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985

4 Codoban, Aurel, *Structura semiologică a structuralismului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984.

5 Diaconescu-Pruteasa, Ioana, *Evitarea repetării prepozițiilor în coordonare*, în SCL, XIX, 1968, nr. 5, p. 473—491.

- 6 Draşoveanu, D. D., *Relația — dimensiunea esențială a sintagmei*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 155—158.
- 7 *Gramatica limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Academiei, 1963.
- 8 Graur, Al., *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, București, Editura Științifică, 1960.
- 9 Martinet, André, *Économie des changements phonétiques*, ed. II, Paris, 1964.
- 10 Idem, *Elemente de lingvistică generală*, București, Editura Științifică, 1970.
- 11 Mirambel, A., *Essai sur la création linguistique*, în „Journal de psychologie normale et pathologique”, 1959, n° 4.
- 12 Mircea, Corneliu, *Inter-comunicare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- 13 Prioteasa, Ioana, *Economia lingvistică din perspectiva conceptelor de structură de suprafață și structură de adîncime*, în PLG, VI, 1974, p. 25—31.
- 14 Idem, *Redundanța și economia lingvistică — bază a unor schimbări spontane (cu aplicare la flexiunea adjectivului demonstrativ în limba română)*, în PLG, VII, 1977, p. 79—86.
- 15 Pușcariu, Sextil, *Limba română. I. Privire generală*, București, Editura Minerva, 1970.
- 16 Slama-Cazacu, Tatiana, *L'économie et la redondance dans la communication*, în CLTA, I, 1962, p. 17—25.
- 17 SCL, XXXVI, 1985, nr. 4.

SYNCOPEs SYNTAGMATIQUES RÉGRESSIVES

(Résumé)

Dans le présent article est discutée l'apparition, dans certaines chaînes, de syntagmes coordonatifs incomplets. Les respectifs syntagmes représentent des structures dérivées résultées par la suppression régressive (pour éviter la répétition) d'une structure primaire complète : *le conflit se résout dans le spectacle et par le spectacle* ($T \leftarrow T'$ et/ou T') = *le conflit se résout dans et par le spectacle*. La syncope du premier terme du syntagme coordonatif mène à la réalisation d'une importante économie de matériau linguistique.

Martie 1986

*Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31*

NOTE LEXICALE

urmă. Sensuri vechi

Cuvîntul *urmă* este atestat începînd cu cele mai vechi texte românești, avînd semnificații pe care le găsim în mod curent și în limbajul contemporan. Dar într-o serie de scrieri vechi întîlnim situații în care *urmă* figurează cu sensuri necunoscute astăzi. Asupra acestor cazuri aparte vom stărui, întrucît ele nu au fost încă semnalate în dicționarele limbii române. Utilizînd în cercetarea noastră fișierul *Dicționarului limbii române* (DLR) și constatînd prezența cuvîntului *urmă* în primele traduceri ale psalmilor în limba română, cit și în alte traduceri ale textelor biblice, am încercat să-i precizăm semnificațiile și în scopul unei tratări lexicografice adecvate. Am folosit pentru aceasta textul *Psaltirii Scheiene*, ediția lui I.-A. Candrea¹, urmărind toate contextele în care apare *urmă*, avînd în vedere și termenii echivalenți din celelalte psaltiri, așa cum au fost înregistrați în aparatul critic al ediției. Am extins comparația și la alte traduceri mai noi ale psalmilor respectivi în *Biblia de la București* (1688) și într-o ediție modernă a *Bibliei* (1968)².

Urmă, cu sensul concret de „semn lăsat de cineva pe locul unde a stat sau a trecut, mai ales întipărit de piciorul omului sau de laba unui animal pe pămînt, pe zăpadă etc.”, apare o singură dată în textul *Psaltirii Scheiene*, precum și în toate psaltirile comparate ale ediției Candrea: „Întru mare caile tale și cărările tale în ape multe și *urmele* tale nu cunoscuse (psalmul 76/20). Cuvîntul e menținut și în traducerile ulterioare: „Că tu, Doamne, ai făcut cărări prin mare. Și nu lași să se cunoască a ta *urmă* cîndu-ț treci prin fundul mării svînta turmă” (Dosoftei, *Psaltirea în versuri*)³, „În mare căile tale și cărările tale în ape multe și *urmele* tale nu se vor cunoaște” (*Biblia* (1688)). În toate celelalte pasaje, cuvîntului *urmă* (respectiv *urmele*) din *Psaltirea Scheiană* (și din celelalte psaltiri din sec. al XVI-lea utilizate de Candrea) îi corespunde în *Psaltirea slavo-română* (1680) a lui Dosoftei cuvîntul *pașii*. Același termen, *pașii*, apare cu consecvență și în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, în *Biblia* din 1688, cit și în *Biblia* din 1968. Pentru exemplificare alegem cîteva citate: „Leagea zeului lui întru inrema lui și nu împeadeacă-se *urmele* (*pașii* D) lui” (psalmul 36/31), „Leagea Dumnezeului lui în inima lui și nu se vor poticni *pașii* lui” (*Biblia* (1688)), „Dereptatea... înrainte mearge și pure în cale *urmele* (*pașii* săi D) sale” (psalmul 84/14), „Nainte-ț să margă dereptatea svîntă,/Și-ți vei pune-n cale *pașii* fără smîntă” (Dosoftei, *Psaltirea în versuri*), „Direptate înaintea lui mearge-va și va pune la cale *pașii* lui” (*Biblia* (1688)), „*Urmele* meale (*pașii* mei D) dereage după cuvîntul tău” (psalmul 118/133), „Pre cuvîntul tău să-m tocmești *pașii*” (Dosoftei, *Psaltirea în versuri*), „*Pașii* miei îndreptează după cuvîntătorul tău” (*Biblia* (1688)), „*Pașii* miei îndreptează-i după cuvîntul tău” (*Biblia* (1968)).

Uneori, ca în cazul psalmului 16, versetul 5, atît în prima parte a versetului, cit și în partea a doua, intervin unele diferențieri între textele

comparate. De data aceasta, termenul *urmele* se găsește numai în *Psaltirea Hurmuzachi* și la Dosoftei, *Psaltirea slavo-română*, în timp ce în *Psaltirea Scheiană* și în toate celelalte psaltiri din sec. al XVI-lea apare termenul *călcăturile*. *Călcătură* arc, după DA, sensurile „pas, pășire, umblet”. Textul este următorul : „Sfîrșește *călcăturile* mele (*urmele* HD) în cărările tale” și are drept corespondent în *Biblia* (1688) : „Întărește *umbelele* mele întru cărările tale”. În partea a doua a versetului, termenul *urmele* din *Psaltirea Scheiană* și din celelalte psaltiri este echivalat, în *Psaltirea Hurmuzachi* și în *Psaltirea slavo-română* a lui Șerban Coresi, prin cuvîntul *talpele* : „se nu se leagăre *urmele* (*talpele* H C²) mele”. În pasajul corespunzător găsim la Dosoftei, *Psaltirea în versuri* : „să nu-mi scap *pașii* cătră pierzare”, iar în *Biblia* (1688) : „să nu se clinească *pașii* miei”. În traducerea modernă versetul întreg este redat astfel : „Doamne... îndreaptă *picioarele* mele în cărările tale, ca să nu se clinească *pașii* mei”.

Încercînd, în final, să desprindem sensul termenului *urmă* din pasajele reproduse mai sus, constatăm cît de dificilă este o definire precisă a lui. În cuvintele *urmă, călcătură, talpă* din primele versiuni ale psalmilor, cît și în echivalentele mai noi, *pas, picior, traducătorii*, avînd în minte sensurile concrete ale acestor cuvinte, au înglobat în ele și ideea de „acțiune, faptă, conduită morală”, iar în ultimă analiză, într-o viziune mai largă, caracteristică stilului poetic al psalmilor și textelor biblice în general, aceștia simbolizează „persoana, omul însuși” cu acțiunile și faptele lui.

La începutul secolului al XIX-lea găsim cuvîntul *urmă*, cu un sens special în versurile lui Iancu Văcărescu⁴ : „Nici zece *urme* nu trăpădasem/ D-unde trăsura în foc lăsasem”, și ale lui Anton Pann⁵ : „Trei *urme* fac înainte și șase-ndărapă *pășese*”. De data aceasta termenul include, pe lîngă sensul de „mișcare făcută de un om pentru a se deplasa, pas”, și ideea de „distanță (mică), lungime a unui pas omenesc”.

Cuvîntul *urmă* s-a păstrat și în dialectele sud-dunărene. Cu sensul „pas” e înregistrat în aromână : „arcăm 3—4 *urme*” (= făcurăm 3—4 pași)⁶.

În continuare vom semnalăa cîteva contexte în care *urmă* poate fi echivalat semantic prin „talpa piciorului”. Cel mai concludent ni se pare a fi cel din *Biblia de la București* (1688), unde *urmă* se întîlnește în locuțiunea adverbială *din urmă pînă la creștet* „în întregime, peste tot corpul, din *talpă* pînă la creștet” : „Să te bată Domnul cu rană rea... *den urma picioarelor tale pînă la creștetul tău*” (p. 146²/34), redată în traducerea modernă a *Bibliei* : „Lovi-te-va Domnul cu lepră rea... *din tălpile picioarelor tale pînă în creștetul capului tău*”. Mai putem alătura un alt citat, tot din *Biblia de la București* (1688), p. 134²/30 : „Tot locul carele va călca *urma piciorului* vostru voao va fi”, și unul din *Lucrul Apostolesc* al lui Coresi, p. 536/18 : „Sezi de-a dereapta mea pînă voi pune vrăjmașii supt *urma picioarelor tale*”, deși pasajele corespunzătoare din traduceri ulterioare conțin, în loc de *urma piciorului*, termenul *picior*.

În alte cazuri contextul ne permite să atribuim cuvîntului *urmă* atît sensul de „talpă a piciorului”, cît și pe acela de „pas, picior” : „Sfînți pămîntul cu *urmele* sale împlînd spre el” (Coresi, *Erangheliarul*, p. 464), „Ca pre uscat umblind Israil cu *urmele* prin adînc” (*Minciul* (1776), p. 156¹/4). În toate aceste cazuri ne aflăm în prezența unor calchieri făcute după termenul *τρομα*, care însemna atît „urmă, pas”, cît și „talpă a piciorului”, sau după gr. *ἔχνο* „urmă, amprentă a piciorului”; „talpa piciorului”, dar și „picior”, în funcție și de textele de care s-au servit traducătorii.

În dialectul maglenoromân, cuvîntul *urmă* „talpă a piciorului” este probabil tot rezultatul unui calc semantic după greacă. Dispunem de o singură atestare, sursa fiind ALR I, întrebarea [150] „talpă (cu pl.)”, material publicat în ALRM I, vol. I, h. 91, punctul 012.

Aprilie 1986

IOANA ANGHIEL
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

NOTE

¹ *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, vol. II. *Textul și glosarele*, București, 1916.

² *Biblia sau sfința scriptură*, București, 1968.

³ Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (1673), ediție critică de N. A. Ursu, Iași, 1974.

⁴ *Colecție din poeziile d-lui marelui logofăt Iancu Văcărescu*, București, 1848, p. 332/5.

⁵ *Noul Erolocrit*, tomul I, Sibiu, 1837, p. 96/14.

⁶ Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, București, 1963.

otîc, otînc și derivatele

Răspunsurile la întrebările [5938], „otînc (fir adăugat)”, [5939] „paiul care ține otîncul” și [5940] „mînz (fir în plus, care n-are loc prin spată)” din *Chestionarul ALR II*, nepublicate pînă în prezent, nu au fost utilizate, fără îndoială, dintr-o regretabilă lipsă din fișier, în redactarea, pentru DLR, a termenilor otîc, otînc și a derivatelor lor. Materialul extras din aceste fișe aduce completări care vizează aria de răspîndire a unor sensuri și variante și oferă date pentru sensuri, variante și chiar termeni neînregistrați.

Astfel — luînd cuvintele-titlu în ordine alfabetică —, pentru **otîc**, sensul 2 ♦ „Bețișor cu ajutorul căruia se leagă firele rupte la războiul de țesut; (regional) otînc”, atestările, destul de sărace (A II 6 = Răchita — Sebeș și A IX 6 = Buciumi — Tirgu Ocna), se pot completa cu : ALR II 5938/228 și ALR II 5939/228, 250, 791. De fapt, în punctul 228 răspunsul la întrebarea [5938] este „îl poartă cu otîc” care, poate, ar trebui considerat (vezi *infra* și completările de la **otînc**) locuțiune verbală : a purta cu otîc = „a otînci¹ (1)”.

Otînc este unul din articolele care comportă adăugiri numeroase. Astfel, sensul 2 „Bețișor cu ajutorul căruia se leagă firele rupte la războiul de țesut” mai este atestat și de răspunsurile la întrebarea [5939], în punctele 27, 29, 36, 64, 353, 520, 605, 682, 723, 812, 836, 848, 872, 876, 886, 899 și 928 (= **otînc**), 769 (= **otîncă**), 102 (= **otîng**), 728 și 762 (= **otînc**) și 182, 192 și 784 (= **otîncă**). La întrebarea [5938], în punctele 27, 723, 836, 848, 876, 886, 899 și 928 s-a răspuns **îl mînz cu otîncu**, locuțiune verbală care, ca și a purta cu otîc, ar trebui, poate, să fie consemnată ca atare.

Tot la acest sens, pentru subsensul „Fir adăugat la urzeală cînd se rupe unul din firele acesteia”, se mai pot cita răspunsurile notate la întrebarea [5938] în punctele 219, 272 și 705 (= **otînc**), 260 (= **otîng**, pl. f. **otîngi**), 414 (= **otîns**), 762 (= **otînc**) și 182, 192 (= **otîncă**).

Al doilea romb al sensului 2 „Fire de urzeală care n-au avut loc să treacă prin îțe și spată” mai poate fi sprijinit și cu atestările din ALR II 5940/260, 349.

Am citat mai sus, implicit, noi atestări pentru variantele lui **otînc**. Rezultă că alineatul penultim subsumat acestui cuvînt-titlu trebuie întregit nu numai cu date referitoare la variante deja consemnate, ci și cu două variante noi : **otîns**, **otînceă** și cu un plural pentru **otîng** : **otîngi** [f].

Sensul 1 al lui **otînceă** : „otînc (2)” poate fi completat cu atestările din ALR II 5939/130 (= **ocînceă**), 172 (= **otînceă**) și apoi cu un ♦ „Fir adăugat la urzeală cînd se rupe unul din firele acesteia”, subsens susținut de răspunsul dat în punctul 172 (Arpașul de Jos — Făgăraș) la întrebarea [5938] (= **otînceă**).

Forma notată pentru întrebarea [5939] în punctul 130 constituie și o variantă nouă, care trebuie inserată la alineatul penultim.

Răspunsurile la întrebările [5938] și [5939] completează, cu material din 23 de puncte, atestările de sub sensul 1 al verbului **otîncei**¹ „a înnădi firele rupte pe natra războiului”, menționînd totodată și patru noi variante : **ocîntî**, **opîntî**, **otînsî** și **otînceă**. Astfel, la întrebarea [5938] s-a înregistrat verbul cu acest sens în punctele 2, 27, 47, 141, 235, 250, 284, 346, 365, 386, 531, 682 (= **otîncei**), 130, 362 (= **ocîntî**), 53 (= **opîntî**), 414 (= **otînsî**), 284 și 325 (= **otînceă**), 172, 192 (= **otîncei**), iar la întrebarea [5939], în punctele 36, 64, 102, 514, 605, 682 (= **otîncei**) și 728 (**otîncei**).

Pentru **otînceit**, -ă răspunsurile înregistrate la întrebarea [5938] aduc noi atestări ale sensului 1 „(Despre firele de la războiul de țesut) Adăugat, înnădit”, la care datele trebuie completate cu : ALR II 5938/141, 157 (= **otînceit**) și 334 (= **otînceăt**). Adjectivul mai este atestat, cu acest sens, și în punctul 279, în care s-a notat *uăt'/kînt'/kit(u)*, formă care trebuie literarizată, probabil, tot **otînceit**.

Răspunsul înregistrat în punctul 334 obligă la completarea alineatului penultim cu varianta **otînceăt**, -ă.

De asemenea, între derivatele de la **otînc** trebuie înscris și : **otînceîl** (Regional) Otînc (2), (Regional) otîncea (1), atestat în punctele 531 (= **otînceîl**) și 53 (= **opîntîl**), ca răspuns la întrebarea [5938].

La alineatul penultim se va consemna, desigur, varianta **opîntîl**.

Pe marginea articolelor **otîc**, **otînc** și **otîncei** se mai impun, credem, câteva observații.

Sensul 1 al lui **otîc** : „Lopătică cu care se curăță de pămînt brăzdarul și cormana plugului ; (regional) răzuș, răzuitor, otînc (1)” este atestat, între altele, și de răspunsurile la întrebarea [5012] din *Chestionarul ALR II*, răspunsuri publicate în ALR SN I h 23 și reluate în ALRM SN I h 17. Acest material, citat aici inconsecvent sau chiar greșit (vezi Ion Mării, *Observații asupra utilizării materialului Atlasului lingvistic român în Dicționarul limbii române (DLR), M și O*, în LR, XX, 1971, p. 95), arată că **otîc 1** este larg răspîndit, el fiind înregistrat în 36 de localități. Majoritatea punctelor în care nu s-a notat termenul **otîc** sînt situate în zona de deal și de munte, unde, agricultura fiind mai puțin intensă, referentul pentru care s-au urmărit, sub întrebarea [5012], termenii care îl denumesc poate fi necunoscut. În mod justificat, acest sens nu a fost considerat regional. Tot astfel, completările aduse mai sus ariei de răspîndire a lui **otînc 2**, coroborate cu faptul că un alt termen, „mai literar”, pentru a denumi această noțiune nu există, impun ideea că acest sens nu mai poate fi subsumat indicației (Regional), aflată înaintea tuturor sensurilor. Mai mult, date fiind etimologia necunoscută (la alineatul ultim este menționat Cf. o t i c) și lipsa atestărilor vechi, aria de răspîndire a lui **otînc 2** impune, credem, considerarea acestui sens ca sens de bază, cu atît mai

mult cu cît sensul 1 al lui *otîne* : „*Otie* (1)” nu este sprijinit decît de cinci atestări din răspunsurile la *Chestionarul Hasdeu* și A V și A VI.

Materialul ALR II ne mai prilejuiește o observație referitoare la *otîe*¹. Subsumat sensului 1, există aci un subsens „♦ (Regional) Unealtă de plivit griul, alcătuită dintr-o placă de fier ascuțit (CV 1951, nr. 11, 37) sau în formă de lingură (MAT. DIALECT. I, 263), prinsă într-o coadă lungă de lemn; săpăligă (com BLAGA, ALR II 6795/551)”. În realitate, răspunsurile la întrebarea [6795] înregistrează acest sens al lui *otîe* și în punctul 346, pe a cărui fișă figurează „v. 6794”, întrebare sub care este notat, pe fișa din punctul 346, termenul *otîe*. Rezultă că în punctul 346 *otîe* are atît sensul de „taglă lată de spart gheața”, așa cum atestă răspunsul la întrebarea [6794], răspuns utilizat în DLR, cît și cel de „săpăligă”. De fapt, sub definiția citată de noi termenul *otîe* denumește doi referenți : 1) *unealtă de plivit griul* și 2) *săpăligă*, foarte diferiți ca aspect și întrebuințare. Dată fiind completarea cu încă o atestare, prudența redactorului care a recurs la rezolvarea de mai sus nu mai apare justificată. Sensul de „săpăligă” al lui *otîe* nu mai poate fi considerat ocazional, el trebuind să fie subsumat unui ♦.

Cît privește pe *otîneî*, la sensul 3 atestările pot fi completate cu cea oferită de ALR II/I h. 293 „pirghie” (hartă utilizată în redactarea lui *otîne*) care, în punctul 848, înregistrează, la legendă, răspunsul *otînește*.

Aprilie 1986

D. GRECI¹

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

1. mierloăică.

În DLR VI, p. 502, este lucrat următorul articol lexicografic : „*mierloăică* s. f. (Prin Munt.) Augmentativ a lui *m i e r l ă*. Cf. ALR I 1029/. 792, ALR SN III h 707.— Pl. : *mierloăice*. — *Mierlă* + suf. *-oaică*”.

Atît în partea-i descriptivă (= semasiologică), cît și în partea-i etimologică, articolul în cauză este, considerăm, greșit redactat. Înainte, însă, de a arăta de ce (credem noi că) este greșit redactat, sînt necesare următoarele precizări :

a. În *Chestionarul ALR I*, sub pozițiile 1029 și 1030, au fost programate (spre documentare onomasiologică) următoarele două noțiuni : „*mierlă*, cu pl.” (1029) și „*mierloi*” (1030). Prin două întrebări lexicale onomasiologice (neformulate în textul chestionarului), S. Pop trebuia să înregistreze, pe de o parte (= 1029), termenii pentru „*p a s ă r e a* numită (literar) *mierlă*” (= *Turdus merula*), iar, pe de altă parte (= 1030), termenii pentru „*bărbătușul acestei păsări*”. În punctul cartografic 792, au fost înregistrate următoarele răspunsuri : „*miărluăică* (ea nu cîntă), *miărle* (pl.)” (1029) ; „*miărlói* (el fluieră), ~ ” (1030).

b. În *Chestionarul ALR II*, sub poziția 6201, a fost programată următoarea întrebare : „Cum face *mierla*?”, întrebare prin care s-a urmărit înregistrarea verbelor care exprimă cîntecul mierlei. N e p r o g r a m a t, cum rezultă din fișele de anchetă, întrebarea programată a fost precedată (și foarte bine a procedat anchetatorul ALR II), în majoritatea localităților anchetate, de o întrebare lexicală onomasiologică prin care s-a urmărit înregistrarea termenilor pentru „*mierlă*” (= *Turdus merula*). Răspunsurile la întrebarea programată au fost publicate, neinterpretativ,

în ALR II, s.n., vol. III, h. 707 : „(*Mierla*) *fluieră*”, iar cele înregistrate la întrebarea neprogramată, în *ibidem*, h. 706 : „*Mierlă*”. În punctul cartografic 762, la întrebarea neprogramată s-a înregistrat următorul răspuns (redat de noi literarizat) : „*mierlói, mierlóaică*”. În redactarea hărții 706, *mierlói*, fiind considerat (ca și pentru punctele 762 și 784) „nume generic” (!) de către redactorul hărții, a fost plasat pe hartă, iar *mierlóaică*, la legendă, sub III : „În punctul 762, unde numele generic este MIERLOI, s-a obținut și termenul pentru femeiușcă : MIERLOAICĂ”.

După aceste două precizări, putem afirma că :

a. *mierlóaică* — atît în „ALR I 1029/792”, cit și în „ALR SN III h 706” (și nu 707 cum indică, și nu dintr-o eroare de tipar, DLR-ul) —, nu denumeste „o *mierlă* mai mare”, ci „femeiușca *mierloii*ului”;

b. *mierlóaică*, în acest caz, nu este un derivat al lui *mierlă*, ci un derivat al lui *mierloi*, după cum, spre exemplu, *cioroáică* nu este un derivat al lui *cióară*, ci un derivat al lui *ciorói* (vezi DA).

2- *mierlói*.

Tot în DLR VI, p. 502, pentru *mierlói*¹ este înregistrat, pe baza unei unice atestări, și sensul : „3. (Regional) Privighetoare (*Luscinia*). (Mirșani-Caracal). ALR I 1031/880”.

Acest sens este, evident, un fals (onomasiologic și semasiologic), fals datorat, în primul rînd, celui care, absolut mecanic, a fișat, pentru DLR, răspunsurile la problema de sub poziția 1031 = „privighetoare” din *Chestionarul ALR I*. În realitate, *mierlói*, plasat în caietul de anchetă sub cifra 1031, este răspunsul la problema de sub cifra 1030 (= „*mierloi*”) din chestionar, iar *privikityáre* (= *privichitoáre*), răspuns plasat sub cifra 1032 în caietul de anchetă, este răspunsul la problema de sub cifra 1031 (= „privighetoare”) din chestionar.

3. *parșiét* = *parsét*.

În DLR VIII/1, p. 137, pentru *parséchi* este înregistrată și varianta lexicală „*parșiét* (ALR II 3960/102)”, varianta care, însă, în realitate, are forma *parsét*.

4. *perestás* = *părăstás*.

În DLR VIII/1, p. 105, pentru *parastás* este înregistrată și varianta lexicală „*perestás* (*ib.* h. 172/29)”, variantă care (în ALR II/I, h. 172, este notată, fonetic, *perestás*), literarizată corect, se înfățișează : *părăstás*, variantă lexicală înregistrată de DLR.

5. *piron* = și s.m.?

Da, așa ne spune DLR VIII/2, p. 632, în secțiunea consacrată formelor de plural : „— Pl. : *piroane* și (regional, m.) *pironi* (ALR II/I h 295/95)”. În realitate, însă, moții din Scărișoara nu spun : *un piron, doi pironi*, cum reiese din DLR că ar spune, ci (și ei) spun (tot) : *un piron, două piroane*, cum, foarte clar, rezultă din unica sursă citată de DLR : *pirón (u)* ; [pi]róni. Literarizată, forma de plural sună, normal, *piroáne* și nu *pironi*.

6. *povón* = *povói*.

În DLR VIII/5, p. 1733, pentru *puhói*¹ este înregistrată și varianta lexicală : „*povón* (ALR SN VI h 1840/76)”, variantă consemnată, cu trimiteră, și la poziția sa alfabetică (vezi DLR VIII/4, p. 1117). Mergînd, însă, la sursa citată, citim : „(*eóntra*) *povónului*”, ceea ce înseamnă că, în punctul cartografic 76 (Chizătău, jud. Timiș) din rețeaua ALR II, forma dialectală este : *povón*, redată fonetic, sau *povóni*, redată literalizat. Literarizată, această formă dialectală (cea

mai apropiată de forma etimonului) se înfățișează, firesc, *porói*, variantă lexicală înregistrată, de altfel, în DLR.

Și „*opovón* (A III 18)”, o altă variantă lexicală înregistrată de DLR pentru substantivul *puhoi*, considerăm că este tot o formă dialectală, cu *-ń* pentru *i* (vezi, în acest sens, DLR VII/2, p. 246 : „*opovón* subst. v. *puhoi*”), care, literarizată, devine *opovói*.

7. șare.

În DLR XI/1, p. 28, pentru *șare*¹ (și variantele *șărcă*, *șărgă*) = „balama” este citat și „ALR II/I MN 135, 3890/36, 53, 64, 76”. Dacă, însă, literarul *balama* = „mic dispozitiv metalic, compus din două piese articulate între ele pe un ax, una putînd fi prinsă de un cadran fix, iar cealaltă de o piesă mobilă [...]” (DM; vezi și DEX), atunci semnificații : *șare*, *șărcă* și *șărgă*, atestați în „ALR II/I MN 135, 3890”, nu pot fi definiți sintetic (= sinonimic), prin „balama”, pentru simplul (dar realul) motiv că, în graiurile în care au fost înregistrați, acești semnificanți nu sînt (non-funcțional, evident) sinonimi cu *balama*, ci numai și numai *c o r e f e r e n ț i*. În aceste graiuri (și nu numai în aceste graiuri) se face, *l e x i - c a l*, deosebirea între cele două piese (bucăți, părți) ale dispozitivului numit literar *balama*. Asupra acestei deosebiri atrage atenția chiar anchetatorul și autorul ALR II în redactarea, ca MN neinterpretativ, a răspunsurilor înregistrate la problema lexicală programată sub cifra 3890 din *Chestionarul ALR II* : „III În multe puncte subiectul a dat doi termeni : unul pentru țîșina propriu-zisă, fixată în ușor [și urmează un desen; n.n. — I.M.] și altul pentru inelul fixat pe ușă [urmează, iarăși, un desen; n.n. — I.M.]. După termenul care înseamnă țîșină se găsește indicația [în ușor], iar după cel care înseamnă inelul, indicația [pe ușă]”. În punctele cartografice 36, 53 și 64 avem opoziția : *țîșină* [în ușor]/*șărgă* (punctul cartografic 36), *șărcă* (53), *șare* (64) [pe ușă], iar în punctul cartografic 76 : *cîrlig* [în ușor]/*șare* [pe ușă], după cum (spre exemplu) în

punctele cartografice 105 și 353 avem opoziția : *țîșină* [pe ușă]/*pîpă* [în ușor]. Aceasta fiind realitatea lingvistică prezentată de „ALR II/I MN 135, 3890”, *șare* (*șărcă*, *șărgă*) înseamnă, în opoziție cu *țîșină* (36, 53, 64) sau *cîrlig* (76), „piesa (bucata, partea) balamalei, în formă de inel, ce se fixează pe ușă”, și nu „balama” (și nici „țîșină”, cum, tot pe baza răspunsurilor la întrebarea 3890, și nu 3980, din ALR II, îl glosează Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, București — Pančevo, 1974, p. 190, pe *șărcă*, cu variantele *șărgă*, *șare*), după cum *pîpă* = „piesa (bucata, partea) balamalei ce se fixează în ușor”, și nu „balama”, cum apare în DLR VIII/2, p. 617, II, h, unde, însă, trebuie observat că sursa : „MAT. DIALECT. I, 264” (s.v. *pîpă* : „Piron de fier, în formă de L, care, bătut în ușor, servește de țîșină la ușă”) apare citată de două ori, o dată sub : „(Transilv. și Maram.) Balama [...]”, iar, a doua oară, ca unică sursă, pentru : „♦ (Regional) Piron în formă de L care servește ca balama la ușă [...]”.

Și pentru că tot ne-am oprit la articolul lexicografic *șare*¹, ne întrebăm dacă *șare*¹ și *șărgă*² din DLR XI/1 sînt, totuși, două cuvinte sau unul și același cuvînt, cu etimologie multiplă.

În legătură cu *șărgă*² sînt necesare următoarele precizări :

a. În „ALR II 5692/219”, *șărjă* nu înseamnă „verigă care se pune în botul porcului”, ci [ceea ce se pune] „la urechi la femei” (așa a precizat informatorul și tot așa a notat, în caietul de anchetă, anchetatorul).

b. În „ALR SN IV h 1201/219” avem următorul răspuns : *bumbǎj* ; *bumb*, *șârj* ; *șârjă*, iar la legendă, sub II, precizarea : „ȘĂRJA trece prin ureche ; de șarjă e acățat *bumbu*”, ceea ce înseamnă că *șârjă* este, în cazul acestui tip de cercel, numai o parte a lui.

8. șoféi.

În DLR XI/1, p. 136, pentru șoféi este menționat și (sub)sensul : „Căuș. Cf. SCRIBAN, D. 313, ALR II 6141/76”.

Nu știm în ce măsură glosarea prin „căuș” (de fapt : „căuș făcut din doage legate cu cercuri de lemn și prevăzut c-o coadă lungă de vreo doi metri de scos borhotu iberbinte din cazan”) a lui „șoféi” (Ban.), în SCRIBAN, D. (s.v. *cofér*, unde este atestată, pentru Olt., și o variantă *șofér*, nepreluată de DLR), este autentică, știm, însă, cu certitudine, că șoféi din ALR II 6141/76 nu poate fi definit prin „căuș” pentru că, pe fișa de anchetă, întâlnim următorul răspuns : „+ cu șof(i)éiu”, răspuns ce (fișat, probabil, pentru DLR : șoféi ALR II 6141/76) ne spune, clar, că :

a. la întrebarea lexicală onomasiologică perifrastică (cum a fost, în realitate, formulată această întrebare noi, din păcate, nu avem de unde să știm) pentru „o b i e c t u l” (vezi-l, desenat, în DAMÉ, T., p. 81, fig. 15) denumit, în textul *Chestioinarului ALR II* (sub poziția 6141), *căuș*, semnificativ însoțit și de precizarea (absolut necesară, având în vedere polisemitismul lui *căuș*, în determinarea exactă a „obiectului” a cărui denumire urma să fie înregistrată) : „cu ce se varsă vinul din pritoacă în poloboc”, informatorul din punctul cartografic nr. 76 a răspuns (ca și informatorii din majoritatea localităților anchetate) că obiectul (descriș) n u e x i s t ă în localitate, răspuns care, în caietul de anchetă, a fost notat prin semnul + (semn ce, în tipărirea materialului ALR, a fost înlocuit prin semnul ∞) ;

b. după acest răspuns înregistrat la ceea ce noi (vezi *Materiale și cercetări dialectale.*, vol. II, Cluj-Napoca, 1983, p. 125, nota 9) numim întrebare lexicală onomasiologică perifrastică/descriptivă, anchetatorul ALR II a adresat (dar nu în toate localitățile în care, la întrebarea lexicală onomasiologică perifrastică, a înregistrat un răspuns de tipul : „+” sau „+ ?” sau „?”) și o întrebare de genul : „cu ce vărsați vinul din [...] ?”. La o astfel de întrebare (în unele puncte a fost adresată n u m a i o astfel de întrebare, cum rezultă din răspunsurile de genul : „cu *hérița* < 10 kg > ”/130, „cu oála”/141, „[e] ulceăuă, oárice hîrb”/325, „o cană”/682, „cu tiúga sau oálă”/886 etc.), informatorul din 76 a răspuns : „cu șoféiu” (după cum alți informatori, din alte localități, au răspuns : „olcúță mîcă de pleu”/105, „cu oárice cofîță, oálă”/279, „cu căni cu toártă”/537 etc.), adică cu numele „obiectului” care este folosit în localitate sau de care se folosește informatorul și pentru ceea ce s-a întrebat ;

c. nu cuvîntul șoféi este sinonim cu cuvîntul căuș, ci obiectul numit șofei este (avînd și această valoare de întrebuintare) „sinonim” cu obiectul (= cel urmărit) numit căuș, ceea ce, evident, este cu totul și cu totul altceva, un altceva de care dacă nu ținem, întotdeauna, seama, ajungem să interpretăm multiplele valori de întrebuintare ale unuia și aceluiași obiect drept valori semantice multiple ale cuvîntului ce denumește respectivul obiect.

9. șofél.

Tot în DLR XI/1, p. 136, este înregistrat, pentru cuvîntul șofél, și (sub) sensul : „(Regional ; în forma *sofel*) Căuș (Ineu — Arad). Cf. ALR II

6141/64", (sub)sens pentru care vezi cele spuse, mai sus, în legătură cu **șoféi**.

Cum pe fișa de anchetă este notat, clar, *șof(ę)él*, precizarea „în forma *șofel*” și varianta lexicală „*șofél* s.n. ALR II 6141/64” sint, desigur, eronate, după cum eronat este redactată și secțiunea consacrată pluralului : „Pl. : *șofele* și (m.) *șofeli* (ALR II/I MN 145, 3918/316)”, cită vreme E. Petrovici notează *șofiél*; *șofiéli*, ceea ce, literarizat, arată : (un) **șoféi**; (două) **șoféle** și nu d o i **șoféli**.

10. **șólră = șoáfră.**

În DLR XI/1, p. 138, pe baza unei unice atestări (ALR II 6236/219), este lucrat, cu „etimologia necunoscută”, cuvîntul **șófră**, pl. : *șofre*.

În sursa citată de DLR, răspunsul arată, însă, astfel : *ș(q)ófră*; *ș(q)ófre*, ceea ce, literarizat, se înfățișează : **șoáfră**; **șoáfre**.

Aprilie 1986

I. MĂRII
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

SUFIXUL -OVICI/-EVICI ÎN NUMELE DE FAMILIE BĂNĂȚENE, ARDELENE ȘI BUCOVINENE

SIMION DĂNILĂ

1. Circumscriind obiectul cercetării noastre la numele de familie în accepțiunea pe care o dăm astăzi acestui termen, nu ne vom referi la numele în *-ovici/-evici* anterioare secolului al XVIII-lea, cînd, prin administrația austriacă din Banat, Ardeal și Bucovina și în special prin patentă imperială din 1776, care instituie obligativitatea păstrării numelui de familie al tatălui, se oficializează, de fapt, numele de familie în cele trei provincii românești amintite.

Prezența numelor formate cu *-ovici/-evici* în aceste ținuturi românești poate conduce, la o privire superficială a lucrurilor, la concluzia că purtătorii lor au fost la origine alogeni, asimilați apoi de masa de români. Dispunem astăzi de suficiente probe pentru a demonstra contrariul acestei presupunerii, anume că purtătorii unor astfel de nume au fost români, care, datorită unor presiuni conjuncturale, au adoptat nume de coloratură străină.

2. Factorul determinant în apariția acestor nume în antroponimia românească din Imperiul habsburgic îl reprezintă subordonarea bisericii ortodoxe bănățene și ardelenene, mai întîi, apoi și a celei bucovinene, Mitropoliei sirbești de la Karlowitz (Sremski Karlovci), prin diploma leopol-dină din 21 august 1690, care, prin așa-zisele privilegii ilirice, favorizează sirbizarea numelor de persoană românești.

Exprimarea filiației în onomastica sirbă se realizează în mai multe feluri. Vom aduce exemple din *Catastiful Patriarhiei de Peć* (1660–1666)¹, căreia, înainte de Karlowitz, îi era subordonată biserica ortodoxă bănățeană. Catastiful acesta este un registru de acatiste în limba sirbă, în care popi și „gospodari” din satele bănețene sînt trecuți, de regulă, cu nume unic (cel de botez), adesea însoțit de un determinant care reflectă starea socială: *Andonie, popa Bratul, Ianuș cnezul, gospodarul Lazea* etc.

Nu în puține cazuri însă apare și al doilea nume, creat de la numele (sau ocupația) tatălui (rareori de la numele mamei), prin diferite modalități:

a) „*Marko, Fijator sin, pisa ocu Fijatu obști list*” („Marcu, fiul lui Fiat, a scris pe taică-su Fiat pe foaia de obște”), *Nikola popov* (Nicola al popii), *Todor Stepanov* (Todor al lui Ștefan) etc.;

b) *Nikola Todorova* (Nicola al lui Todor), *Radovan Đurđia* (Radovan al lui Gheorghe);

c) „*Jovan Lalović pisa ocu Lalū pros*” („Ioan al lui Lal a scris rugăciune pentru tatăl său Lal”), „*Mihailo Milenović pisa ocu Miljenu pros*” („Mihail al lui Milen a scris rugăciune pentru tatăl său Milen”) etc.;

d) „*Jovan Steić* pisa ocu *Stej*” („*Ioan al Steii* a scris pe taică-su *Steia*”), „*Maxim Vuić* pisa sebe i ocu *Vui*” („*Maxim al Vuii* s-a scris pe sine și pe tatăl său *Vuia*”) etc.;

e) *Subota, Nenadin sin* (Subotă, fiul lui Nenada), *Vuja Nikolin* (Vuia al lui Nicola) etc.

Se vede limpede din izvorul citat că aceste așa-zise nume de familie au fost create pe loc, la data înscrierii în catastif, și nu serveau decît acelei împrejurări. Necunoscute în lumea satului, ele s-au născut moarte sau, oricum, nu erau sortite să viețuiască mai mult de o generație.

3.1. Cum clerul superior din Banat era alcătuit din prelați de origine sîrbă pînă prin prima jumătate a veacului al XIX-lea, este firesc să întîlnim numele în *-ovici/-evici* mai întîi la aceștia: *Maxim Nestorovici, Nicolae Dimitrievici*, episcopi ai Timișoarei (1727—1728, respectiv 1728—1744) etc.².

Preoții de rînd și chiar protopopii din satele și orașele românești apar în această vreme, în majoritate covîrșitoare, cu nume unic. Într-un defter (caiet de dări bisericești) al episcopiei de Arad, din 1728, din 33 de nume numai unul este dublu: popa *Pavel Grubetici* din Arad, spre a a se deosebi de un alt popă *Pavel* din aceeași localitate³, iar în caietele de contribuții ale preotului Iordache, strînse în 1745 pentru vîldica de Caransebeș, din ținuturile Timiș, Caransebeș, districtele Pogănici și Bistra și protopopiatul Vărădia de Mureș, figurează 29 de preoți, toți cu nume unic: *Drag, Ioan, Mihai* etc.⁴.

Și în 1751, în statistica eparhiei Caransebeșului, majoritatea preoților apare cu nume unic, numele dublu întrebuițindu-se numai pentru a deosebi doi sau mai mulți preoți cu nume de botez identic, care funcționau în aceeași localitate: *Gheorghe Atanasievici, Gheorghe Ilinescu, Gheorghe Iordachevici cel tînăr, Gheorghe Popovici* (toți din Caransebeș)⁵ etc.

Reiese că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, chiar dacă se utilizau nume duble (sau multiple), al doilea (și celelalte) nu erau obligatoriu de factură sîrbească. Se pare că sîrbizarea numelor de preoți, dascăli și alți apropiați ai bisericii începe cu oarecare timiditate după 1740 și se intensifică în a doua jumătate a veacului, luînd un caracter programatic în deceniul al VIII-lea, cînd aceste nume se fixează definitiv ca nume de familie prin decretul din 1776.

Șase statistici ale preoților din eparhiile Timișoara, Caransebeș și Arad, efectuate între 1757 și 1776⁶, deși fragmentare, sînt elocvente pentru extinderea procedurii „rebotezării” în limba sîrbă a preoților și chiar a celor ce veneau în atingere cu biserica. Dintr-un total de 1505 nume preoțești, doar 204 (adică 13%) au formă românească, 28 sînt nume unice (prenume), susceptibile de dublă interpretare (română și sîrbă)⁷, 13 indică altă origine decît română sau sîrbă, iar marea majoritate este de coloratură sîrbească: 1266 (84%). Dintre acestea, sînt formate cu sufixele:

*-ovici/-evici*⁸: 1101 (87%), din care 544 sînt *Popovici*, adică aproape jumătate⁹. Originea etnică a purtătorilor lor este în bună măsură trădată de baza românească a numelui (*Barbulovici* — un preot cu acest nume este născut la Craiova, *Calinovici, Cizmovici, Crăciunovici*, n. Moldova, *Cucovici, Dalianovici* < *Dalian*, *Dincovici* < *Dincă*, *Donovici* < *Don(a)*, *Doană* (DOR, p. 14), *Faurovici, Iordachevici, Lupulovici, Manovici*, n. Drăguș BV (< *Manu*, DOR, p. 100), *Murgulovici, Oprovici, Orbanovici*, n. Brădicieni GJ < *Orban*, *Pascovici, Pasculovici, Pavelovici, Radulovici*, n. Craiova, *Rusovici, Sindiculamzovici*, n. Oltenia < *Sindicul Amza*,

Spătarovici, Strainovici, Subulovici, Șerbanovici, n. Ardeal, altul în T.R., *Șuşulovici, Trandafirovici*, n. T.R., *Ursorici, Ursulovici, Văleornovici, Zisovici*), de prenumele românească (*Badiul — Badiul Teodorovici*, n. Tirgu-Jiu, *Barbul, Florea* — redat în sîrbă prin *Flora, Lepădat, Mihut, Nicoară, Onu, Păun, Radu(l), Stanciul, Șerban, Vlăduț*) sau de prenumele și radicalul românești (*Nica Nicovici, Oprea Stanulovici, Pîrvul Predoevici* < *Predoiu, Stanciul Barbulovici, Șerban Șerbanovici*). Chiar și cînd baza este de origine maghiară (*Iștfanovici, Lacatoșovici, Matiașevici, Șandorovici, Simonovici*), purtătorii acestor nume erau români (ca *Florea Ianoșovici* sau *Cosma Molnarovici*, n. Rășinari SB). Cînd numele în sine formate cu *-ovici/-evici* nu ne pot furniza dovada originii românești a preoților, ne ajută menționarea locului lor de naștere (din păcate, nu în toate statisticele). Așa, de pildă, erau născuți în Țara Românească, pe lingă patru *Popovici*, doi *Nicolaevici* și cite un *Constantinovici, Gheorgovici, Ilievici, Radievici, Ranitievici* și *Stoicovici*, iar în Ardeal, pe lingă patru *Popovici*, cite un *Antanascovici, Drăgoevci, Ioanovici, Nicolaevici, Petrovici, Teodorovici* — toți în eparhia Timișoarei la 1767¹⁰. Același serviciu ni-l face menționarea locului hirotonisirii preoților (la Rimnicu Vilcea și la București, pentru cei din eparhia Timișoara, în statistica din 1758¹¹);

-ov/-ev: 61, între care: *Badiulov, Crăciunov, Ianculov, Ianoșev, Ianoșov, Stanciul Ioanov, Lupulov, Micușov, Molnarov, Nișulov*, n. Puțuri DJ, *Nișu Onofriev, Savulov, Stanciulov, Stanulov, Strainov*;

-ici: 57, între care *Albici*;

-in: 17, între care doi *Ionin*, unul n. Ciuperceni (Ardeal?, T.R.?), și un *Nișin*, n. Peștișani GJ.

Interesante sînt numele triple, care apar numai în eparhia Caransebeșului, în 1757: *Martin Drăgan Popovici* și *Grigore Popovici Dimitrov*, desemnînd pe urmașul popii Drăgan, respectiv Dimitrie; și la 1775: *Chiril Iancovici Sirbu, Gheorghe Cuzmanovici-Popovici, Gligori Pop Bercovici, Iancu Gruia-Novacovici, Ion Marganu* (< *Marga* CS) *Mihailovici, Nicolae Drăgănescu-Popovici*, probabil fiul popii Petru Drăgănescu din Cornea, *Preda Ștefanovici-Radulovici, Ștefan Șomban Simonovici, Trăilă Muț-Petrovici* etc. Toate acestea dovedesc că formarea numelor de familie, la care sîntem martori acum, nu și-a găsit dintru început formula. Căutările, tatonările ies și mai clar în evidență comparînd numele acelorași preoți ai eparhiei Timișoara la 1767 și 1776. Pe lingă constatarea, care se impune din capul locului, că numele consemnate în 1767, modificate sau chiar schimbate cu totul în 1776, nu erau menite să dureze mai mult de o generație, remarcăm ezitățile de formă (ca: *Alexandrevici* în 1767/*Alexandrovici* în 1776, *Draghievici/Dragevici* și *Dragoilovici, Gruici/Gruin, Ioanovici/Ivanovici, Iurișici/Iurișin, Jivcovet/Jivcovici, Lazarovici/Lazarievici, Moșilovici/Moiseevici, Radievici/Radivoievici, Suboliovici/Subulovici, Tomașovici/Tomașevici, Ursovici/Ursulovici*; sau regresul formelor cu *-ovici/-evici*: *Crăciunovici/Crăciunov, Draghievici/Drăghicer, Ianculovici/Ianculov, Ianoșovici/Ianoșev, Moșilovici/Moiseev, Molnarovici/Molnarov, Stanciovici/Stanciulov, Strainovici/Strainov*) și recrudescența sîrbizării numelor românești, fie prin înlocuirea totală a lor (așa, de exemplu, *Popovici* ia locul unor nume cu bază românească: *Badiulov, Barbulovici, Chiriakovici, Ionin, Jebeleanu, Lăzărescu, Nișin, Nișulov, Șerbanovici* etc. sau al unora cu bază ce putea fi considerată și românească: *Constantinovici, Cristici, Danielovici, Gheorghevici, Ilievici, Ioanovici, Marcovici, Mihailievici, Mihailovici, Nicolaevici, Pavlovici, Petrovici, Teodorovici,*

Tomici etc.; sau : *Iupulovici* înlocuit prin *Petrovici*, *Mustița* prin *Ioa-novici* etc.; numai arareori se înregistrează și fenomenul invers : *Petrovici Stanulov* și *Șuboni* iau locul lui *Popovici*), fie prin înlocuirea sufixului (*Romanescu/Romanovici*; dar și : *Jircovici* devenit *Domenescu*!), fie prin „corectarea” bazei (*Istfanovici/Stefanovici*, *Simonovici/Simionovici*).

Decretul din 1776 surprinde în uz tocmai asemenea nume, care, prin efectul lui, se vor permanentiza ca nume de familie.

3.2. Nu ne miră deci că și un număr mare de învățători, unii fiind chiar preoți sau fii de preoți, poartă nume sirbizate în secolele XVIII — XIX, cum rezultă dintr-o lungă listă, refăcută după diverse documente de epocă¹². Sint înregistrate aici 1578 de nume de dascăli bănățeni, dintre care 700 (44 %) de aspect sirbesc, față de 498 (32 %) cu formă românească, 258 germane, 43 de aspect ungurese, 23 care indică alte origini și 56 nume unice (de botez). Numele sirbizate sint, în marea lor majoritate (632, adică 90%), formate cu *-ovici/-evici*, dintre care 222 *Popovici* (printre ele : *Popovici Stolojanu* < *Stolojani* GJ), iar dintre celelalte, multe au bază românească : *Belanovici* < *Bălan*, *Berarovici*, *Cocorovici*, *Crăciunovici*, *Grasovici*, *Iupulovici*, *Lungovici*, *Miusovici*, *Murgulovici*, *Muțulovici*, *Pasculovici*, *Petrescovici* (!), *Radulovici*¹³, *Savulovici*, *Șerbanovici* etc.¹⁴, altele au și prenume românesc : *Florea Ștefanovici*, *Păun Stanovici* etc. (Despre unii învățători cărășeni cu nume în *-ovici/-evici* știm că erau originari din Țara Românească : *Antonie Alexericiu* din Mehadia, *Ioan Ioanovici* din Bolvașnița, *Nicolae Popovici* din Ogradena, sau din Ardeal : *Gavril Popovici* din Globurău¹⁵.)

Cu sufixul *-ici* întîlnim 48 de nume de învățători (de ex. : *Constantin Gruici*), cu *-in* — 12 (ca : *Busuțoc Voin*), cu *-or/-er* — 8 (ca : *Paia Borjanov* < *Borjan* < *Borja*, municipiul București, sau *Borz* BH, *Borza* SJ).

3.3. Mulți dintre românii bănățeni purtători ai numelor în *-ovici/-evici* s-au evidențiat pe tărîm social-cultural, trezind interesul cercetătorilor pentru viața și ascendența lor. Așa se face că, în asemenea cazuri speciale, putem stabili cu destulă exactitate apariția numelor respective. Ne vom referi doar la două dintre cele mai cunoscute : cel al lui *Paul Iorgovici* și cel al lui *Constantin Diaconovici Loga*.

Numele *Iorgovici*, în familia primului, apare mai întîi la tatăl lui Paul (n. 1764), Marcu (n. 1712, preot¹⁶ pe la 1740), fiul lui *George* (de unde *Iorgu*)¹⁶. *Iosif Iorgovici*, profesorul de la Preparandia din Arad, era nepotul lui Paul Iorgovici.

Numele *Diaconovici*, în familia Loga, este purtat prima dată de urmașii *diaconului* Vasile Loga, originar de prin părțile Tismanei, care s-a stabilit în 1726, împreună cu alte vreo 50 de familii oltene, lângă Virșeț, întemeind localitatea Srediștea Mare¹⁷. Ca zugrav de biserici, venind deci în contact cu autoritatea clericală, este consemnat în documente cu numele Vasile *Alexievici*¹⁸. Și fiul său Gheorghe era pictor de biserici. El va fi consemnat în acte cu numele *Diaconovici* și se va stabili în Caransebeș, unde i se naște fiul Constantin (1770).

Generația lui Paul Iorgovici și Constantin Diaconovici Loga, surprinsă de patenta imperială din 1776, este obligată să păstreze numele de familie al tatălui, iar nu să-și creeze altul de la prenumele acestuia.

4. Sufixul *-ovici/-evici* se răspîndește și în Ardeal (și nu numai în părțile vestice, ai căror locuitori ortodocși, prin crearea în 1695 a episcopioilor Ineu, Oradea, Mohács și Sighet, sufragane mitropolitului sirb, intră

în sfera de influență a Karlowitzului ¹⁹). Deși biserica ardeleană acceptă, în 1701, unirea cu Roma, cei mai mulți români au rămas fideli ortodoxiei. Așa, de exemplu, credincioșii brașoveni s-au orientat spre Episcopia Rîmnicului în 1728, întrucît prin pacea de la Passarowitz (Požarevac), din 1718, Oltenia a fost cuprinsă și ea între granițele Imperiului habsburgic, iar de prin 1739 ei vor gravita spre mitropolii sîrbi de la Karlowitz ²⁰. Și ortodocșii de prin părțile Sibiului își îndreaptă speranțele spre Mitropolia Karlowitzului, la 1747, 1749 și în anii următori, pînă cînd, în 1761, episcopul *sîrb* al Budei, Dionisie Novacovici, este numit, pentru ortodocșii din Transilvania, episcop exempt (adică scos de sub jurisdicția oricărui mitropolit și supus direct guvernului de la Viena), stabilindu-și reședința la Rășinari, ca din 1783 episcopia ortodoxă a Transilvaniei să fie pusă și ea sub ascultarea Mitropoliei de la Karlowitz, prin aceeași dispoziție care s-a dat și pentru episcopia românească a Bucovinei ²¹.

Existau deci și în Ardeal condiții prielnice nașterii numelor de familie de coloratură sîrbească, mai întîi la preoți, apoi și la alte categorii sociale. Știm astfel că, în 1735, Nicanor Melentievici, episcop în Krušedol, trimis de mitropolia sîrbească în Ardeal, a hirotonit un preot în Brașov ²². Pe la 1743—1744 era protopop al Brașovului *Eustatie Vasilievici* ²³, același care, sub numele *Efstratie Gridovici*, figurează în 1749 pe lista deputaților la congresul național sîrbesc de la Karlowitz ²⁴. Era tatăl renumitului *Dimitrie Eustatievici Brașoveanul*, autorul primei gramatici românești (1757). În unele documente, protopopul este consemnat cu numele *Eustatie Grid* (*Grid* poate fi un supranume de la localitatea *Grid* BV, de unde, probabil, era originară familia). Fiul, *Dimitrie* (1730/35—1796), nu se va numi nici *Vasilievici*, nici *Gridovici*, nici *Grid*, ci, după imperativul epocii, i se va crea un nume de la prenumele tatălui, *Eustatie*, cu sufixul *-evici*, încît afirmația lui N. A. Ursu că, „după moda sîrbească și rusească, i-a plăcut să se numească Eustatievici, de fapt Evstatievici, adică fiul lui Eustatie, poate și pentru a fi deosebit mai ușor de vărul și omonimul său, preotul *Dimitrie Grid*” ²⁵, trebuie emendată în sensul celor arătate de noi pentru Banat (chiar dacă *Eustatie Grid* fusese într-o misiune în Rusia).

La Școala de obște din Blaj era dascăl *Constantin Dimitrievici*, în 1754 ²⁶. Tot în Blajul anilor 1755—1767, vreo patru familii poartă numele *Iminovici*; același nume apare în 1762 și în ținutul Făgărașului ²⁷. În 1758 emigrează în Bucovina popa *Mihai Alexovici* din Abrud ²⁸. Între „românii cu limbi și școale învățați”, aflați în 1763 la Timișoara, N. Stoica de Hațeg îl numește, pe lângă *Dimitrie Eustatievici*, și pe *Ilia Popovici*, „fecior protopopului din Sibii” ²⁹.

Să notăm și numele cîtorva învățători: în 1784, la Sadu SB, *Dumitru Popovici*; la Sic CJ, *Dumitru Barbulovici*; la Milaș BN, *Ariton Barbulovici*; în 1786, la Făgăraș, *Andrei Sivailovici*; la Orăștie HD, *Dumitru Popovici*; la Zlatna AB, *Nicolae Popovici*; la Abrud, *Ioan Popovici*; la Hunedoara, *Ioan Brancovici*; la Hondol HD, *Iosif Popovici*; la Sibiel, *Gheorghe Popovici*; la Cluj-Mănăstur, *Nicolae Popovici*; la Turda, *Ioan Popovici* etc. Iar dintre cantorii bisericești pregătiți la școala normală din Sibiu (1787), ne rețin atenția două nume: *Ioan Ștefanovici* din Șcheii Brașovului și *Aron Popovici* din Hondol ³⁰.

5. Contrar multor aparențe, nici numele în *-ovici/-evici* din Bucovina, devenite nume familiale și transmise generații de-a rîndul, n-au, în marea lor majoritate, altă origine decît cea sîrbească. Numele formate cu acest sufix înainte de răpirea Bucovinei (1775) și mai ales de trecerea

bisericii ortodoxe de aici sub jurisdicția Mitropoliei din Karlowitz (1783), utilizate în epoca mai veche de dieci în documentele slavone (DOR, p. LIX, LXV) ori create de administrația rusească (1769–1774), în nici un caz născute datorită influenței polone în școli, care începe abia din 1815 ³¹, nu credem că s-au menținut mai mult de o generație. Abia decretul imperial din 1776 stipulează transmiterea numelui de familie al tatălui, care, într-un interval scurt de timp după această dată, atunci când este format cu *-ovici/-evici*, nu putea fi creat decât prin biserica supusă sîrbilor, mai cu seamă pe vremea episcopului sîrb Danilo Vlahovici (1789–1822), precum bine arată I. Bilețchi-Albescu ³² și I. Nistor ³³, afirmația celui din urmă fiind respinsă cu prea multă ușurință de P. Rezuș ³⁴.

I. Bilețchi-Albescu, care s-a ocupat de numele bucovinene în *-ovici/-evici*, a stabilit că nume ca *Andrievici, Chirilovici, Cilievici, Ciupercovici, Constantinovici, Dimitrovici, Dumitrașchevici, Filievici, Galanovici, Ianovici, Ieremievici, Ilasievici, Masichevici, Mitrofanovici, Nosievici, Palievici, Popovici, Procopovici, Tarasievici, Turcanovici, Vorobchevici, Zamfirovici*, indiferent de originea radicalului, erau purtate „în întregime de familii românești” ³⁵.

Un document de epocă, *Izvodul copiilor cari au umblat în școala împărătească din târgul Cernăuțului de la începutul lunii lui mai calendarul vechi 1785 pînă în 20 septembrie*, prin faptul că „dascălul moldovelesc Leonti Nicolaiovici” (sic!) înregistrează atît numele elevului, cit și numele tatălui, ni se revelează ca un veritabil laborator de „preparare” a numelor de familie cu sufixul *-ovici/-evici*. Fie că dascălul ignora patentă din 1776, fie că cei mai mulți părinți n-aveau încă al doilea nume, iar cînd îl aveau, dascălului i se părea un supranume nedemn de a fi transmis, el procedea la o masivă sîrbizare a numelor ucenicilor săi: *Manoli Vasălovici*—fiul preotului *Vasili* de la Văslăuți; *Constantin Simionovici*—fiul protopopului *Simion* de la Tiriblica; *Vasile Neculaevici*—fiul lui *Neculai Gricu* din Cernăuți; *Ioniță Teodorovici*—fiul lui *Todor*, blănar în Cernăuți; *Ioniță Petrovici*—fiul lui *Petre Muha*, harabagiu; *Ștefan Constantinovici*, fiul lui *Constantin*, cojocar în Cernăuți; *Teodor Ștefanovici*—fiul lui *Ștefan Valcic*, plugar de la Stăuceni; *George Ioanovici*—fiul lui *Ioan Zdurvale*, plugar în Cernăuți; *Dumitrachi Ioanovici*—fiul lui *Ioan Flondor*, mazil din Milie; *Vasile Giorgiovici*—fiul lui *George Costrîț*, mazil; *Manoli Andriovici*—fiul lui *Andrii*, pisar din Cernăuți etc. În rare cazuri numele nu este sîrbizat: *Costachi Zgură*—fiul diaconului *Ioan* din Cernăuți, care însă mai avea un băiat la aceeași școală, numit *Dimachi Ioanovici-Zgură*; *Maria a lui Neculai*—fiica lui *Neculai*, căpitan din Cernăuți, care, de asemenea, mai avea un băiat la școală, *Vasile Neculaevici*; *Nechita Ostafi*—fiul preotului *Ostafi* din Boian ³⁶.

Nu ne îndoim că, în această perioadă și sub aceeași influență sirbească, va fi luat naștere în Bucovina și numele *Eminovici*, purtat mai întîi de ascendenții poetului care, precum se știe, erau cantori și epitropi bisericești. În familia lui Eminescu, ramura *Eminovici*, vom mai întîlni nume de această natură: *Maslovici, Dașchievici* ³⁷, iar între personalul boierului Balș din Călinești, la care era angajat și Gheorghe Eminovici, tatăl poetului, mai găsim un anume *Enacovici* ³⁸.

6. Conchizînd, putem afirma că majoritatea numelor în *-ovici/-evici*, care dau onomasticii din Banat, Ardeal și Bucovina o coloratură sirbească, au fost impuse pe cale bisericească, în secolul al XVIII-lea, de către Mitro-

polia de la Karlowitz, și s-au încetățenit ca nume de familie printr-o lege austriacă din 1776.

NOTE

¹ DIMB, p. 108—149.

² I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 116.

³ DIMB, p. 170.

⁴ *Ibidem*, p. 189.

⁵ *Ibidem*, p. 192.

⁶ *Ibidem*, p. 204—378.

⁷ Spre pildă, prenumele *Sava* poate fi socotit sirbesc, dar cînd numele purtătorului este *Sava Tobescu* (*ibidem*, p. 293), rezultă că asemenea prenume sirbești au cunoscut o mare răspîndire printre românii bănățeni.

⁸ În graiurile bănățene, sufixul este accentuat pe primul *i*, cum putem constata și din rimele interioare ale unor versuri compuse de popa Stoica din Mehadia: „Nația sirbească, cu noi să slăvească/ Pre Sava Prodanovici, cei mari și cu cei mici” etc. (Nicolae Bocșan, *Manu-crise bănățene din secolul al XVIII-lea*, în SLLFolc, IV, p. 424—425).

⁹ Marea frecvență a numelui *Popovici* se explică prin aceea că preoția, asigurînd unele avantaje sociale, se transmitea, de regulă, din tată în fiu. Mărturiile sînt numeroase; alegem două din statistica eparhiei Caransebeșului (1757): în satul Circiuma: „Parohi Avram și Petru Popovici, fiul său”; în satul Iaz: „Parohi Nistor Popovici și Ioan, fiul său” (DIMB, p. 126—127).

¹⁰ *Ibidem*, p. 303—314.

¹¹ *Ibidem*, p. 239—284.

¹² Onciulescu, *Contribuții*, p. 249—307.

¹³ Ce ne poate spune despre originea etnică a purtătorului un nume ca *La'os Radulovici* (*ibidem*, p. 285), avînd prenume de origine maghiară și numele de familie sirbesc? Că tatăl se numea *Radu(l)* și deci era român, ca și *Bratislav Vidul* (*ibidem*, p. 273).

¹⁴ Să-l mai adăugăm aici și pe *Georgius Cimpeanovici* de la Labașinț AR, născut la Certez (?), Transilvania (Victor Țircovnicu, *Istoria învățămintului din Banat pînă la anul 1800*, București, 1978, p. 188).

¹⁵ Onciulescu, *Contribuții*, p. 118.

¹⁶ Paul Iorgovici, *Observații de limba rumânească*. Prefață de Ștefan Munteanu. Ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note și bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu și Crișu Dascălu, Timișoara, 1979, p. 38—39.

¹⁷ Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească*. Text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Timișoara, 1973, p. 8.

¹⁸ Onciulescu, *Contribuții*, p. 84.

¹⁹ I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 110.

²⁰ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 382—384.

²¹ *Ibidem*, p. 387—392, 500—506.

²² Euseviu Popovici, *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, ediția a II-a, vol. IV, București, 1928, p. 457.

²³ *Ibidem*, p. 455.

²⁴ DIMB, p. 191.

²⁵ Dimitrie Eustatievici Brașoveanu, *Gramatica românească*. Ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, București, 1969, p. VI.

²⁶ *Istoria învățămintului din România*, vol. I, București, 1983, p. 273.

²⁷ D. Vatamaniuc, *Să fie Blajul vatra străbunilor lui Eminescu?*, în „Manuscriptum”, VII, 1976, nr. 1 (22), p. 132—133. Accentul: *Imînovici* (Pașca, T.O., p. 259).

²⁸ Ion I. Nistor, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, Cernăuți, 1926, p. 496.

²⁹ Nicolae Stoica de Haleg, *Scrieri*, Timișoara, 1984, p. 86.

³⁰ *Istoria învățămintului* ..., p. 279—280, 285.

³¹ Ioan Bilețchi-Albescu, *Nume de popoare și elemente slave în patronimia românească*, Climpulung Moldovenesc, 1939, p. 49. La această dată, procesul de fixare a numelor de familie s-a încheiat în linii mari. Eventual accentuarea pe *o/e* a numelor deja create sub influență sirbească, precum în *Iminovici*, după atestarea căpitanului Matei Eminescu (Augustin Z. N. Pop, *Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, București, 1969, p. 19), s-ar putea datora influenței polone de mai târziu. După 1815, o singură școală a rămas sub oblăduirea consistoriului ortodox: școala primară greco-orientală din Cernăuți, care, din 1821 pînă în 1858, este bilingvă: română și germană (I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*, București, 1916,

p. 39—40). Aşa că profesorii pe care şi Eminescu i-a avut în 1858—1859 la Cernăuţi, *Wassilie Illasiewicz, Porphyrius Dimitrovits* (Teodor V. Ştefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, Iaşi, 1983, p. 174), ca şi cei ce făceau parte în 1865 din comisia cernăuţeană de cercetare oficială a cărţilor şcolare de trebuinţă, *Samuil Andreievici, Vasile Mitrofanovici, Eusebie Popovici, Artemie Ieremievici* (Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 99), purtau nume sirbizate, chiar dacă sufixul putea lua, după împrejurări, un aspect grafic polonez sau german.

³² I. Bileţchi-Albescu, *op. cit.*, p. 66.

³³ I. Nistor, *Istoria bisericii* ..., p. 7.

³⁴ Petru Rezuş, *Adaos la lămurirea numelui lui Eminescu*, în „Luceafărul”, XXV, 1982, nr. 36 (1061), p. 10.

³⁵ I. Bileţchi-Albescu, *op. cit.*, p. 49 şi 66.

³⁶ I. Nistor, *Românii şi rutenii în Bucovina. Studiu istoric şi statistic*, Bucureşti, 1915, p. 164—165.

³⁷ Augustin Z. N. Pop, *Contribuţii documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Bucureşti, 1962, planşa IV.

³⁸ *Ibidem*, p. 257.

ABREVIERI

Siglele judeţelor, care apar după numele de localităţi, sînt cele oficiale.

DIMB = I. D. Săciu, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timişoara, 1980

DOR = N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963

n. = născut în/la

Onciulescu, *Contribuţii* = Petru Radu, Dimitrie Onciulescu, *Contribuţii la istoria învăţămintului din Banat pînă la 1890*, Bucureşti, 1977

Paşca, T.O. = Ştefan Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936

SLLFolc = *Studii de limbă, literatură şi folclor*, Fieşiţa

T.R. = Ţara Românească

LE SUFFIXE -OVICI/-EVICI

DANS LES NOMS DE FAMILLE DU BANAT, DE LA TRANSYLVANIE ET DE LA BUCOVINE

(Résumé)

En prenant comme point de départ la constatation que l'anthroponymie roumaine du Banat, de la Transylvanie et de la Bucovine présente, comme une importante caractéristique, beaucoup de noms dérivés à l'aide du suffixe -ovici/-evici, l'auteur arrive à la conclusion que la majorité ont été imposés à la population roumaine par voie ecclésiastique, au XVIIIe siècle, par la Métropole serbe de Karlowitz, à laquelle était subordonnée l'église orthodoxe des trois provinces. Donnés pour une seule génération initialement, ces noms ont bientôt rendus officiels en tant que nom de famille par une loi autrichienne de 1776, qui stipulait la conservation du nom de famille du père.

L'article contient de nombreux exemples de noms de cette catégorie, dont l'analyse démontre que leurs porteurs étaient Roumains, non étrangers, que de tels noms sont serbisés et non serbes.

Ianuarie 1986

Şcoala Generală
Comuna Belint, jud. Timiş

PENTRU O LOGICĂ ILOCUȚIONARĂ (I) (NOI CERCETĂRI ÎN DOMENIUL ACTELOR DE VORBIRE)

MIHAI M. ZDRENGHEA

1.0. Noul domeniu de interes empiric și teoretic al lingvisticii include studiul actelor de vorbire, care a fost adus în atenția lingviștilor de către filozofi. În momentul de față nu putem încă susține că cercetarea a oferit o explicație foarte clară a acestor acte. Nici faptele empirice și nici baza teoretică necesară pentru a descrie și explica faptele nu sînt la un nivel prea avansat. Cadrul dezvoltat de Searle (1969), pornind de la Austin (1962), a fost în general acceptat de lingviști ca o propunere pentru o abordare lingvistică a acestei probleme. Baza teoretică presupune că tipul de enunț poate fi investigat analizînd mijloacele lingvistice ce indică forța ilocuționară. În principiu, informația despre tipul de acțiune realizată prin enunțare poate fi oferită explicit cu mijloacele limbii. De aceea structura fundamentală a unei propoziții este de forma $F(p)$, unde p este o propoziție și F un simbol pentru descrierea lingvistică a informației despre tipul de acțiune îndeplinită cînd se enunță propoziția p . Pentru fiecare limbă există un set finit de tipuri de acte de vorbire. O teorie a actelor de vorbire trebuie să ofere un sistem teoretic pentru aceste tipuri și trebuie, în plus, să explice ce clase de propoziții pot să apară cu un anumit tip de act de vorbire.

După 1975 tot mai mulți cercetători au fost interesați de problema actelor de vorbire. Totuși studiul acestora nu a fost corelat cu cercetările recente în logica intensională și au fost puține încercări de a descrie *logica actelor de vorbire*. În Searle (1979), problema este pusă în această lumină și autorul sugerează ipoteza că filozofia limbii trebuie bazată pe o filozofie a minții și, în special, că anumite trăsături ale actelor de vorbire sînt bazate pe intenționalitatea minții. Searle și Vanderveken (1984) consideră că analiza intenționalității poate oferi o soluție pentru problema în discuție și astfel continuă cercetările pentru a oferi o teorie logică formalizată a actelor de vorbire. În cele ce urmează vom prezenta cîteva din aspectele discutate în această lucrare.

2.0. Formulînd propoziții, vorbitorii efectuează diferite acte de vorbire de tipul celor numite de J. L. Austin acte ilocuționare (asertiuni, cereri, promisiuni, acuze etc.). Actele ilocuționare cele mai simple sînt cele de forma $F(P)$, unde F este forța ilocuționară și P este propoziția; ele sînt exprimate de propoziții elementare de forma $f(p)$, unde f este marca unei forțe ilocuționare și p este o propoziție. Prin marcă a unei forțe ilocuționare se înțelege orice expresie al cărei înțeles determină o anumită forță ilocuționară sau o anumită gamă de forțe ilocuționare sub forma unui enunț al unei propoziții ce conține acea expresie.

În ultimul timp s-a încercat să se dezvolte o semantică teoretică model pentru un limbaj formalizat ale cărui propoziții sint de forma $f(p)$. Toate forțele ilocuționare realizate sintactic în engleză pot fi exprimate într-un astfel de limbaj în care se traduc propozițiile al căror verb principal poate fi la orice mod, precum și propoziții interogative și performative. În această semantică sensul propozițiilor este definit ca o funcție de contexte posibile și acte ilocuționare care conferă fiecărui context valoarea actului ilocuționar primar pe care vorbitorul dorește să-l realizeze. Există o definiție recursivă a setului tuturor forțelor ilocuționare și o definiție inductivă a condițiilor de realizare a tuturor actelor ilocuționare primare.

Pînă de curînd logicienii care au folosit semantica formală pentru a interpreta fragmente traduse din limbi naturale s-au oprit doar la aspecte de adevăr-condițional al sensului propozițiilor și, în consecință, au imaginat competența lingvistică a vorbitorului ca abilitatea sa de a înțelege condițiile de adevăr ale enunțurilor exprimate în diferite situații de folosire a limbii. O astfel de abordare nu poate să dea o explicație pentru deosebirea de sens ce există între propoziții ca (01) *Paul will come tomorrow* și (02) *Paul, please, come tomorrow* sau (03) *Will Paul come tomorrow* ? și (04) *If only Paul would come tomorrow*, care exprimă aceleași condiții de adevăr în funcție de contextele posibile, dar sînt folosite pentru a marca acte ilocuționare cu forțe diferite. Ca o consecință, semantica formală de acest tip poate să interpreteze numai anumite fragmente ale limbilor naturale (propoziții ale căror verbe sînt la indicativ și care exprimă forța ilocuționară de aserțiune).

2.1. În semantica formală construită pe baza logicii intenționale se studiază atît aspectele ilocuționare, cît și condițiile de adevăr ale sensului propozițiilor și, astfel, competența lingvistică nu este separată de performanță. Competența lingvistică a vorbitorului este imaginată ca abilitatea lui de a înțelege atît condițiile de adevăr, cît și cele de realizare ale actelor ilocuționare. Deosebirea de sens ce există între propoziții cu mărci de forță ilocuționară diferite pot fi explicate prin traducerea lor în propoziții ce exprimă acte ilocuționare cu aceleași condiții de adevăr, dar cu condiții de realizare diferite. Condițiile de realizare a unui act ilocuționar sînt condițiile care trebuie satisfăcute într-un context posibil astfel încît vorbitorul să poată realiza acel act. De exemplu, o condiție de realizare a unei promisiuni este ca vorbitorul să se angajeze să îndeplinească acțiunea viitoare reprezentată de conținutul propozițional.

Noțiunea de condiție de realizare a unui act ilocuționar este o generalizare a noțiunii de condiție de adevăr care este necesară pentru o teorie generală a tuturor forțelor ilocuționare. Așa cum o aserțiune este satisfăcută dacă și numai dacă este adevărată, un ordin este satisfăcut dacă și numai dacă este executat, o cerere este satisfăcută dacă și numai dacă este îndeplinită, o promisiune este satisfăcută dacă și numai dacă este ținută etc. Condițiile de satisfacere a unui act ilocuționar primar sînt condițiile care trebuie obținute într-un context posibil astfel încît conținutul propozițional să fie adevărat în „lumea posibilă” pentru acel context.

3.0. Un scop important al semanticii formale a forțelor ilocuționare este să construiască corect cele două tipuri de presupoziții (presupoziții ilocuționare și presupoziții de adevăr-condițional) care există între anumite propoziții în limbile naturale și se referă la condițiile de realizare și, respectiv, la condițiile de satisfacere a actelor ilocuționare pe care le exprimă. O propoziție $f(p)$ presupune ilocuționar o propoziție $f'(p')$ dacă și numai

dacă în orice context posibil această propoziție $f(p)$ exprimă un act ilocuționar care este realizat de vorbitor și propoziția $f'(p')$ exprimă un act ilocuționar care este de asemenea realizat în acel context. De exemplu, (05) *I beg you to come* și (06) *I ask you whether it is raining* implică ilocuționar propozițiile (07) *Please, come!* și (08) *Is it raining?* Pentru a-și realiza scopul o semantică formală a forțelor ilocuționare trebuie să încorporeze atât logica ilocuționară (sau o logică a condițiilor de realizare a actelor ilocuționare), cât și o logică intensională (sau o logică a condițiilor de adevăr al enunțurilor).

3.1. Analiza semantică a forțelor ilocuționare și definirea condițiilor de realizare a actelor ilocuționale primare este bazată pe analiza logico-filozofică pe care Searle și Vanderveken (1984) o dezvoltă în *Foundations of Illocutionary Logic*. Ideile de bază ale acestei analize sint (a) că fiecare forță ilocuționară are șapte componente, și anume: un punct ilocuționar, un mod de realizare și o intensitate a punctului ilocuționar, un conținut propozițional, condiții preparatorii și de sinceritate și o intensitate a condițiilor de sinceritate și (b) că două forțe ilocuționare cu aceleași componente sint identice și cer satisfacerea acelorași condiții de reușită.

3.2. De câte ori un act ilocuționar de forma $F(P)$ este realizat în contextul unui enunț, vorbitorul realizează necesar un punct ilocuționar care determină relația dintre conținutul propozițional și lumea înconjurătoare. Astfel, un vorbitor care afirmă ceva reprezintă o stare actuală de lucruri, un vorbitor care dă un ordin sau cere ceva face o încercare de a-l determina pe adresant să facă ceva. Vorbitorul care execută un act ilocuționar poate avea alte intenții (intenții perlocuționare) în timp ce el îndeplinește acel act și aceste intenții depind numai de el. Totuși, vorbitorul are întotdeauna intenția de a realiza punctul ilocuționar al forței actului pe care îl face, pentru că punctul este implicat de acea forță.

În logica ilocuționară, noțiunea de punct ilocuționar este primară și nu derivă din alte noțiuni. Acestea sint: *punctul asertiv* — care constă din încercarea de a reprezenta ca reală o stare de lucruri, *punctul necesitiv* — prin care vorbitorul obligă să se angajeze la o acțiune viitoare, *punctul directiv* — care constă din încercarea de a determina adresantul să facă ceva, *punctul declarativ* — care constă din încercarea de a cauza o stare de lucruri în virtutea enunțului și *punctul expresiv* — care exprimă o stare psihologică a vorbitorului față de starea de lucruri.

Clasificarea punctelor ilocuționare așa cum este făcută mai sus este probabil adecvată, pentru că nu este necesar să apelăm la alte puncte ilocuționare pentru a defini explicit toate forțele ilocuționare realizate sintactic. Mai mult, se poate da o justificare filozofică acestei clasificări, arătând că aceste cinci puncte ilocuționare epuizează toate relațiile posibile între conținutul propozițional al unui act ilocuționar și lumea înconjurătoare. Cele cinci puncte ilocuționare au condiții diferite de realizare. Ca o consecință, fiecare punct ilocuționar este identificat în logica ilocuționară ca o relație unică π între un context posibil al enunțului i și o propoziție P dacă și numai dacă vorbitorul realizează în acel context acel punct ilocuționar în acea propoziție. Astfel, dacă I și $Prop$ sint setul de contexte posibile și, respectiv, setul de propoziții, în logica ilocuționară se pot exprima cinci relații primare $\pi_1, \pi_2, \pi_3, \pi_4, \pi_5$, în $I \times Prop$, care reprezintă condițiile de realizare a punctelor ilocuționare asertiv, necesitiv, directiv, declarativ și expresiv. Fiecare punct ilocuțio-

nar este reprezentat formal de un subset unic al produsului cartezian $I \times Prop$ al setului de contexte posibile și al setului de propoziții.

Unele puncte ilocuționare sînt mai intense, pentru că realizarea lor într-o propoziție implică și realizarea altor puncte în aceeași propoziție. De exemplu, nu se poate cauza o stare de lucruri prin declarație fără să reprezentăm și starea de lucruri ca fiind reală; deci $\pi_4 \subset \pi_1$. Punctele ilocuționare pot fi realizate în diferite feluri și prin diferite mijloace. Unele forțe ilocuționare impun restricții asupra setului de condiții ce trebuie satisfăcute pentru ca punctul ilocuționar să fie realizat în cazul unei acțiuni reușite a actului cu aceste forțe. Astfel, un vorbitor care cere ceva trebuie să încerce să facă pe adresant să facă ceva, dîndu-i în același timp și o altă opțiune: posibilitatea de a refuza. Un vorbitor care dă un ordin, însă, trebuie să invoce o poziție de autoritate în fața adresantului.

Unele forțe ilocuționare impun restricții asupra setului de propoziții prin care se manifestă conținutul propozițional. Astfel, conținutul propozițional al unei predicții trebuie să se materializeze într-o stare de lucruri viitoare față de momentul enunțului, iar conținutul propozițional al unei promisiuni trebuie să se realizeze printr-o acțiune viitoare a vorbitorului. Acestea se numesc condiții de conținut propozițional. Unele condiții de conținut propozițional al unei forțe ilocuționare sînt determinate de punctul ilocuționar corespunzător; nu este posibil să se realizeze un punct într-o propoziție ce nu satisface aceste condiții. Astfel, toate forțele ilocuționare ce exprimă un punct necesitiv sînt marcate de condiția de conținut propozițional prin care conținutul propozițional trebuie să reprezinte o acțiune viitoare a vorbitorului. Alte condiții de conținut propozițional sînt condiții speciale ale unor forțe. Astfel, forța ilocuționară de aserțiune trebuie să reprezinte o stare de lucruri trecută sau prezentă și nu toate forțele marcate de punctul asertiv.

4.0. Ori de cite ori un act ilocuționar de forma $F(P)$ este indeplinit, vorbitorul presupune că anumite propoziții sînt adevărate. De exemplu, un vorbitor care îndeamnă pe cineva să facă ceva presupune că este în interesul adresantului că el să facă acest lucru. Un vorbitor care promite să facă ceva presupune că este în stare să facă acel lucru. Aceste presupoziiții nu sînt presupoziiții de conținut propozițional, ci sînt particulare forței ilocuționare. Condițiile preparatorii ale forței ilocuționare arată ce propoziții sînt presupuse de vorbitor cînd el încearcă să realizeze actul cu forța respectivă într-un anumit context.

4.1. Cînd un act ilocuționar de forma $F(P)$ este realizat, vorbitorul exprimă și stări psihologice de un anumit tip despre starea de lucruri reprezentată de conținutul propozițional. Astfel, un vorbitor care face o aserțiune își exprimă încrederea în adevărul conținutului propozițional; un vorbitor care cere ceva exprimă o dorință și un vorbitor care își cere scuze exprimă regret. Condițiile de sinceritate ale forței ilocuționare determină ce stări psihologice trebuie să exprime vorbitorul în cazul realizării cu succes a unui act cu forța respectivă într-un context.

Așa cum punctul ilocuționar poate fi realizat în diferite intensități și stările psihologice determinate de condițiile de sinceritate pot să fie exprimate în diferite intensități. De exemplu, un vorbitor care imploră exprimă o dorință mai puternică decît un vorbitor care cere. Gradul de intensitate a condițiilor de sinceritate a unei forțe ilocuționare este gradul cel mai înalt de intensitate cu care stările psihologice determinate de condițiile de sinceritate sînt întotdeauna exprimate în cazul re-

alizării unui act cu forța respectivă. Ca și gradul de intensitate a unui punct ilocuționar, el este reprezentat în logica ilocuționară de un număr întreg.

4.2. O forță ilocuționară nu constă numai în simpla juxtapunere a celor șapte componente. Între componentele forței ilocuționare există și relații logice. Astfel, modul de realizare a unei forțe ilocuționare este modul de realizare a punctului respectiv și nu a altui punct. Gradul de intensitate a punctului ilocuționar al unei forțe ilocuționare este întotdeauna identic cu gradul de intensitate a condițiilor lui de sinceritate, în afara cazului cînd *modul* de realizare determină un grad de intensitate mai mare decît gradul de intensitate așteptat. Mai mult, unele componente determină alte componente. De exemplu, unele puncte ilocuționare determină niște condiții de conținut propozițional, condiții preparatorii și condiții de sinceritate, pentru că nu este posibil să se realizeze punctele respective într-o propoziție fără a presupune aceste condiții preparatorii, exprimînd condițiile de sinceritate și adoptînd conținutul propozițional ce satisface condițiile de conținut propozițional.

5.0. Limba-obiect pentru semantica forțelor ilocuționare este o limbă ideală; propozițiile dintr-o limbă naturală nu pot fi direct interpretate în această semantică, ci trebuie să fie mai întîi traduse în propozițiile acestei limbi ideale ce reprezintă forma lor logică sau cel puțin aspectele ilocuționare ale formei lor logice.

Nu toate mărcile forței ilocuționare sînt mărci simple din punct de vedere sintactic ca, de exemplu, subjonctivul și imperativul în propozițiile (09) *Let there be light* și (10) *Come!* Unele sînt complexe din punct de vedere sintactic și sînt construite prin combinarea unui determinant al mărcilor ca, de exemplu, *please* și *frankly*, cu o marcă primară a forței ilocuționare — de exemplu, modul verbelor din propoziție — (11) *Please, come!* și (12) *Frankly, he is here*. Determinanții mărcilor forțelor ilocuționare exprimă operații ce se efectuează asupra forțelor ilocuționare. Așa, de exemplu, *please* marchează operația care constă în a restrînge modul de realizare a punctului ilocuționar directiv prin faptul că oferă adresantului posibilitatea de a refuza, iar *frankly* marchează o operație care constă în creșterea intensității.

5.1. Contrazicînd — în parte — ceea ce spune Austin, cercetările lui Searle și Vanderveken arată că verbele performative în propoziții performative nu sînt mărci ale forței ilocuționare. În propozițiile performative marca forței ilocuționare este modul indicativ al verbului performativ care exprimă forța ilocuționară de declarație. Pe baza acestora, putem spune că enunțul unei propoziții performative exprimă o declarație al cărei conținut propozițional constă în faptul că vorbitorul realizează actul ilocuționar cu forța denumită de verbul performativ. Astfel, spunînd (13) *I ask you whether it is raining* vorbitorul exprimă o declarație al cărei conținut propozițional este de a pune o întrebare și spunînd (14) *I request you to come* el exprimă o declarație al cărei conținut propozițional este de a cere adresantului să vină. Ar fi putut pur și simplu să pună întrebarea sau să ceară spunînd: (15) *Is it raining?* și (16) *Please, come!* Deoarece punctul ilocuționar al declarației este de a scoate în relief starea de lucruri reprezentată de conținutul propozițional, o declarație realizată este și satisfăcută. Acest lucru explică de ce un enunț al unei propoziții performative constituie de asemenea îndeplinirea actului ilocuționar cu forța numită de verbul performativ ce apare în propoziție.

5.2. Cele mai multe mărci ale forței ilocuționare sînt ca un semn de întrebare sau ca modul imperativ și exprimă aceeași forță ilocuționară în toate contextele. Unele totuși exprimă forțe diferite în contexte diferite. Modul indicativ, de exemplu, în propoziția (17) *You are fired*, poate fi folosit pentru a exprima forța ilocuționară de declarație (dacă propoziția este folosită performativ) sau poate fi interpretat că exprimă pur și simplu forța ilocuționară de aserțiune. Pentru a determina forța ilocuționară exprimată de o marcă în contextul unui enunț este uneori necesar să avem informație faptică despre context. Astfel, pentru a determina ce forță ilocuționară este exprimată prin enunțarea unei propoziții ca (17) trebuie să știm dacă vorbitorul dorește să producă starea de lucruri respectivă sau dacă el are intenția doar să prezinte starea de lucruri ca fapt. Deci, dacă marca forței ilocuționare este ambiguă și nu avem informație contextuală relevantă nu se poate înțelege sensul unei propoziții fără a înțelege forța ilocuționară a enunțului în contextul respectiv. Sensul unei propoziții nu este — așa cum deseori s-a presupus — unul sau mai multe acte ilocuționare, ci este o funcție de contexte posibile și acte ilocuționare (cu diferite forțe și diferite conținuturi propoziționale). Sensul marchează un singur act ilocuționar în funcție de context numai cînd toate trăsăturile contextuale relevante sînt menționate. Astfel, pentru a înțelege condițiile de satisfacere și condițiile de realizare ale actului ilocuționar exprimat de un enunț trebuie să compunem înțelesul unei propoziții din informația empirică despre context.

6.0. Orice propoziție de forma $f(p)$ exprimă, în funcție de context, un anumit act ilocuționar primar, chiar dacă propoziția respectivă n-a fost folosită în context sau dacă a fost folosită de vorbitor pentru a realiza, indirect, metaforic sau ironic, un alt act ilocuționar primar. Un act ilocuționar este prezent și dacă vorbitorul a folosit acel context cu intenția de a realiza un alt act ilocuționar, dar n-a reușit.

Fiecare propoziție a unei limbi naturale poate fi evaluată în semantică în funcție de fiecare context posibil în limba respectivă, pentru că actul exprimat de o propoziție într-un context este prin definiție un act pe care vorbitorul dorește să-l realizeze. Mai mult, sensul unei propoziții este o funcție de acte ilocuționare posibile și nu acte ilocuționare concrete. Chiar dacă o propoziție este folosită de un vorbitor într-un context, actul ilocuționar exprimat de acea propoziție nu este cu necesitate actul ilocuționar primar pe care vorbitorul încearcă să-l realizeze în acel context, pentru că sensul vorbitorului nu este întotdeauna identic cu sensul propoziției (cazuri de acte de vorbire indirecte, metafore, ironii). Apoi, chiar dacă vorbitorul folosește o propoziție într-un context, enunțul poate să nu reflecte realizarea actului ilocuționar, deoarece condițiile de realizare a acelui act nu sînt satisfăcute de context. Așa cum nu este suficient să folosești o propoziție pentru a exprima un sens, nu este suficient să folosești o propoziție ce exprimă un act ilocuționar $F(P)$ pentru ca actul să fie realizat. Astfel, de exemplu, enunțul propoziției performative (17) constituie o realizare numai dacă vorbitorul are puterea de a concedia pe adresant. O încercare de a face un act ilocuționar poate fi reușită într-un context, dar poate să nu reușească în altul dacă condițiile de succes nu sînt realizate.

- Austin, J. L., *How to do Things with Words*, Oxford, Clarendon Press, 1962.
 Grice, H. P., *Logic and Conversation*, in P. Cole și J. L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics*, vol. 3, *Speech Acts*, New York, Academic Press, 1975.
 Searle, J. R., *Speech Acts*, Cambridge, Cambridge University Press, 1969.
 Searle, J. R., *Expression and Meaning*, Cambridge, Cambridge University Press, 1979.
 Searle, J. R. and Vanderveken, D., *Foundations of Illocutionary Logic*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984.
 Vanderveken, D., *Illocutionary Logic and Self-Defeating Speech Acts*, in Searle, J. R., Kiefer, F. și Bierwisch, M., (eds.), *Speech Act Theory and Pragmatics*, New York, Reidel, 1980.

TOWARDS AN ILLOCUTIONARY LOGIC (I)

(Abstract)

The author presents some advances in the theory of speech acts. The recent attempts try to construct a precise formalized theory of illocutionary acts using the resources of modern logic. Thus, illocutionary logic is the logical theory of illocutionary acts. Its main objective is to formalize the logical properties of illocutionary forces. The task of illocutionary logic is to study the entire range of possible illocutionary forces, however these may be realized in particular in natural languages. In principle it studies all possible illocutionary forces of utterances in any possible language, and merely the actual realization of these possibilities in actual speech acts in actual languages ; so illocutionary logic studies the properties of illocutionary forces without worrying about the various ways these are realized in the syntax of English and without worrying whether these features translate into other languages.

Octombrie 1985

*Universitatea din Cluj-Napoca
 Facultatea de Filologie
 Str. Horea, 31*

PROBLEME DE ONOMASTICĂ

IOAN PĂTRUȚ

Supun discuției câteva probleme pe care le ridică *Dicționar al numelor de familie românești* [DNFR] (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 502 p.) al academicianului Iorgu Iordan*.

1. Dacă în limba română există antroponime, nu puține, de proveniență străină, numărul lor apare simțitor sporit în DNFR, mai ales din cauza neaplicării principiului etimologiei interne, valabil și în onomastică, întocmai ca și în lexicul comun : „originea unui cuvânt [respectiv : antroponim] trebuie căutată întâi în limba română, în sistemul ei de formare a cuvintelor” [respectiv : a antroponimelor] (DLR, tomul VI, *Introducere*, p. X).

Astfel, deși în DNFR se recunoaște existența „sufixului -șă” [de fapt, -ș-] (pus în evidență de N. Drăganu, *Numele proprii cu sufixul -șă*, Cluj, 1933)¹, în câteva nume : *Comșa, Focșa, Neacșu, Tomșa, Tripșa*, cele mai multe dintre derivate sînt considerate împrumuturi : „*Borșa* [Bor-ș-a] : sl. *Borša*”, deși are înregistrate rom. *Bora, Boru* ; „*Damșe* [Dam-ș-e] : cf. bg. *Damče* [sic]”, cf. rom. *Dama* pren (DOR, p. 3, s. v. *Adam* [?]); (der. cu suf. -ê-) *Damciu* [Dam-ê-u], *Damcea* [Dam-ê-a] nfam (*ibidem*) ; „*Danșe* [Dan-ș-e] : sl. *Danša*”, cf. rom. *Dan, Dana, Danu* (*ibidem*) ; „*Demșa* [Dem-ș-a] : ung. *Dömse*”, cf. rom. *Dema, Demu* (*ibidem*) ; „*Dibșe* [Dib-ș-e] : cf. n. top. ung. *Dipse*”² ; etc. Numeroase nume românești sînt echivalate sau raportate cu/la apelative străine (neîmprumutate în lexicul comun românesc) ; uneori între cele două unități echivalate sau legate prin „cf.” există diferențe formale neexplicate, de fapt, neexplicabile. Astfel ; *Bungău* [Bung-ău] (format din tema *Bung-*, cf. [der. cu suf. -esc-] *Bungescu*, înregistrat în DNFR, cf. *Bungești-Vladia*, fost nume de sat, jud. Vaslui ; [der. cu suf. -il-] *Bunghilă* [Bungh-il-ă] etc.) e raportat (prin „cf.”) la ung. *bong* [? ; < *gomb*?] „nasture” și ung. *bungani* „a zumzăi” ; *Moriga* [Mor-ig-a] (format din tema *Mor-*, cf. *Mora, Morea, Moru*, înregistrate în DNFR, cu suf. -ig-) e explicat din ucr. MOPIF [rostit *moriĥ*] „iarbă verde, fragedă” (vezi NPLR, p. 60) ; *Uran* (format cu sufixul -an-, din tema *Ur-*, cf. *Urea*, în DNFR) e explicat din tc. *oran* „proporție, echilibru” ; etc.

Nu sînt rare exemplele cînd în etimologii apar nume românești și sufixe atribuite altor limbi : „*Ariciuc* : *Ariciu* [înregistrat în DNFR], cu suf. ucr. -(j)uk” ; „*Armenciuc* : *Armencea* (v. mai sus, s. v.), cu suf. ucr. -(j)uk” — derivate, de fapt, cu sufixul românesc -uc-, ca *Păvăluc* (ă), *Petrucă* (vezi DNFR) ; „*Firat* : *Firu* (v. mai departe, s.v.), cu suf. gr. -atos”, deși sufixul românesc -at- e recunoscut, în DOR, p. LVI : cf. *Cernat, Necșat*, p. 235, 332 ; *Orl-at*, cf. *Orlea* (*On. rom.*, p. 74) ; etc.

2. Neglijarea principiului etimologiei interne a fost determinată și de ignorarea legăturilor organice dintre antroponimele românești, sta-

bilite pe două coordonate, prin cele două elemente de bază : *tema*, segmentul comun al numelor înrudite pe plan lexical ; *sufixul*, elementul comun al seriilor corelate pe plan derivațional.

Astfel, în cazul lui *Moriga* (vezi *supra*), *tema* *Mor-*, detașată din nume ca *Mora*, *Morea*, *Moru* (existente în DNFR), apare în derivate precum : (cu suf. *-at-*, vezi *supra*) *Mor-at* (fără etimologie în DNFR), (cu suf. *-c- + -oș-*) *Mor-c-oș* (nu din ung. *Márkos* „Marcu”, ca în DNFR), (cu suf. *-eg-*, vezi NPLR, p. 70) *Mor-eg-a*, (cu suf. *-j-* [vezi *On. rom.*, p. 58—59] + *-an-*) *Mor-j-an* (nu din „ung. *morzsa* «firimitură», cu suf. *-an*”, DNFR), (cu suf. *-oc-*) *Mor-oc-a* (explicat din ucr., rus. *moroka* „grijă, căznă” sau din verbul *morocăni*, „prin lăsarea la o parte a suf. verbal (*-ăni*) și aplicarea la temă a suf. *-a*” [sic], cu raportare și la *moroc* „morcov”. DNFR), (cu suf. *-og-* [vezi NPLR, p. 62—67] + *-an-*) *Mor-og-an* (explicat în DNFR din *morogan* „pirloagă”), (cu suf. *-oi-*) *Mor-oi-u* (identificat, în DNFR, cu *moroi* „stafie, strigoi” ; „om înalt, greoi, gras”), (cu suf. *-ol-*) *Mor-ol-ea* (explicat forțat și complicat, în DNFR, din *marolă*, variantă a lui *marulă* „lăptucă”), (cu suf. *-oman*, amplificare, prin *-o-*, a lui *-man-*) *Mor-oman* (cu altă etimologie în DNFR) ; etc.

Sufixul *-ig-* este elementul comun al unei serii de nume ca : *Bal-ig*, *Bel-ig-ă* (*Bel-ig-an*), *Budr-ig-ă*, *Buj-ig-an*, *But-ul-ig-ă*, *Dâr-ig-ă*, *Fir-ig*, *Man-ig-a*, *Mîl-ig-an-u* și altele, înregistrate în DNFR, dar cu alte etimologii (vezi NPLR, p. 56—61).

DNFR se dovedește deficitar în analiza structurii antroponimelor și din cauza sistemului derivațional incomplet și a mecanismului subred al derivării.

Sînt neglijate un număr mare de sufixe, a căror existență nu poate fi infirmată. La numele *Mora* e reprodusă etimologia din DOR, p. 324 : *Moc + -sa*, însă cu întrebarea „ce este acest *-sa*?” În *-sa* e cuprins sufixul *-s-*³, prezent într-un număr mare de antroponime (vezi Pătruț, *Studii*, p. 172—212 ; *On. rom.*, p. 55—57). În DNFR numelor respective li s-a căutat proveniența în apelative românești sau în antroponime din alte limbi : *Bîrsu* e considerat „masculin” al lui *bîrsă* sau derivat regresiv de la *Bîrsan* [?] ; *Docsănescu* [*Doc-s-ăn-esc-u*] și *Doxănescu* e explicat din gr. *Doksanakis* sau bg. *Doksanov*, cu „românizarea sufixelor” [?] ; *Forsea* ar proveni din ung. *farszij* „piedică, opritoare” ; etc. În felul acesta a fost anulată seria numelor corelate pe plan derivațional : *Bac-s-ea* (grafiat *Bacsia*), *Ber-s-an*, *Bîr-s-u*, *Bur-s-an*, *Cap-s-e*, *Cior-s-ac*, *Cior-s-oi*, *Cop-s-u*, *Doc-s-ăn-esc-u*, *Foc-s-a*, *Foc-s-an*, *For-s-ea*, *Mic-s-a*, *Moc-s-a*, *Mur-s-a* (toate în DNFR) etc. În același timp s-a anulat relația dintre numele înrudite pe plan lexical : *Bîr-s-u*, *Bîr-a*, *Bîr-c-ă*, *Bîr-g-u*, *Bîr-h-ot-ă*, *Bîr-j-u*, *Bîr-j-eg-a*, *Bîr-l-ă*, *Bîr-l-oi-u* etc. ; *Doc-s-ăn-esc-u*, *Doc*, *Doc-a*, *Doc-an*, *Doc-ut-a* etc. ; *For-c-a*, *For-c-aș*, *For-c-un*, *For-d-ea*, *For-esc-u*, *For-iș*, *For-n-a*, *For-n-og-a* (înregistrate în DNFR, unele cu alte explicații) etc.

Un sufix productiv în trecut, existent în multe foste hipocoristice, devenite (toate, cred) nume de familie și supranume, înregistrat în DOR sub forma *-lea* (p. LXII), de fapt *-l-* (vezi *On. rom.*, p. 66—76), nu e, de asemenea, recunoscut în DNFR (poate cu o excepție : „*Drăglea* : *Dragu* [. . .], cu suf. *-(l)ea*” ; de ce *(l) ?*). De aceea, numeroaselor derivate a trebuit să li se caute originea, forțat, în : a) antroponime din alte limbi : *Doșlea* : „cf. bg. *Došol(ov)* și *Došlakov*”, deși el e explicat, în DOR, p. 53, din *Doș* nîfam + *-lea* ; *Dublea* [*Dub-l-ea*] : „cf. bg. *Dubler*”, în loc de a fi

raportat la numele înrudite (înregistrate în DNFR, dar cu etimologii inacceptabile) *Dub*, *Dubă*, (der. cu suf. -aș-) *Dub-aș*, (cu suf. -ău-) *Dub-ău*, (cu suf. -iț-) *Dub-iț*, *Dub-iț-ă* etc.; *Șteflea* [*Ștef-l-ea*] : „germ. *Štefel*”, deși, evident, e derivat față de *Ștef(u)*, *Ștefea*, hipocoristice de la *Ștefan*; b) apelative, românești sau străine (fără corespondente, și de astă dată, în română) : *Goglea* [*Gog-l-ea*; cf. *Goga*, *Gogu*, (der. cu suf. -ău-), *Gog-ău*, (cu suf. -oi-) *Gog-oi-u* etc.; *ibidem*] : „goglează 1. «ogrinji; gunoi prin casă» ; 2. «vorbe frumoase», de la care s-a format un derivat regresiv *goglea*” [sic]; *Gurlea* [*Gur-l-ea*; cf. *Gură*, *Gurea*, (der. cu suf. -ău-) *Gur-ău*, (cu suf. -oi-) *Gur-oi-u* etc.; *ibidem*] : „cf. *gurlan* = *ghiorlan* «șoarece mare»” [sic]; *Foslea* [*Fos-l-ea*; cf. *Fosa*, *ibidem*] : „ung. *foszla* «alburn (lemnul viu al copacului)»” ; etc. Unele au rămas fără etimologie : *Duvlea* [*Duv-l-ea*] ; cf. (der. cu suf. -ac-) *Duv-ac*, (cu suf. -an-) *Duv-an* (*ibidem*) ; *Fusle* [*Fus-l-e*] , cf. *Fus*, *Fusa*, *Fusea* ; (der. cu suf. -c-) *Fus-c-a*, (cu suf. -oi-) *Fus-oi-u* etc. (*ibidem*) ; *Zerlea* [*Zer-l-ea*] , cf. *Zeriu*, *Zeru* ; (cu suf. -man-) *Zerman* (fără etimologie, *ibidem*).

În legătură cu „mecanismul șubred al derivării” (vezi *supra*), aduc și alte exemple, dintre numeroasele existente : „*Dinclea* : tema e *Din(u)*”. Care temă? Căci în *Din-c-l-ea* există trei teme : de gradul I, *Din-*, detașată din numele *Din*, *Dina*, *Dine(a)*, *Dinu* (înregistrate în DNFR) ; de gradul II, *Dinc-* < *Din-* + suf. -c-, cf. *Dinc-ă*, *Dinc-u* (*ibidem*) ; de gradul III, *Dincl-* < *Dinc-* + suf. -l- (vezi *supra*). O temă *Din(u)* nu există ; „*Magdan* : tema pare a fi *Magda* (v. mai sus s.v.) ; f ace dificultăți derivarea cu -an. Dacă ar exista un toponim *Magda*, situa-ți a ar fi clară” — și în continuare : „*Magdas* : cele spuse la numele precedent [*Magdan*] sînt valabile și aici”. În *Magd-an* tema nu e *Magda*, ci *Magd-*, provenită de la *Magda* sau *Magdu* (înregistrat în DNFR) etc. ; sufixul -an- apare și în derivate de la teme antroponimice : cf. *Adăm-an*, *Pătr-an*⁴, *Tog-an* etc., ca și în *Magd-an* ; „*Gugman* : tema pare a fi bg. *Gugo*, cu suf. -man (cf. *gogoman*, *hoțoman* etc.) ; ar putea fi și *guguman*, variantă a lui *gogoman*”. Deci „temă” bulgărească + sufix românesc ! Dar de ce bg. *Gugo* [de fapt, tema e *Gug-* / și nu rom. *Gug-*?, provenită din rom. *Guga* sau (absent în DNFR, deși nume de familie curent) *Gugu* (vezi *infra*), cf. der. (cu suf. -an-) *Gug-an* ; (cu suf. -l- + -eș-) *Gug-l-eș* (rapor- tat în DNFR la bg. *Guglev*, *Guglov* [?]) ; (cu suf. -ui-) *Gug-ui* (explicat în DNFR din „bg. *Gugo* [sic], cu suf. diminutival -ui ; [cu mențiunea] Pașca, p. 250 are un *Gugu*”). *Gogoman* și *hoțoman* sînt inutile aici⁵, ca și *guguman*, căci tema e antroponimică, *Gug-* (vezi *supra*).

Pentru implicarea temelor din alte limbi în derivatele românești, mai aduc exemple : la *Tiniraș*, după explicația „*tinăr*, variantă a lui *tinăr*, «ajutată» și de pl. *tineri*, cu suf. diminutival -aș” se adaugă : „Cf., pt. temă, și pol. *Tenerowicz*”. Care temă? Probabil *Tener-*, deși n-ar corespunde fonetic, decît după ajustări ; „*Titirică* : cf., pt. temă, pol. *Teter*, *Titera* și bg. *Titirinov*” [?]; „*Tomirașcu* : cf., pt. temă, bg. *Tomerov* [sic]”. Evident că etimologiile sînt inacceptabile. Prima analiză pe care o propun : *Tinir-aș*, *Titir-ic-ă*, *Tomir-așc-u* e corectă, însă insuficientă, căci numele înrudite *Tin-a*, *Tin-u*, der. (cu suf. -c-) *Tin-c-a*, (cu suf. -c- + -ău) *Tin-c-ău*, (cu suf. -c- + -uș-) *Tin-c-uș*, (cu suf. -iș-) *Tin-iș* etc. ; *Tit-a*, *Tit-ea*, *Tit-u*, der. (cu suf. -el-) *Tit-el*, (cu suf. -esc-) *Tit-esc-u*, (cu suf. -oi-) *Tit-oi-u* etc. ; *Tom-a*, der. (cu suf. -eă-) *Tom-eci*, (cu suf. -eg-) *Tom-eg-a*, (cu suf. -oi-) *Tom-oi-u*, (cu suf. -oi- + -il-) *Tom-oi-il-ă* (înregistrate în DNFR) etc. dovedesc că *Tinir-*, *Titir-*, *Tomir-* sînt teme de gradul II,

fapt confirmat de numele corelate pe plan derivațional, ca : *Dam-ir*, *Dam-ir-a* (existente în DNFR), cf. *Dam-ir-esc-u* (*ibidem*), cf. *Dam-a* pren (DOR, p. 3), der. (cu suf. -s-) *Dam-s-a*, (cu suf. -ș-) *Dam-ș-e*, (cu suf. -ș- + -esc-) *Dăm-ș-esc-u* (existente în DNFR), (cu suf. -ș- + -uș-) *Dăm-ș-uș* (NPLR, p. 105–107); *Dim-ir* (considerat, în DNFR, că provine din tc. *Demir*) e un format românesc din tema *Dim-*, cf. *Dim-a*, *Dim-u* (DOR, p. 42; DNFR), der. (cu suf. -c-) *Dim-c-a* (DNFR), (cu suf. -ê-) *Dim-ê-a* (DOR, p. 42; DNFR), (cu suf. -ê- + -esc-) *Dim-ê-esc-u* (DNFR) etc.; *Dugh-ir*, *Dugh-ir-a* (fără etimologie în DNFR), din tema *Dug-*, cf. der. (cu suf. -aê-) *Dug-aê-iu* (nu din ung. *dugacs* [?], ca în DNFR), (cu suf. -an-) *Dug-an* (nu din „n. top. *Doaga* (?)”, DNFR), (cu suf. -il-) *Dugh-il-ă* (nu din **dubilă* < *dubi*. DNFR) etc.; *Dup-ir* (neexplicat în DNFR), din tema *Dup-*, cf. *Dup*, *Dup-a*, *Dup-u* (raportate, forțat, în DNFR, la interjecția *dup!*), cf. (der. cu suf. -l-) *Dup-l-ea* (DNFR, comparat cu *duplu*, variantă a lui *dublu* și sl. *dupl-* „groapă; gaură”); *Fur-ir* (DNFR, fără etimologie), cf. *Fur-ul* nfam, top. (DOR, p. 278; *On. rom.*, p. 42), der. (cu suf. -d-, vezi *On. rom.*, p. 39–43) *Fur-d-a*, *Fur-d-ea* (DNFR, cu alte etimologii, vezi *infra*), (cu suf. -ui-) *Furd-ui* (DNFR; vezi *infra*) etc.; cf. și numele de localități *Furești*, *Furdești*, *Furduiești* (vezi *On. rom.*, p. 42); etc. Antroponimele analizate aduc dovezi suficiente în sprijinul existenței sufixului -ir-.

3. Sint necesare și câteva considerații referitoare la utilizarea nemotivată a apelativelor și a altor cuvinte comune în etimologiile antroponimelor (și toponimelor) românești (vezi și *On. rom.*, p. 10 seq.; CL, XXX, 1985, nr. 1, p. 82–83).

Așa cum am recunoscut și cu alte ocazii, nu trebuie negată utilitatea, chiar necesitatea raportării unor antroponime, îndeosebi supranume, nume de familie, la apelative. În cazul formelor omofone antroponim = apelativ, acesta din urmă trebuie luat în seamă, chiar și atunci cînd o altă etimologie apare mult mai convingătoare. Întrucît antroponimul *Dușman* e atestat în secolul al XV-lea, iar apelativul omofon, de origine turcească, abia în secolul al XVII-lea, afirmam : „Deci probabilitatea (oricum și oricînd redusă) provenienței lui *Dușman* din cuvîntul comun [...], în perioada anterioară acestei date, e anulată” (NPLR, p. 124). Rezultă că nu exclud, măcar teoretic, această „probabilitate” după data menționată. S-ar impune, prin urmare, o dublă etimologie : 1) der. cu suf. -man- din tema *Duș-* ⁶; 2) *dușman*. Evident că dacă *Dușman* < *dușman* teoretic e posibil, în realitate procentul apariției lui e insignifiant; rezultă că dicționarul care se mulțumește cu această etimologie (DOR, p. 269; vezi *Dușmănescu* în DNFR) mai mult derutează decît informează.

M-am referit la raportarea antroponimelor la apelative omofone. În cazuri de discordanțe formale între cei doi membri, implicarea apelativelor în etimologii rămîne, chiar după ajustări forțate, neconvingătoare : *Chitoroagă* [analizat de mine : *Chit-or-oag-ă*. NPLR, p. 78] : „pare a fi o variantă regională (cu epenteza lui -o- și cu schimbarea genului) a lui *pitrog* «pește mic»” (DNFR); *Coșuc* [cu structură clară : *Coș-*, cf. *Coșa*, *Coșea* (înregistrate în DNFR) + suf. -uc-] : „*coșuc*, variantă necunoscută dicționarului [!], a lui *coșciug*; cf. *cociug*” (DNFR); etc.

Preferința pentru apelative și alte cuvinte comune se vedește în DNFR și în cazurile cînd după o etimologie cu elemente din antroponime apare și a doua, inutilă și inacceptabilă, cu material din lexicul comun : „*Curtui* : *Curt* (v. mai sus, s.v.), cu suf. diminutival -ui; ar putea fi și un

diminutiv al lui *cort*[?]; „*Onișor(u) : Onu sau (și) Onea* (v.s.v.), cu suf. diminutival compus *-ișor* sau (și) *unu*[?] cu același sufix (cu sensul „unic”); „*Tolțiș : Toltea* [...] cu suf. *-iș*. Cf. și *toltuș* [?] « o specie de prun »”; „*Tomole : Toma* (v. mai sus, s.v.), cu suf. *-ole* [de fapt : *-ol-*]. Cf. și ung. *tomolykó* « prost » [?]; etc.

În situație aparte se plasează etimologiile constând din apelativ + sufix.

a) apelativ neromânesc + sufix românesc : „*Borbea* : s. cr. *borba* « luptă », cu suf. [recte : desinență] *-ea* (poate că *-a* a fost simțit ca sufix și înlocuit prin *-ea*)”; „*Morjan* : ung. *morzsa* « firimitură » cu suf. *-an*” (vezi *supra*) ; etc. Se pune întrebarea : în care limbă a avut loc derivarea ? În sirbocroată, respectiv în maghiară, în nici un caz nu, deoarece nu e posibilă derivarea cu sufix românesc ; în română, de asemenea nu, căci cele două cuvinte străine nu sînt cunoscute românilor. Ne aflăm deci în fața unor etimologii hibride. În realitate, cele două antroponime reprezintă derivate românești, din temele *Bor-* (cf. *Bora, Borea, Boru.* DNFR) + suf. *-b-* (vezi *On. rom.*, p. 34–38) + *-ea*, respectiv *Mor-* (cf. *Mora, Morea, Moru*) + suf. *-j-* + *-a* (vezi *supra*) ;

b) apelativ românesc + sufix românesc : „*Coșei* : *coș*, cu suf. *-ei*” ; „*Gerotă* : *ger*, cu suf. *-otă*” ? etc. Și aici e necesară întrebarea : unde s-a produs derivarea ? Dacă nu există substantivele *coșei* și *gerotă*, evident că nu în lexicul comun ; dar nici în cadrul antroponimiei, care nu are elementele *coș* și *ger*. Prin urmare, în locul acestor etimologii tot hibride, se impun cele firești : tema *Coș-*, cf. *Coșa, Coșea* (în DNFR) + suf. *-ei* ; tema *Ger-*, cf. *Gera, Gereă, Geru* (în DNFR) + suf. *-ot-* + desinența *-ă*.

Se întîlnesc cazuri cînd, în DNFR, același apelativ este utilizat în derivate succesive : „*Furda* : *furdă* « rămășițe de calitate proastă de la lucrul linei, pieilor, tutunului etc. ; (fig.) om de nimic, secătură »” ; „*Furde(a)* : *furdă*, cu suf. *-ea* sau, poate, variantă a numelui precedent [*Furda*] (prin echivalarea lui *-ă*, simțit ca sufix, cu *-ea*, femininul lui *-el*[?])”. După această etimologie, evident inacceptabilă (diferența de accent, *Furda/furdă*, funcțiunea de hipocoristice a antroponimelor — dovedită și de *Furdui*, vezi *infra* —, exclud împerecherea lor cu un asemenea apelativ, pentru care vezi DA, DM, s.v.), derivatul *Furdui* nu e raportat la *Furda, Furde(a)*, ci tot la *furdă*, „cu suf. diminutival *-ui*”, deși apare, înaintea apelativului, ca nume unic al unui spătar (în anii 1469, 1471 : Фурдаш чнатар), apoi mare logofăt (1473 „jupan *Furdui* vel logofăt”) (*Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. I, București, 1966, p. 232, 242). De ce vor fi fost preferate asemenea etimologii celor din *On. rom.*, p. 42 ?

Am căutat să concentrez într-un spațiu limitat o serie de deficiențe (dintre cele mai importante) ale DNFR și cauzele lor. Nu am găsit însă răspuns la întrebarea : de ce autorul (beneficiar, recunoscut, al unei bogate informații), în explicarea structurii și provenienței numelor de familie, a preferat autovalidarea concepției sale cu riscul prejudicierii onomasticii românești ?

NOTE

* Utilizez următoarele abreviri : DOR = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei, 1963 ; nfm = nume de familie ; NPLR = Ioan Pătruț, *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, 1984 ; *On. rom.* = Ioan Pătruț, *Onomastică*

românească, București, 1980; Pașca = Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Tara Oltului*, București, 1936; Pătruț, *Studii* = I. Pătruț, *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, 1974: pren = prenume.

¹ Existent și la Pașca, p. 145–146; în DOR, vezi p. LXVI; la Pătruț, *Studii*, p. 172–212; *On. rom.*, p. 59–64.

² *Dibșe* trebuie raportat la *Diba*, *Dibă*, *Dibu* (DNFR); „n. top. ung. *Dipse*” (al satului *Dipșa*, jud. Bistrița-Năsăud) e împrumutat de la români (*On. rom.*, p. 106).

Întrucît nu cunosc antroponimul *Dipșa* (și nici *Dipa*, *Dipu*, *Dip*, din tema cărora ar fi derivat; vezi *On. rom.*, p. 106), mă întreb dacă nu trebuie să plecăm de la numele de persoană *Dibșa* (bș > pș); în *Babșa*, sat, jud. Timiș (*Bab-ș-a*, vezi *On. rom.*, p. 59), grupul -bș- se menține grafic; cunosc rostirea *Bapșa*.

³ Chiar dacă numele cronografului (*Moxa* sau *Moxalie*) are altă origine (vezi G. Mihăilă, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, 1973, p. 100–101), *Moxa*, de fapt *Mocsa*, e un antroponim (fost hipocoristic) real, cu varianta *Mox* = *Mocs*, înregistrată în DOR (p. 324), dintr-un document transilvan din anul 1213 (*Documente privind istoria României. Veacul XI. XII și XIII. C. Transilvania*, vol. I (1075–1250), București, 1951, p. 44 (consemnat de două ori); forma *Mocse*, din DOR, p. 325, e o greșeală. în loc de *Mocșe*.

⁴ De ce din „bg. *Petran*” (DNFR) și nu din rom. *Pătr-* + -an-?

⁵ De altfel, sufixul lor este -oman (vezi *supra*; DA: *gogoman*).

⁶ Există și varianta: der. cu suf. -an- de la tema *Dușm-* (NPLR, p. 124).

⁷ Am arătat că sufixul -ot- formează antroponime (unele mai apar, în textele vechi, ca prenume) numai de la teme antroponimice (*Studii*, p. 164; vezi și G. Bolocan, în recenzia *asupra* DNFR, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, 3, 1983, p. 245).

Aprilie 1986

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*

SEMANTICĂ ȘI POETICĂ (I)

CARMEN VLAD

Că sîntem contemporanii unor mutații ale modului de a gândi în poetica românească este un fapt cunoscut și recunoscut, după cum, de asemenea, evidentă este și schimbarea radicală de optică în meditația *asupra* poeziei, *asupra* gândirii poetice înseși.

După ce cîteva decenii ale mijlocului de veac s-au caracterizat prin *supremația poeticii formei* (în sensul hjelmslevian al termenului), ca o încercare de a opune căutărilor exasperate ale unor *explicații* din sfera ontologicului poetic o filozofie mai rezonabilă, mai puțin ambițioasă dar *practic* mai eficientă, asistăm din nou, acum, la o răsturnare de forțe în plan teoretic.

Cercetarea artei literare din perspectiva *formei poetice verbale*, așa cum s-a realizat ea în diferitele orientări structuraliste, a condus la rezultate remarcabile (îndrăznim să le mai considerăm astfel), dar *limitate* categoric la ceea ce este sau devine *regulă, repetabilitate* în *produsul* actului creator. Sporul de rigoare s-a plătit prin sacrificarea faptului individual, a ineditului, a aleatoriului, ca și prin eliminarea, deliberată și explicită, a oricăror referiri la aspecte ale actului creației, ale poemului ca *proces creator de sens*.

În ciuda încercărilor din ultimele decenii, de pretutindeni (pentru sinteza celor întreprinse în spațiul american vezi studiul amplu și competent semnat de Mircea Borcilă, *Noi orizonturi în poetica americană*, în vol. *Poetica americană. Orientări actuale*, Cluj-Napoca, 1981, p. 15—100), se pare că destinul *cercetării* poetice va rămîne mereu sub semnul înfruntării unor forțe opuse. Pe de-o parte, înregistrăm tendința de captare a poetici-tății, ca esență și notă distinctivă a creației literare, printr-o imagine sistematică sau *într-un limbaj rațional*, în opoziție cu încercarea de a descoperi și a descifra *inefabilul* fiecărei opere autentice, generat prin infinitatea (sau caracterul continuu al) semnificațiilor, conținute într-o structură unică și irepetabilă (cf. Solomon Marcus, *Poetica matematică*, București, 1970, p. 33—52). Pe de altă parte, de îndată ce se recunoaște rolul preponderent al *limbii* ca instrument al *creației poetice*, apare contradicția dintre cele două căi posibile de abordare a acesteia din urmă : de la expresie, de la particularitățile ei poetice spre conținut sau, dimpotrivă, dinspre ceea ce „simțim” că se spune, spre felul de a spune, al transpunerii în limbaj.

Numeroase lucrări românești de valoare științifică sau critică incontestabilă ar putea ilustra fiecare dintre tendințele menționate mai sus ; nu le vom enumera, însă, fiindcă ar ocupa un spațiu prea întins și pentru a nu nedreptăți, prin omisiune involuntară, vreun autor.

Stilistica funcțională a limbii române. II. Limbajul poeziei culte, Editura Academiei R. S. România, București, 1985, de acad. I. Coteanu, aduce, în peisajul cercetărilor noastre de poetică, o viziune oarecum diferită și, în consecință, o mai dificilă încadrare tipologică. Însemnătatea

lucrării este dublă și se datorează atât substanței de idei și soluțiilor analitice propuse, cât și capacității ei de a provoca gândirea cititorului, obligat să revină la vechi dar mereu actuale întrebări, spre a le reexamina din perspectiva amplificată și, tocmai de aceea, mai complexă a multiplelor contribuții care s-au adăugat în timp.

Caracterul problematizant al *Stilisticii*, II (cum vom abrevia în continuare titlul volumului menționat mai sus) ni se pare că rezidă în aspecte oarecum diferite. Mai întâi îl sesizăm în maniera deschisă, fermă, a unor opinii proprii, exprimate ca *replii* într-un „dialog” angajat pe teritorii lingvisticii și al poeziei, opinii precum: respingerea ideii de a identifica limbajul poetic cu literatura și, deci, cu poezia (cf. p. 36, 37), respingerea încercărilor de a trata limbajul poetic exclusiv ca instrument ornamental al literaturii (poeziei) sau ca instrument de oglindire a realității (cf. p. 37), convingerea că „graiul” (limba română), ca principal mijloc prin care gândim, „devine și purtător al funcției poetice” (cf. p. 21) sau, altfel spus, că funcția poetică „nu există numai în poezie, ci se află virtual în limbă sau [...] în fapte de grai obișnuit” (cf. p. 24); că limbajul poetic nu se confundă cu mesajul care-l actualizează etc.

Dincolo de acest aspect problematizant evident, unde idei și autori sint comentați și interpretați, există și unul mai profund, derivat din atitudinea de *principiu*, din situarea autorului pe o anume poziție teoretică în înțelegerea poeziei (și a literaturii), cu consecințe pentru imaginea limbajului poetic, în varianta propusă de I. Coteanu.

„Poezie (și literatură) — afirmă autorul — nu este decît produsul ficțiunii (stări, situații; într-un cuvînt l u m i), rezultat din supunerea ficțiunii la canoanele exprimării verbale, deci condiționat de un număr de reguli admise ca atare din punct de vedere cultural (sau măcar admisibile)” (cf. *Stilistica*, II, p. 14) sau: „Creația literară și poetică reprezintă rezolvarea contradicției dintre ficțiune ca activitate liberă, mai mult ori mai puțin bine ordonată prin semne verbale, și mulțimea de reguli impuse de limba și de limbajul specializat în care ea trebuie să se exprime” (*ibidem*, p. 14). Să reținem, din primul pasaj citat, disocierea dintre *ficțiune*, ca proces psihic care „privește psihologia și logica”, și *produsul verbalizat al ficțiunii*, ca l u m e sau l u m i exprimate prin literatură, precum și ideea că transpunerea în materie verbală se supune unor *restricții generale* ale limbii naturale (române, în cazul dat) sau ale graiului, precum și *altor restricții, particulare*, ale limbajului specializat (cel poetic, în speță).

Cît privește *principiul funcțional*, considerat, în volumul întii al *Stilisticii funcționale a limbii române* (București, 1973), criteriu fundamental al procesului de diversificare stilistică a unui idiom, el se regăsește și în acest al doilea volum, în care ideea de funcționalitate subzistă în conceptul de *funcție*. Definită ca „raport între doi termeni care se pot modifica în diverse feluri” (cf. *Stilistica*, I, p. 69), categoria generală de funcție se particularizează în cea *estetică*, reprezentînd „raportul dintre comunicarea explicită și cea implicită, sau dintre comunicarea banală și cea sugerată, sau, în fine, dintre denotații și conotații” (*ibidem*, p. 72), pentru ca funcția estetică, la rîndul ei, într-o ipostază mai specifică, să devină *funcție poetică*. Aceasta din urmă „asigură legătura între dorința de a privi altfel lumea și graiul obișnuit”, în baza principiului că „orice parte din grai poate să capete o destinație deosebită *dacă se subordonează ideii de a servi înfățișarea într-alt fel a lumii*” (s.n. — C.V.; cf. *Stilistica*, II, p. 21).

În ciuda sensului diferit pe care îl are *funcția poetică* la I. Coteanu și la Roman Jakobson (cf. comentariul polemic al autorului la p. 21—24), ideea existenței sale virtuale în vorbire este comună celor doi lingviști. Dar, în timp ce pentru Jakobson fenomenul care declanșează actualizarea funcției poetice este „centrarea asupra mesajului”, organizarea acestuia printr-o structurare specifică a nivelelor verbale, pentru I. Coteanu rolul celui mai important factor actualizant îl are „ambiguizarea voită a enunțului, căruia i se atribuie cu bună știință o dublă semnificație : una vizibilă, alta sugerată” (cf. *Stilistica*, II, p. 24).

Distanța care separă poetica jakobsoniană de aceea a lui I. Coteanu crește progresiv, pe măsură ce, în concepția stilisticianului român, accentul se pune tot mai pregnant pe fenomene *din sfera semnificatului*. Ni se pare că această deplasare a interesului în poetică, de la *domeniul sintaxei*, al organizării semnelor în discurs (text), spre dimensiunea semantică referențială, reface o traiectorie similară parcursă în cercetarea lingvistică. Fenomenul se poate justifica, mai întâi, prin posibilitatea deschisă investigației semantice de dezvoltarea și rafinarea limbajului descriptiv, dar mai cu seamă prin *reconsiderarea teoriei semantice* o dată cu lărgirea cadrului ei de manifestare : textul.

Considerațiile noastre următoare se vor referi la câteva dintre aspectele din perimetrul semantic al *Stilisticii*, II, aspecte dintre cele mai frecvent și mai amplu disputate în poetica actuală.

Unul dintre termenii-cheie ai concepției poetice la I. Coteanu este cel de *lume închipuită* „în sensul de lume posibilă” (cf. p. 12).

După cum se știe, ‘lume posibilă’ este un concept semantic folosit în *logica* propozițiilor ca sinonim al ‘descripției de stare’, adică al unei clase de propoziții care satisfac anumite condiții de calcul logic, pe baza celor două valori de adevăr : *adevărat* și *fals*. Paralel cu dezvoltarea diverselor logici modale, conceptul și-a îmbogățit sensul, lărgindu-și simultan și sfera de aplicativitate. A pătruns astfel atît în lingvistica frastică (cf. lucrarea riguroasă și originală a lui Emanuel Vasiliu, *Preliminarii logice la semantica frazei*, București, 1978), cit și în cea textuală, unde, exercitînd o mare putere de seducție, a determinat noi și spectaculoase interpretări și aplicații, dar nu totdeauna suficient de riguroase. Chiar și în aceste condiții, *profitul teoretic* în cercetarea textului în general, ca și în a celui literar în particular, nu poate fi trecut sub tăcere. Prin utilizarea conceptului — dacă nu greșim — se deschide atît posibilitatea *conectării lumii* (reale) cu *imaginea ei* construită în și prin text (discurs), cit și cea a *separării* acesteia din urmă, printr-un proces de autonomizare. Dacă prima alternativă poate servi ca bază oricărui text cu valoare referențială *factual* probabilă, cea de-a doua ar putea constitui un criteriu de delimitare și definire a *literaturii* ca *proces creator* de ‘lumi’ (sens) sau ca lume construită, *impusă* verbal. În această optică se înscrie pledoaria lui I. Coteanu pentru o nouă *fundamentare* a conceptului de literatură, explicit formulată în următoarea aserțiune : „*universul imaginar (lumea sau lumile închipuite prin literatură)*, ca *semnificat*, este construit în și prin limbajul poetic” (s.n. — C.V. ; cf. *Stilistica*, II, p. 38). Rezultă de aici că, implicit, i se atribuie limbajului poetic valoare de *semnificant*, de expresie a lumilor imaginate. În sine, soluția este inatacabilă. Dar dacă luăm în considerare constatarea că „A distinge faptul născocit de cel nenăscocit nu este lucru ușor” (*ibidem*, p. 15) și că limbajul poetic „este mulțimea verbală structurată pentru a exprima lumi închipuite” (*ibidem*, p. 18), atunci *chestiunea meca-*

nismului de cuplare a semnificatului cu semnificantul său (sau invers), a direcției de determinare (subordonare) a celor două „fețe” ale semnului poetic în procesul generării sensului textual (discursiv) rămâne o chestiune încă de discutat, cu atât mai mult în condițiile în care vom spune, ca autorul, „că impulsul funcției poetice”, resortul care o acționează este „rezultatul *intenției* (s.n. — C.V.) de a comunica un nou fel în care vorbitorii își imaginează lumea ori născocesc lumi deosebite de cea cunoscută în genere” (*ibidem*, p. 23).

Traiectul propus în *Stilistica*, II, ca model al producerii „textelor-specimen”, marcate prin trăsătura pertinentă *poetică*, are următoarele faze: o fază inițială („prezența *intenției* de a construi o față nouă a lumii”), faza intermediară („imaginarea unor trăsături și relații semantice noi”, p. 44) și o fază finală (actualizarea, în mesaj, a structurilor poetice ale graiului, adică a limbajului poetic). Trebuie să reamintim, de altfel, că un parcurs aproape similar a fost schițat încă în primul volum al *Stilisticii* (cf. I, p. 102), pentru creația poetică populară, a cărei producere depinde de: a) existența intenției (la autorul unui mesaj popular) de a transforma imaginar realitatea b) prin „prelucrarea și reordonarea datelor realității empirice” c) cu ajutorul „expresiei verbale organizate spre a reda această reordonare”.

Lăsînd la o parte „momentul” *intenției* (căreia I. Coteanu pare să-i atribuie valoare de criteriu axiologic cînd afirmă: „Dacă o asemenea intenție [modificatoare — n.n.] nu există, speciunile nu sînt poetice [...]. În schimb, sînt poetice sau pot fi astfel speciunile cu stîngăcii, asperități sau naivități dacă la baza lor stă intenția amintită, *exprimată cu sinceritate*” — s.n., C.V.; cf. *Stilistica*, II, p. 44), constatăm că în statuarea modelului de producere a textelor literare se găsește și „cheia” strategiei pe care autorul o propune atît în vederea *delimitării tipului literar* de texte față de altele, cît și în vederea *cercetării* și a *descrierii* acestui tip. Asimilînd realizarea exterioară, „modul spunerii” în literatură, cu *criteriul estetic*, iar conținutul acestei spunerii cu *criteriul lumii imparate*, I. Coteanu este categoric cînd notează că „Proiectarea celor două criterii asupra unui ansamblu de texte reprezintă deci un mijloc mai eficace de *stabilire a caracterului literar* (s.n. — C.V.) decît luarea în considerație numai a celui estetic, dar cu condiția să se urmeze itinerariul: lume închisă — funcție estetică sau, în orice caz, cele două criterii să fie totdeauna asociate” (cf. *Stilistica*, II, p. 16).

Punctul de vedere formulat și argumentat de autor în privința rolului definitoriu al „lumilor închise” în literatură (și artă, în general) interferează, într-o anumită măsură, opinia exprimată în *Psihologia literaturii. Știința literaturii între hermeneutică și empirizare* (Ed. Univers, București, 1978) de Norbert Groeben. Fără vreo tentativă de a separa aspectele semnificatului de cele ale semnificantului în sfera semnului poetic (tentativă pe care o descoperim în discuția teoretică, cît și în modul de structurare a laturii descriptive din *Stilistica*, II), Groeben enumeră o seamă de *caracteristici ale liricii moderne* (= lirica secolului nostru), desprinse pe calea interpretării euristice a unui « model ordonator pentru „estetică” (limbajul literaturii) » opus modelului pentru limbajul științei. Dintre caracteristici menționăm doar: *destrucția realului și construirea unei realități potențiale* prin perpetua încercare a artei „de a reconstrui categoria posibilului fără încetare anulată de realitate” (cf. Hentig, *apud* Groeben, *op. cit.*, p. 205), *obiectualizarea semnului verbal*

(„cuvîntul ca semn renunță în mare măsură la descifrabilitatea sa simbolică” — cf. p. 204), generatoare de *polisemantism absolut* în limbajul operei literare și, încă, marea „încărcătură asociativă”, „sprijinită de o independență mereu sporită față de sintaxa uzuală, care poate duce de la o logică asociativă pînă la ilogicitate totală” (*ibidem*, p. 204).

Dacă pe terenul atît de alunecos al semanticii referențiale a poeziei rostul oricărei contribuții este acela de a provoca întrebări, mai curînd decît de a le elimina, cercetarea limbajului poetic ca *semnificant* poate aduce noi și valoroase rezultate, așa cum ne-o demonstrează *Stilistica funcțională a limbii române*, II.

Imaginea limbajului poetic construită de I. Coteanu întrunește cîteva atribute esențiale unui model : este o imagine sistematică fiindcă impune ordine unui cîmp de fapte complexe și de fenomene proteice ; este o imagine suplă fiindcă, fără a fi inexactă, are o suficientă deschidere spre noi posibilități de aproximare a obiectului cercetat ; și, în fine, este revelatorie prin lumina nouă proiectată asupra limbajului poetic românesc.

Aprilie 1986

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31

EMANUEL VASILIU, *Sens, adevăr analitic, cunoaștere*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, 274 p.

Cartea profesorului bucureștean este o continuare a preocupărilor sale anterioare de logică și logică a limbii naturale, a căror importanță nu poate fi exagerată. În evantaiul larg al intereselor științifice ale lui Em. Vasiliu cele de logică sint — probabil — centrale.

Restricțiile de spațiu interzicind o analiză mai aprofundată a textului lui Vasiliu, voi încerca să fac numai câteva — succinte — considerații pe marginea cărții. Fără îndoială, trebuie pornit de la constatarea faptului că **logica** este prezentă (într-o formă sau alta : **corectă/noncorectă**, cu o serie de valori **intermedii**) în toate formele de activitate umană. Logica, așa cum este ea văzută de Vasiliu, dar și de alți cercetători, este sistemul obiectiv care dirijează atât acțiunile umane, cât și reflectarea lor în mulțimea de limbi naturale.

Importanța studiilor logico-lingvistice devine clară în condițiile actuale, când la orizontul științific și tehnologic apar calculatoarele aparținând celei de a cincea generații, care vor putea simula, dacă nu ansamblul comportamentului și gândirii umane, părți importante ale lui. Numai „desfacerea” gândirii umane în părțile (și etapele) ei componente (simultane și succesive) va permite această performanță. Pentru a putea elabora programe care să simuleze procesele noastre intelectuale, intuițiile, comportamentul standard (într-o etapă mai îndepărtată și pe cel non-standard) este necesar să cunoaștem valoarea **termenilor sens, analiticitate** etc. Cartea lui Em. Vasiliu reprezintă o serie de pași pe acest drum.

Poate pentru lingvistul tradiționalist textul lui Vasiliu este o succesiune de barbarisme sau truisme, dar analiza **formală** (de care avem nevoie în prezent) este de neconceput fără aceste „puncte pe i”. Dar și lingvistul tradiționalist va găsi foarte multe lucruri atractive (vezi, de exemplu, analiza „semanticii de tip saussure-ian” și critica ei, p. 16—21).

Analiza **sensului**, ca entitate logico-linguală de sine stătătoare, îi permite lui Vasiliu și câteva extrem de pertinente observații interesante și deschizătoare de drumuri pentru poetician și estetician (vezi, mai ales, p. 22—42). Într-o recenzie (sub tipar la „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”) la Vasiliu, 1978, am făcut câteva observații și propuneri cu privire la unele posibile implicații mito-poetice ale preocupărilor de logică ale profesorului bucureștean; nu le voi relua aici.

Deosebit de important mi se pare faptul că întregul eșafodaj elaborat de Em. Vasiliu se bazează pe (și **presupune**) limba română, cu toate implicațiile relativiste corespunzătoare. O comparare a rezultatelor lui Vasiliu cu analize similare efectuate pe alte limbi (sau grupuri de limbi naturale) ar putea contribui la confirmarea sau infirmarea (parțială) a ipotezei relativismului lingvistic, în cele două variante ale sale.

Pentru semanticianul neobișnuit cu demersul logicizant poate părea dificilă urmărirea unei aserțiuni despre „un limbaj determinat, constituit din **semne** cărora li se asociază, printr-un ansamblu sistematic de reguli, un număr de entități numite **sensuri**” (258), dar formularea — prin rigurozitatea sa — este convigătoare pentru cei obișnuiți cu terminologia și sistemul de ipoteze al lingvisticii moderne.

O caracteristică a lucrării lui Em. Vasiliu este atitudinea critică (la modul constructiv) față de rezultatele unor predecesori; aceasta îi permite căutarea unor soluții mai bune (ca, de exemplu, în discuția despre sistemul **lunilor posibile**). Teoria **lunilor posibile**, așa cum este văzută de Vasiliu, permite o serie de dezvoltări posibile într-o serie de domenii interdisciplinare apropiate de **logică și limbă**. Discuții interesante permite analiza conceptului de **mulțime a tuturor lunilor posibile**, amplu analizat de Vasiliu.

Deosebit interes prezintă cartea lui Vasiliu și din punct de vedere **metateoretic**: ea permite o abordare productivă a sistemelor de teorii vehiculate în acest cadru de abordare a teoriilor despre **limbă**. În timp ce mulți teoreticieni contemporani tind să elaboreze moduri de a produce (utiliza) rezultatele analizelor, pe Vasiliu pare să-l intereseze mai ales justificarea unor **predicții** cu privire la utilizabilitatea rezultatelor (atitudine pe care o consider superioară primei).

BIBLIOGRAFIE

Vasiliu, Em., 1978, *Preliminarii logice la semantica frazei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Aprilie 1986

Paul Schweiger
Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31

Ediția de față, reeditare a *Istoriilor*, prilejuiește o plăcută întâlnire cu lumea antică, în descrierea și judecarea lui Herodot, în varianta românească oferită cititorilor contemporani de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu.

Reeditarea după textul chirilic de la Coșula își găsește motivare substanțială în faptul că ediția Iorga din 1909 a ajuns o „raritate bibliografică”, în necesitatea îndreptării a numeroase lecțiuni din ediția de la Vălenii de Munte, ca și în discutarea critică a problemei paternității acestei versiuni.

Manuscrisul actualei ediții, același cu al ediției Iorga, este o copie din 1816 aparținând lui „Ion, fișorul lui Tudurii blănariu den Botoșani”. Nota asupra ediției cuprinde o minuțioasă descriere a manuscrisului, de la datele de bibliometric, structura „cărților”, însemnări, la analiza grafiei manuscrisului, a inventarului de semne, omisiuni de litere, metateze și etimologii populare, litere cu valori ambigue, alternanțe grafice, litere polivalente, tahigrafii.

Una din particularitățile de grafice ale manuscrisului este utilizarea grafemului я (împrumutat din scrierea limbii ruse), cu tendința de a fi folosit în pozițiile specifice slovei chirilice *ѣ*. Valoarea atribuită este *ea*, în poziții de tipul : *acestea*, *mearcă*, *neamul*, și *ia*, în poziții ca : *aceaia*, *ceialanți*, *voia*.

Diferențiat este notat și *ѣ* : *ea* (*acestea*, *avea*, *dimineața*), *ia* (*Periandru*, *prieten*), *ie* (*pietrei*), *e* (*să știe*, *viteji*).

Opțiunea transcrierii, rezultată din analiza contextelor fonomorfologice pentru grafemele menționate mai sus, ni se pare că lipsește pentru digrama *ia*, notată univoc *ia* (difong) : *aceaia*, *iale*, *iar*, *iasle*, *niamuri*. Credem că poziții de tipul pronumelui personal *iale* și chiar a verbului *iasle* ar fi meritat o analiză și o soluție diferențiate.

Referitor la valcarea semnului analfabetic (redat în studii prin ?) din plurale de tipul : *gropni?le*, *suli?*, *grăun?*, pentru care ar fi „legitimă și valoarea *ă*, și valoarea *i*” (p. XXVI), considerăm că atunci când nu se dispune „de un criteriu (fie subiectiv, fie obiectiv)” (p. XXVI), transcrierea când *ă*, când *i* împietrează într-o oarecare măsură asupra dezideratului de a reduce numărul oscilațiilor și erorilor.

Adoptarea unui semn diacritic pentru a reda pe *ce* (*ci*) în alte poziții decât urmat de *e*, *i* și *o*, *u* (*crădmari*) considerăm că nu este în măsură să contribuie la soluționarea sistemică a transcrierii, întrucât grafia *ci* corespunde mai multor poziții fonetice : *ci*, *c'*, *cī*.

Observațiile noastre semnalează, credem, în primul rând complexitatea problemelor pe care le-a avut de rezolvat ediția.

Studiul și transcrierea textului au necesitat un efort uriaș de sistematizare, astfel încât editorii pot avea într-adevăr „satisfacția de a fi pus la dispoziția cititorului un text în care infidelitățile și erorile de lecțiune au fost reduse la minim” (p. XXIX).

Studiul filologic, semnat de reputatul specialist Liviu Onu, dezbate pe larg problemele legate de paternitatea textului și datarea lui. Sint trecute în revistă critice ipotezele avansate referitoare la persoana traducătorului, începând cu ediția Iorga din 1909.

Prima ediție, 1909, identifica traducătorul în persoana lui Eustratie Logofătul. Ulterior, pentru o scurtă perioadă însă, N. Iorga îl admite ca posibil traducător pe N. Milescu, pentru a reveni apoi la prima ipoteză, Eustratie Logofătul.

În 1976 este avansată o altă ipoteză asupra traducătorului : N. A. Ursu îl consideră autor al traducerii *Istoriilor* lui Herodot, în varianta de la Coșula, pe Dosoftei, pe baza unor concordanțe lingvistice și stilistice.

În acest context, L. Onu își propune „aprofundarea tuturor datelor pe care le cuprinde textul românesc, prin compararea acestei versiuni cu cea elină, prin raportarea informațiilor pe care le oferă traducerea la alte texte românești din epocă, la istoria limbii române, la istoria culturii românești și sud-est europene...” (p. 497).

Raportarea la sursa grecească aduce constatarea că traducerea s-a făcut după originalul elin de redacție ionică, deci chiar după cel herodoteic și nu după o variantă neogreacă. Atitudinea traducătorului român este lipsită de servilism. Traducerea propriu-zisă este dublată de prelucrări, omisiuni ale unor pasaje, adaptări etc. Sint actualizate noțiuni etnografice și etnologice privitoare la sud-estul Europei ; sint transpuse unități de măsură antice în unități corespunzătoare secolului al XVII-lea. Hidronime și etnonime care interesează spațiul românesc și cel imitrof din răsarit sint redat după uzanța epocii traducătorului.

Existența în traducerea românească a unui strat de împrumuturi turcești, din care unele au ca primă atestare varianta de la Coșula a *Istoriilor*, trimite, în opinia lui L. Onu, la un anumit mediu în care s-a făcut traducerea. Alături de actualizările de noțiuni geografice, unități de măsură și monetae, setul de turcisme trimite spre Constantinopol ca loc foarte probabil al traducerii *Istoriilor*.

Compararea variantei de la Coșula a *Istoriilor* cu *Vechiul Testament*, tradus de spătaru Milesco și încorporat în *Biblia* de la 1688, reliefează existența unor concordanțe (traduceri aberante comune, traduceri identice cu sensul din logică a unor cuvinte eline ș.a.) care nu pot fi întâmplătoare.

Alte concordanțe lingvistice între *Istории* și *Carte cu multe întrebări foarte de folos* (1661) a lui N. Milesco sînt în măsură să trimită la aceeași persoană ca autor al traducerii.

Paternitatea traducerii lui Milesco este susținută și de un amănunt semnificativ. Este vorba de preferința pentru termenul *laconi* în loc de *lachedemoni* ori *spartani*. Milesco, avînd în vedere ascendența sa grecească (sau aromână) — străbunica era originară din Peloponez (Laconia) — se considera moldo-lacon, una din aceste mențiuni fiind cuprinse chiar într-un manuscris autograf din 1669.

Ipoteza paternității milesciene a *Istoriilor* lui Herodot, în varianta de la Coșula, aduce cea mai largă documentare care s-a făcut pînă acum pe această linie.

Se cuvin subliniate rigurozitatea metodei, larga documentare, sinteza critică într-un corpus amplu, convingător.

În legătură cu data traducerii, mențiunea referitoare la cetatea „Candiei (pe care nu o pot lua turcii acum)” (p. 157) rămîne criteriul fundamental, ca și pentru ediția din 1909. Turcii au fost în situația de a cucerii cetatea Candiei în 1645, 1649 și 1667—1669. În septembrie 1669, cetatea și întreaga insulă Creta cad sub turci. De aici, perioada traducerii poate fi plasată între 1668 și 1670, mai puțin primele luni ale anului 1668, cînd, probabil, nu-și regăsise încă echilibrul sufleteș (p. 606). Întrucît în ianuarie 1671 se pregătea de plecare în Rusia, Milesco nu a mai avut răgazul să revadă manuscrisul pentru îndreptarea informației privitoare la cetatea Candiei.

Atribuirea lui Milesco a acestei traduceri întregeste imaginea proteică a cărturarului român, al cărui spirit enciclopedic a primit noi dimensiuni prin cercetările din ultimele decenii, actuala ediție a *Istoriilor* lui Herodot înscriindu-se pe această linie ca o contribuție de prestigiu.

Martie 1986

A. Goția
Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31

VASILE FRĂȚILĂ, L. P. BERCEA, *Bibliografia onomastică românești. Bibliographie der Rumänischen Onomastik* (1944—1984), Timișoara, 1985, 125 p. (multiplicat)

Apariția, chiar în tiraj mai restrîns și privind o perioadă de timp limitată, a unei lucrări cu caracter de instrument de lucru nu poate fi decît bine venită. Însă pentru a satisface intenția autorilor de „a face cunoscute rezultatele obținute de cercetătorii români în acest domeniu științific și lingvisticilor din alte țări” e desigur necesar ca bibliografia să fie publicată într-o revistă de specialitate sau să fie găsită o altă modalitate de a-i înlesni circulația și cunoașterea de către cei interesați.

Pentru intervalul 1970—1982 lingvistica românească dispunea deja de bibliografiile întocmite de Marius Sala (1970—1974, în LR, XXIV, 1975, nr. 3, p. 267—275; 1975—1977, cu adaosuri la anii precedenți, în LR, XXVII, 1978, nr. 3, p. 329—336) și Maria Dobre (1978—1982, în SCL, XXXV, 1984, nr. 3, p. 257—273), publicate cu ocazia congreselor internaționale de științe onomastice de la Berna, Cracovia și Leipzig. De asemenea, autorii lucrării de față au putut beneficia de *Bibliografia românească de lingvistică* (de Ion Dănăilă și Eleonora Popa), care apare, de mai mulți ani, în revista „Limba română” (în nr. 4 al fiecărui an), ea cuprinzînd și un important capitol de onomastică.

Bibliografia alcătuită de cei doi cercetători timișoreni (lucrarea apare sub egida Facultății de Filologie și a Centrului de Științe Sociale ale Universității din Timișoara) oferă o imagine de ansamblu asupra activității desfășurate în domeniul studiului onomasticii românești în ultimele patru decenii, o activitate extrem de bogată și de variată, onomastica asumîndu-și, pe lîngă teme vechi și consacrate, altele noi și ocupînd, cu tot mai multă fermitate, locul ce de drept i se cuvenea între celelalte discipline lingvistice; unei susținute preocupări pentru culegerea de material (îndeosebi pentru *Dicționarul toponimic al României* — pe regiuni) i se alătură o constantă activitate de analiză și interpretare a lui din diverse unghiuri de vedere, ca și valorificarea lui dintr-o perspectivă integratoare; contribuțiilor recunoscute ale generațiilor vîrstnice și mature li se adaugă cele ale generației mai tinere. De altfel, o foarte succintă privire asupra istoriei cercetării onomasticii românești, evidențiînd probleme și momente mai importante, face V. Frățilă în prefața lucrării, *Die Namensforschung in Rumänien*, un bilanț ce va putea fi, desigur, utilizat de autorii buletinului de informații „Onoma”.

Lucrarea înserează 1360 de titluri repartizate tematic în următoarele capitole: I. *Onomastică generală. Teoria numelui*; II. *Terminologie. Apelative*; III. *Antroponimie*; IV. *Topo-*

nimie; V. *Onomastică literară. Stilistica numelor proprii*; VI. *Numele proprii și gramatica, ortografia, cultivarea limbii*; VII. *Aniversări. Conmemorări. Necrologe. Istoria onomasticii*; VIII. *Congrese. Consfățiri. Simpozioane*; IX. *Diverse*; X. *Bibliografii. Titlurile celor zece capitole au ca model, într-o anumită măsură, cele propuse de revista „Onoma”.* Față de modul în care sînt grupate materialele în revista „Limba română”, autorii volumului de față au adăugat un capitol nou: *Onomastica literară. Stilistica numelor proprii*, ramură mai nouă a disciplinei. Indicațiile sînt date conform normelor bibliografice uzuale. În cadrul fiecărui capitol lucrările sînt enumerate nu cronologic, ci în ordinea alfabetică a numelui autorilor. Fără a fi numerotate, sînt consemnate și recenzii și prezentări la unele din lucrările cuprinse în bibliografie. Capitolul cel mai întins este cel dedicat toponimiei (554 de titluri), ceea ce atestă interesul firesc și așteptat, în măsură să ofere rezultate și concluzii din cele mai importante, de care se bucură acest domeniu onomastic.

Vom face, în continuare, cîteva observații asupra unor probleme de detaliu. Considerăm că titlul bibliografiilor anterioare, ale lui M. Sala și Maria Dobre, *Bibliografia lucrărilor de onomastică apărute în România*, este mai potrivit, pentru că, de fapt, aceeași intenție le are și lucrarea de față. Pe lingă un anume echivoc (dat de sensurile cuvîntului *onomastică*) al titlului ei, ea nu înserează, cum ne-am aștepta după acest titlu foarte general (*Bibliografia onomasticii românești*), și lucrări privitoare la onomastica românească apărute în volume sau reviste din alte țări. Autorii au inclus în bibliografie și lucrări de mari proporții, care cuprind și capitole de onomastică. Astfel, la poziția 99, este menționat: Ivănescu, G., *Istoria limbii române*; era bine să se indice formulările din sumar la paginile și paragrafele în care se tratează probleme de onomastică (de exemplu: „Ce spune toponimia românească cu privire la întinderea teritoriului românesc primitiv” — p. 71; „Numele Dunăre este de origine traco-dacică” — p. 262; etc.). Într-o situație similară se află și *Tratatul de dialectologie românească*, Craiova, 1984, care conține un capitol intitulat *Raportul dintre dialectologie și onomastică* (p. 91—101), omis din bibliografia de față. Unele titluri ar fi putut figura cu mai multă îndreptățire la alte capitole decît cele în care sînt incluse. Astfel, cel de la poziția 1086, semnat de Tomescu Emilia Domnița, *Gramatica numelor proprii în limba română*, figurează la capitolul V (*Onomastica literară. Stilistica numelor proprii*), deși locul lui mai potrivit era la capitolul VI (*Numele proprii și gramatica, ortografia, cultivarea limbii*); în schimb, Cristea, V., *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, ar trebui trecut la capitolul V; etc. Capitolul IX (*Diverse*) putea fi redus, nu desființat, căci multe lucrări ar putea fi încadrate la celelalte capitole: 1261, 1318, 1330 la capitolul III, 1278 la capitolul VI etc. Toate articolele de la numerele 1240—1247, care tratează istoria cuvintelor române — *România*, pot fi transferate la capitolul I. Privirea istorică amintită, a lui V. Frățilă, și *Cuvîntul înainte (Vorbemerkung)* apar doar în germană, deși s-ar fi cuvenit să aibă și o versiune românească. Indicele de nume, care încheie volumul, este de un real folos și, în general, bine întocmit: totuși pot fi identificate și aici mici scăpări (de exemplu: 1197 în loc de 1198).

Prin lucrarea celor doi cercetători limişoreni, posibilitățile de informare ale lingviştilor sînt mai largi şi credem că bibliografia trebuie continuată. După cum, desigur, ar fi de dorit să se alcătuiască şi un volum care să cuprindă titlurile lucrărilor de onomastică apărute anterior perioadei la care se referă bibliografia de față, obținîndu-se astfel o imagine completă a activității din domeniul onomasticii românești.

Aprilie 1986

Gabriel Vasiliu
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

JAN ŠABRŠULA, *Substitution, représentation, diaphore*, Praga, Universita Karlova, 1985, 139 p.

Eminentul romanist de la Universitatea Carolina din Praga urmărește să ofere cu această carte — după cum însuși o mărturisește în *Postfață* — nu o lucrare „de erudiție”, ci o „concepție asupra funcționării semnului și, în particular, a semnului lingvistic” (p. 115). Prezentarea acestei concepții se realizează, însă, prin confruntarea permanentă cu un mare număr de teorii și concepte ale semanticii actuale și prin efortul de a sistematiza un teritoriu vast al cercetării lingvistice și semiotice, în special în domeniul românesc. Din această cauză, textul lucrării ia, pe alocuri, înfățișarea unei exegeze conceptuale de detaliu și a unei minuțioase critice terminologice, în care interesul preponderent pentru raportare, delimitare și specificare a nuanțelor face destul de dificilă urmărirea liniilor mari ale construcției teoretice și, în cadrul acesteia, izolarea contribuției personale a autorului.

Un aspect major al acestei contribuții trebuie căutat, credem, tocmai în disocierile propuse de autor în sfera conceptelor fundamentale ale semanticii. Spre deosebire de unii reprezentanți ai școlii în Praga, care încearcă să reducă sistematizarea conceptuală în acest domeniu la cuplul saussurian *signifiant* — *signifié* — ceea ce conduce, adesea, în opinia justificată a autorului, la „o totală neînțelegere a problemelor” (p. 20) — „Jan Šabršula pledează pentru o elaborare diferențiată a conceptelor în raport cu modurile de funcționare a semnului lingvistic. Bază pe premise teoretice formulate anterior (prezentate și analizate de J. Dubský, în BRPh, XV, 1976, 2, p. 311—320; vezi și lucrarea de față, p. 115), autorul argumentează temeinic necesitatea de a se circumscrie cel puțin două discipline „semasiologice” diferite — *semiotica* și *semantica ocurențială* (denumită anterior „referențială”) —, pentru delimitarea cărora propune un criteriu „inspirat” din cunoscuta distincție a lui E. Benveniste între cele două „moduri de semnificanță” (p. 22, 108). Impresionantul efort de examinare, elaborare și resistemalizare a conceptelor semanticii și semioticii actuale întreprins în această lucrare se clădește, așadar, în întregime, pe disocierea primordială între aceste două „moduri” și „nivele” de funcționare a semnului: (1) în relația „lingvistică” sau intrasistemică (limbă, sistem, competență, virtualitate, potență); (2) în relația „extralingvistică” (vorbit, text, performanță, realizare, efect — p. 22—29). Nu ne propunem, aici, o prezentare a întregii articulații conceptuale desfășurate în interiorul fiecăruia din aceste domenii, ci doar relevarea felului în care sint definite câteva din conceptele centrale, precum și semnalarea unor eventuale probleme în legătură cu acestea.

Conceptul de *denotație* definește la J. Šabršula relația intrasistemică într-un mod similar, într-o primă aproximație, cu conceptul de *semnificație* din teoria semantică a lui E. Coseriu (termenul de „semnificație” fiind rezervat de lingvistul ceh pentru funcția arhilematică — p. 38) și *denotatul* este o „idee generală sistematizată” (p. 18), disociată atât de „imaginea, reprezentarea, evocarea, ce pot însoți emiterea cuvintului” (p. 18—19), cât și de accepția designatului lui Morris (sau a „denotației” la Coseriu) ca „o clasă, un ansamblu...” (p. 20). Diferența dintre cele două concepții provine, în primul rând, din faptul că, în definirea conceptului său, lingvistul ceh încearcă să evite o separare netă a conținutului semantic intrasistemic de „realitatea extralingvistică”. Atitudinea aceasta răzbată, mai mult aluziv, în text, într-un pasaj care îl reproduce pe F. François: „on ne peut pas éliminer la réalité extra-linguistique pour se maintenir entre gens de bonne compagnie dans l'espace aseptisé de la sémantique pure” (p. 18). Această exigență, justificată în principiu, ridică, însă, evidente dificultăți în disocierea *denotației* de *designație* (cf. de ex.: „Denotatele anumitor semne, vehiculate de către creierul unei colectivități date, chiar izolate, trimit la conținutul extralingvistic...” — p. 17; vezi și p. 28, 29). Complicațiile se amplifică, în continuare, prin distingerea, în interiorul *denotatului*, a două aspecte: *denotatul* și *valoarea* (vezi, aici, și indistincția terminologică: „Nu distingem deci *denotatul* și *valoarea*. [...] Cele două aspecte ale *denotatului* [sic!] se completează reciproc” — p. 25). Cel dintâi aspect e definit ca „dat de relația lingvistică internă, în mod intuitiv”, iar cel de-al doilea „prin existența altor denotații ai sistemului dat” (*ibidem*). Admițând că cel de-al doilea aspect contribuie la „delimitarea” *denotatului*, este greu de înțeles cum „s-ar putea vedea în această delimitare lingvistică externă un moment antimentalist” (*ibidem*) — dacă nu confundăm „relația lingvistică externă” cu „relația extralingvistică”. Pe de altă parte, unele probleme ni se pare că rămân și în legătură cu integrarea în această definire a *denotației* a gradelor diferite de „abstractizare” și/sau de „vag” ale *denotatelor* (vezi p. 18, 25—26).

Criteriul primordial de definire a *designației* — relația semantică fundamentală la nivelul „vorbirii (textului)” — nu este nici *predicația*, ca la Benveniste, și nici „cunoașterea extralingvistică” în sine, ca la Coseriu, ci ceea ce J. Šabršula numește „sinergia semnelor parțiale”. Nivelul textului și/sau relația „extralingvistică” a semnului sint definite ca „nivelul în care semnul parțial se integrează într-o secvență lingvistică provenită dintr-un act particular de vorbire, în sinergie, adică în combinare, interdependență și interacțiune cu celelalte semne parțiale care compun mesajul” (p. 22). Această soluție — elaborată extensiv în studii anterioare și în multe privințe originală — prezintă avantaje incontestabile pentru semantica discursului sau a textului. În stadiul actual, ea nu poate conceptualiza, însă, după înțelegerea noastră, contribuția cunoașterii extralingvistice în procesele discursiv-textuale (sensul al doilea al *designației* la Coseriu). Astfel, conform conceptului *sinergiilor*, un semn izolat nu ar putea designa. Cu toate acestea autorul însuși consemnează „anumite cazuri” în care *designația* se produce și în absența *sinergiilor* la nivelul „mesajului” (vezi p. 28, 29 ș.a.). Explicarea acestor cazuri prin considerentul că „le facteur synergétique peut être suppléé par la situation” (p. 42, 115) nu credem că ar fi suficientă, pentru că acest factor al „situației” (sau al „circumstanțelor” vorbirii, în terminologia lui Coseriu) nu poate fi recuș la rolul de suplinitor opțional al *sinergiilor* (sau „determinărilor” verbale), ci se impune a fi considerat ca un component fundamental al funcționării semnului în discurs (sau în „relația extralingvistică”). De altfel, analiza lui J. Šabršula va ajunge, pe cale proprie, la acest punct de vedere, în momentul în care va reformula distincția *denotație* — *designație* din perspectivă strict funcțională, ca distincție între *semion* („semn parțial, element al sistemului”) și *epismion* („ansamblul organizat și realizat

de semne parțiale în funcțiune" — p. 42). În această nouă perspectivă, factorul „situație” apare integrat ca dimensiune constitutivă (a *episemionului*: acesta e definit ca „funcționând în situație” și, în consecință, „episemionul poate fi realizat de un singur semion, într-o situație apropiată...” (p. 42—43). Introducerea acestei distincții funcționale constituie, fără îndoială, o contribuție valoroasă în teoria semnului, autorul relevând consecințele ignorării ei în concepția lui L. Iljelslev (p. 43), precum și relevanța ei potențială în afara domeniului strict verbal (p. 44—46). Extrem de utilă ni se pare, de asemenea, și extinderea acestei distincții în domeniul analizei componentiale. Profesorul praghez introduce ca „unitate minimală a substanței conținutului” în planul designației — corespunzătoare *semnului* în planul denotației — conceptul de *noem*, împrumutat din teoria semiotică a lui Prieto (p. 23—24). Elaborarea proprie a acestui concept, pe baza rezultatelor unor cercetări anterioare, precum și indicarea modului specific de izolare și analiză a noemelor textuale reprezintă, poate, contribuția cea mai originală a întregii lucrări. Distincția *sem* — *noem* și cea dintre *conotație* și *codesignație* (p. 70—75, 92—93) — un alt remarcabil aport personal al autorului! — își vor dovedi, credem, întreaga relevanță și fecunditate într-o lingvistică a textului clădită pe baze strict funcționale.

Un obstacol în calea realizării unui asemenea deziderat l-ar putea constitui delimitarea insuficient de tranșantă între planul *designației* și cel al *sensului*. J. Šabršula acceptă izolarea și definirea *sensului* în modul propus de Coseriu și prin referire directă la teoria acestuia, ca reprezentând acea dimensiune semantică ce „depășește denotația și designația” (p. 22). Înscriindu-se, însă, în viziunea dihotomică menționată inițial, J. Šabršula nu va putea concepe relația de *sens* ca un plan separat al funcționării semnului, care să *depășească*, într-adevăr, planurile denotației și designației, ci va înțelege sensul doar ca „un degré plus poussé” al designației (p. 77). Din această cauză, distincția *designație*—*sens* va rămâne destul de labilă în lucrarea sa, iar încercările din partea finală și din postfața de a defini creația semantică în textul literar nu vor putea surmonta această dificultate (cf. „Les procédés narratologiques sont en général porteurs de quelque sens plus profond, de quelque contenu hiérarchiquement plus important” — p. 116). Chestiunea e corelată, evident, cu aspecte mai adânci vizând concepția generală împărtășită de autor (i.e., înțelegerea relației *limbă*—*text* ca o relație *cod*—*mesaj*, *competență*—*performanță* ș.a.) și în acest *sens* ea ar merita o discuție mult mai dezvoltată decât ne permite cadrul recenziei de față. Lucrarea are, însă, pe lângă toate cele menționate, și meritul incontestabil că *pune* aceste probleme la un asemenea nivel fundamental și că *impune* o asemenea dezbatere de principii.

Aprilie 1986

Mircea Boreică
Facultatea de Filologie
Universitatea din Cluj-Napoca
Str. Horea, 31

B. RIEGER (Ed.), *Empirical Semantics*, vol. I—II, Bochum, Studienverlag Dr. N. Brockmayer, 1981

Cartea pe care doresc să o prezint în cele ce urmează ar trebui să fie citită de cît mai mulți dintre cei ce se interesează de *limbă* și LINGVISTICĂ, pentru că ar putea ajunge mai repede la conștientizarea și explicitarea unor „sentimente” cu privire la statutul actual al DISCIPLINEI noastre; s-ar putea trage cîteva concluzii deosebit de interesante despre

1. **formalismele** care precizează **idel** și **teze** deja existente în **TEORIA LINGVISTICĂ**, dar și
 2. existența unor **formalisme** gratuite (la care au recurs unii lingviști pentru a înlocui conținutul adecvat),
 3. utilizabilitatea
 - a. fundamentală (deci necesară pentru dezvoltarea unor cercetări teoretice și aplicative) și
 - b. aplicativă directă
- a rezultatelor multor cercetări de LINGVISTICĂ, NEUROLINGVISTICĂ și SOCIOLINGVISTICĂ.

Cele două volume se caracterizează printr-o tematică de tip „cross-reference”, adică teme, idei și metode sînt reluate în contexte teoretice și aplicative diferite (ceea ce îngreunează, într-un *sens*, sarcina recenzentului).

Implicată în întreaga lucrare (începînd cu prefața lui Rieger) este preocuparea pentru analiza diferitelor aspecte ale relativismului lingvistic (și a celor două variante ale ipotezei corespunzătoare (vezi și Schweiger, 1976). În acest context este de menționat preocuparea Mariel Nowakowska pentru analiza relației dintre *intuiție* și *competență* (în *sensul* chomskyan al termenului), dar ea nu precizează că prima este prezentă în orice manifestare a celei de a doua.

Analiza amănunțită a comportamentului comunicativ (în planul potențialităților și al actualităților) permite simularea pe calculator a unor procese din LN, necesare pentru cercetările din domeniul **Intelligenței artificiale** (vezi articolul lui Berry-Rogghe, Godelieve și Gisela Zifonun); se menționează și interesante proceduri euristice. Paralelismul inteligență umană (IU) — inteligență artificială (IA), reprezentat prin LN—LA, nu este însă perfect: Marinov, de exemplu, nu observă că prima poate distinge între 'mai important' și 'mai puțin important', ceea ce sistemele celei de a doua categorii în că nu pot (vezi și Schweiger, 1972).

Sistemul de IA, fără a fi o copie a IU, este elaborat pe baza reproducerii unor parametri ai ultimei pe calculator; Steels (194) crede că „atunci cînd ne gîndim la o anumită problemă 'se ridică' numai faptele relevante", fără să țină cont de greșeli, confuzii etc. (exprimată în LN prin anacoluturi nedeliberate, lipsa de acord gramatical, ezitări etc.). Steels pierde din vedere și deosebirile dintre taxinomiile naturale și cele științifice și funcțiile lor euristice (vezi schema de la p. 198); ar fi de adăugat că taxinomiile populare sînt — de cele mai multe ori — implicate pentru vorbitorii cu un grad mai redus de instrucție (omit aici unele aspecte ale aculturării).

Se discută în studiile din aceste volume și unele aspecte ale TEORIEI GRAMATICILOR GENERATIVE.

Mai multe articole se ocupă de relația dintre **bivalent (binar)** și **vag** (engl. *fuzzy*), ca modalități de abordare a realității (vezi și Moisil, 1975). Din păcate, aplicațiile la studiul L sînt foarte puțin ilustrate. Modelul **vag** al descrierii fenomenelor de L încă își așteaptă elaborarea; Zadeh a criticat (282) teza posibilității de construire a unei teorii matematice riguroase a LN.

Un singur studiu (Dorfmueller-Karpusa, Káthi și Petőfi) tratează într-un mod mai detaliat problemele TEORIEI (GRAMATICII) TEXTULUI și a obiectului său; de semnalat este că cei doi autori nu observă situația de **dialog** în cazul

emîțător₁ → receptor₂

receptor₁ → emîțător₂

(și reciproca), în care → : 'se transformă'.

Discuțiile de **semantice** (propriu-zisă) nu țin cont — decît în mică măsură — de unele rezultate ale SEMANTICILOR GENERATIVE și INTERPRETATIVE, ale TEORIEI ACTELOR DE VORBIRE etc.

În cîteva studii se urmăresc probleme ale **învățării** (și **însușirii**) cunoștințelor pe baza datelor furnizate prin LN.

Dacă unele studii sînt pur teoretice, lipsite de material ilustrativ, există altele în care baza teoretică joacă un rol minim. Ballmer (de exemplu), bazîndu-se pe o bibliografie interesantă, nu reușește să fie convingător, datorită lipsei de legătură dintre teorie și ilustrații (de exemplu, rămîne neclar conținutul TEORIEI „traectoriei” și a „urmelor”). Lipsa echilibrului dintre TEORIE și *ilustrare* a dus la constituirea unei terminologii oscilante și uneori excesiv de „inovatoare”.

În pofida unor scăderi în ce privește structura și conținutul lucrării, ea este interesantă, pentru că permite întrevăderea unor perspective în cercetarea LINGVISTICĂ și — prin lacunele sale — atrage atenția asupra unor pericole ce stau în calea unor cercetători.

BIBLIOGRAFIE

- Moisil, Gr. C., 1975, *Lecții despre logica raționamentului viu*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
 Schweiger, P., 1972, *The Functioning of Human Brain and of the Computer as Language Generating Devices*, în RRL XVII, nr. 6.
 Schweiger, P., 1976, recenzie: Julia M. Penn, *Linguistic Relativity vs. Innate Ideas*, în CL, XXI, nr. 1.

Paul Schweiger
 Universitatea din Cluj-Napoca
 Facultatea de Filologie
 Str. Horea, 31

GIOVANNI FRAU, *Friuli*, Pisa, 1984, 241 p.

Lucrarea, apărută în seria de studii *Profilo dei dialetti italiani*, sub îngrijirea lui Manlio Cortelazzo, reprezintă un amplu și documentat studiu sincronic asupra dialectelor din Friuli.

Din punct de vedere istorico-administrativ și lingvistic, Friuli, situat în partea de nord-est a Italiei, se mărginește la nord cu Austria, la est cu Iugoslavia, la sud cu provincia Trieste, iar la vest cu provincia Veneto, de care îl desparte o linie de demarcație ce trece la est de râul Piave. Localitatea sa cea mai importantă este orașul Udine.

În antichitate, în regiune au locuit triburi celtice. A fost romanizată începând cu anul 181 î.e.n., ca urmare a fundării a patru municipii romane: Aquileia, Forum Iulii (astăzi Cividale), Concordia și Iulium Carnicum (astăzi Zúglio). În epoca lui August a fost cuprinsă în cea de a zecea regiune, Veneția și Histria.

Evenimentele care au avut loc de atunci încoace, de-a lungul a două milenii, au atins numai în parte unitatea originară, istorico-lingvistică a regiunii. Acest teritoriu, rămas unitar în timpul invaziilor longobarzilor (în anul 568) și francilor (în 774), este dezmembrat în perioada 1516—1918, când partea orientală a Friulului a aparținut Austriei.

Astăzi, friulana, care, cum se știe, constituie ramura de est a retoromancei, este vorbită de peste 500 000 de locuitori. De notat că, în bună parte a teritoriului istoric friulan, trăiesc locuitori ce vorbesc dialectul venet. Acestora li se adaugă populații neromance, ca sloveni, așezați aici, în parte, din sec. al X-lea, al XI-lea, și germani, ultimii reprezentând mai degrabă prelungiri etnice de pe teritoriul Austriei.

Diferențierile dialectale ale friulanei, despre care va fi vorba în continuare, nu sînt de natură să împiedice capacitatea de înțelegere reciprocă între friulanofoni. În acest fel, se poate spune că friulana își păstrează pînă azi caracterul unitar, inițial. Totodată, după cum susține autorul, prin particularitățile ei marcante, friulana dovedește un loc distinct și aparte „non soltanto rispetto alle confinanti o vicine parlate neolatine dell'area italiana (specialmente settentrionale), ma anche in confronto all'intera Romania nel suo complesso” (p. 207).

Repartiția dialectală a friulanei, determinată în special de trăsături particulare fonetice, fonologice și lexicale (cuvinte ce exprimă noțiuni de importanță secundară, legate de floră, faună, meserii etc.) se concretizează în distingerea a trei „dialecte”, subdivizate în mai multe varietăți locale): a) *friulan centro-oriental* (friulan central, gorizian, friulan sud-oriental de pe cursul inferior al râului Tagliamento); b) *carnic* (carnicul comun, gortan și „fornese”); c) *friulan occidental* (friulan occidental comun, friulan nord-occidental de pe cursul inferior al râului Tagliamento, „asino”, „tramontino”, „ertano” și idiomul friulan de tranziție cu dialectul venet).

Menținerea acestei structuri dialectale a fost favorizată de un nivel de industrializare și de urbanizare încă scăzut. Din alt punct de vedere, menționăm că același fapt a determinat, într-un trecut apropiat, și un accentuat proces de emigrare în alte ținuturi ale Italiei și chiar peste hotare (în special, în Argentina). După cum se știe, enclave de friulani există și în țara noastră (ca, de ex., în jud. Hunedoara și în jud. Tulcea).

Orașul Udine, centru universitar, singurul oraș mai important din punct de vedere economic și cultural, a constituit, în ultima vreme, punctul de iradiere a unui grai de factură literară, bazat pe friulana centro-meridională, așa-zisa *coinë friulana*.

În mod firesc, asupra friulanei se resimte influența limbii literare (sau comune) italiene și, de asemenea, a dialectului venet. Urmare a acestui fapt — tipul de vorbitor monolingv dialectal fiind aproape dispărut —, vorbitorii friulani folosesc, de regulă și după împrejurări, cel puțin trei registre (friulan, venet și italian), cu tendința de suprimare a celui de al doilea, în special de către persoanele mai tinere.

Mai complexă este situația vorbitorilor din ariile neromance. Aici, iarăși, după împrejurări, se poate ajunge la folosirea, în total, a nu mai puțin de șapte registre (‘patois’ german, ‘patois’ sloven, italiană, friulană, venetă, germană literară, slovenă literară).

Menționăm că autorul a ajuns la atare concluzii cu caracter dialectologic și sociolingvistic în urma unei minuțioase cercetări sub raport fonetic-fonologic, gramatical și lexical a fiecărui dialect în parte, romanic (friulan și venet) sau neromanic (sloven și german).

În continuare, dorim să relevăm unele convergențe lexicale mai importante dintre friulană și română, convergențe sugerate de lectura lucrării în discuție. Precizăm că o parte din aceste apropieri au fost deja semnalate și discutate de G. I. Ascoli (1873), O. Densusianu (1901), G. Giuglea (1941), G. Francescato (1966), Al. Rosetti (1968), G. B. Pellegrini (1980) ș. a. Ele conștău, întâi de toate, în cuvinte de origine posibil preromană (unele din ele cunoscute și în dialectele nordice italiene, în Istria, ca și în sudul Italiei și în albaneză), ca friul. centr. *êpre*, carn. *êpŕe* (p. 97, 123) : rom. *cioară*; friul. occid. com. *êmpu* „ciung” (p. 149) : rom. *ciomp*; friul. centr. *êus* „bufniță” (p. 97) : rom. *ciuf*; friul. centr. *râse* (p. 97) : rom. *rafă*; friul. centr. *stêrpe* „steril (despre o vacă)” (p. 102) : rom. *stêrp*; friul. centr. *troi* „cărare” (p. 96) : rom. *troian* etc.; menționăm, în sfîrșit, friul. centr. *grape* (p. 102) : rom. *grapă*, corespondent nesemnalat pînă acum, după știința noastră.

Formele particulare de origine latină au, în general, aceeași arie de răspindire cu cuvintele preromane și interesează prin formă și sensuri (arhaisme sau inovații). Semnalarea lor nu credem că este gratuită, întrucît ele, ca și cuvintele preromane, pot arunca o oarecare lumină asupra unor posibile aspecte ale latinei populare orientale, arie laterală din care a descins și româna.

Referirile de ordin etimologic ne aparțin, Intrucit astfel de referiri lipsesc, din păcate, din lucrarea de care ne ocupăm : friul. centr. *cérni* „a alege” (p. 101) : lat. *cernere* „a cerne ; (fig.) a deosebi, a alege” : friul. centr. *famēi* „servitor” (p. 99) : ar. *fāmeal'e* „familie, copii” ; alb. *fēmi* „copii” ; v. dr. *fāmeaie* „familie, neain, (pop.) casă (înleegindu-se ori toți membrii unei familii, ori numai soția și copiii)” : lat. *familia* „totalitatea bunurilor și persoanelor aflate în stăpânirea capului familiei” ; friul. centr. *ferbint* „înțepător, pican” (p. 102) : lat. *ferventem*, păstrat de asemenea în rom. *fierbinte* ; friul. centr. *gēspon* „bondar” (p. 97) : rom. *vespoi* ; ven. (Bisiacco) *grēvo* (p. 203) : rom. *greu* ; friul. centr. *kalkūt* „coșmar” (p. 102) : rom. *călea* (în imprecății), *călcătură* „epilepsie” ; ven. (Gradese) *lintra* „barcă foarte mică, adaptată navigației prin lagune” : cuvint bine reprezentat, între altele, în dialectele italiene meridionale (p. 196) : rom. *luntre* ; friul. centr. *luminaria* „fereastră în acoperiș” (p. 99) : v. rom. *luminare* „lumină” (< lat. *luminaria* „oblon (la fereastră), lumină”) ; friul. occid. (Asino) *marfēles* „protuberanțe de pe capul găinii sau al țapului” (p. 164) : rom. *mărgele* „idem (cu privire la capul și gîtul curcanului)” ; friul. centr. *uärbe* (*gâte*~) „de-a baba oarba (joc de copii)” (p. 97) : rom. *de-a mișa oarbă* ; friul. centr. *știérni* „a întinde la pămînt” (p. 101) : rom. *ășterne* (< lat. *asternere*) ; friul. centr. *sūbule* „sulă de cizmărie” (p. 100) : rom. *sulă* ; din lat. *sūbūla*, cu *ū* medial posttonic păstrat) : friul. centr. *vaī* „a plinge” (p. 101) : cf. rom. *vai*, *a se păila* etc.

Cele de mai sus demonstrează că lucrarea recenzată, pe lângă faptul că oferă o clară imagine asupra friulanei sub raport sincronie (dialectologic și sociolingvistic), permite, în același timp, observații nu mai puțin importante sub raportul studiului comparativ al limbilor romănice.

Martie 1986

Mircea Homorodean
Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31

„D R I. A V. Revue de linguistique”, n°s 32, 33/1985, Paris, Centre de recherche de l'Université de Paris VIII

Prezenta revistă, editată de Centrul de Cercetări al Universității Paris VIII, face cunoscute lucrările unui grup de cercetători aparținind cu precădere Centrului de la Paris VIII și Centrului de Lingvistică Franceză de la Paris III.

Compus la origine aproape în exclusivitate din germaniști (de unde titlatura perimată de „Documentation et Recherche en Linguistique Allemande, Vincennes”), grupul și-a lărgit progresiv cercul, cuprinzînd ulterior numeroși lingviști de la alte universități sau centre de cercetare și studiînd alte limbi.

Ceea ce-i unește pe membrii grupului DRLAV este interesul pentru problemele de metodă și de elaborare a teoriei lingvistice, o parte din ei regrupîndu-se în U A 1032 (Processus de Constitution des Théories Linguistiques) de pe lângă C N R S.

Numărul 32 din 1985, însumînd 150 de pagini, reunește opt articole sub genericul *Métalangue, Métadiscours, Métacommunication*. De îndată ce apare în lingvistică prefixul *meta*, se ivește necesitatea de a ști dacă se pot concepe simultan un obiect OB și un obiect METAOB cu oarecare pretenții de autonomie, în ciuda unei necesare și evidente corelații. Numărul de față aduce în această privință unele reflecții provenind din diferite domenii de cercetare.

După ce definește noțiunile de *metalimbaj*, *metalimbă* și *metadiscurs* și propune o taxonomie a diverselor tipuri de metalimbaje (logice și lingvistice, ultimele subdivizate în interne și externe), Michel Arrivé, autorul primului articol, *Note asupra statutului metalimbajului la Jacques Lacan*, face cîteva observații relative la statutul metalingvistic al negației. Descrie apoi evoluția atitudinii lui Jacques Lacan față de metalimbaj : de la o punere în discuție explicită (deși ambiguă) la un ultim efort de repunere în discuție, treclînd prin ceea ce se numește în articol „la (*dé*)négation du métalangage”, traducere a termenului freudian *Verneinung*. Din punct de vedere strict lingvistic, sugerează articolul, ceea ce Lacan pune în chestiune e metalimba ca sistem. În încheiere se abordează aspectele psihanalitice ale problemei.

Articolul lui Josette Rey-Debove, *Le métalangage en perspective*, este o reflecție actuală și retrospectivă asupra metalimbajului, care face obiectul unei lucrări anterioare a autoarei, publicată în 1978. J. Rey-Debove reia postulatele teoriei sale lingvistice asupra metalimbajului, rezumă tezele ei fundamentale, trasează itinerarul parcurs de acestea și justifică respingerea anumitor interpretări. Sînt consemnate și criticile care i-au fost aduse între timp, cu referințele lor bibliografice.

Urmărind îndeaproape evoluția raționamentului în *Tractatus logico-philosophicus* și examinînd o serie de pasaje din *Investigations philosophiques*, Isabelle Vodoz încearcă să circum-

serie în articolul său poziția lui Wittgenstein în problemele metalimbii, așa cum se conturează ea în aceste două faze ale operei sale. Concluzia este că, în ciuda unor divergențe la nivel de metodă, marele filozof austriac a persistat în refuzul său de a accepta metalimba.

În *Discours ou métadiscours*, Andrée Borillo abordează enunțurile care îndeplinesc în cadrul discursului o funcție de comentariu metadiscursiv: comentariu privind sensul unui cuvânt sau adecvarea/neadecvarea sa la tipul particular de structură în care apare; comentariu privind condițiile de enunțare ale discursului, în special cele care îi asigură inteligibilitatea; în fine, comentariu asupra modului în care se elaborează discursul. Dar aceasta nu înseamnă că metadiscursul poate fi redus la anumite expresii specifice, distincte de discursul la care se referă și deci perfect izolabile în orice situație.

În articolul lui Daniel Coste, *Métalangages, activité métalinguistique et enseignement/apprentissage d'une langue étrangère*, metalimbajele sunt considerate sub trei unghiuri: importanța variabilă pe care le-o acordă diversele curente metodologice ce s-au succedat în didactica limbilor, locul pe care îl ocupă efectiv în discursul clasei și rolul care le este sau nu atribuit în procesul de achiziție a limbii străine.

Articolul lui Mary-Annick Morel, intitulat *Étude de quelques réalisations de la fonction métadiscursive dans un corpus d'échanges oraux*, propune mai întâi o regrupare a enunțurilor metadiscursive repetate într-un corpus de dialoguri sub trei unghiuri diferite și apoi o descriere a proprietăților distinctive (sintactice și enunțative) ale acestor enunțuri.

După ce prezintă conceptul de paradigmă teoretică introdus de T. S. Kuhn, Dominique Maingueneau, în „*Paradigme et champ linguistique*”, arată că acest concept nu este operant în analiza câmpului lingvistic modern. Se propune așadar înlocuirea lui cu o grilă de concepte relativ independente dar care, corelate, permit caracterizarea și compararea teoriilor lingvistice.

Ultimul articol, *Ironie et métalangage*, aparținând lui Brigitte Basire, propune o interesantă reflecție asupra relației dintre ironie și metalimbaj pornind de la analiza critică a două concepții diferite despre ironie: ironia ca trop și „ironia ca mențiune”.

Numărul următor din același an al revistei este, ca și precedentul, un număr tematic, cele nouă articole pe care le înmănunchează sub genericul *Linguistique et opérations mentales* fixându-și niște obiective comune în raport cu tema luată în discuție: să exploreze relațiile dintre lingvistic și conceptual, să stabilească dacă e cazul să se confere semanticului o funcție specifică, să propună și să discute niște modele în care codajul și decodajul sint procese concepute în termeni care să le facă compatibile cu ipotezele privind operațiile mentale, „les processus”, cum le mai numesc autorii.

Articolul lui Jacques Poitou se vrea o *Introducere în cercetările lui M. Bierwisch și M. Reis privind semanticul și conceptualul*, fiind urmat de unul aparținând lui M. Bierwisch însuși, cu titlul *La nature et la forme sémantique d'une langue naturelle*. Teza pe care autorul o expune aici este că interacțiunea dintre structurile lingvistice și structurile conceptuale poate fi explicată prin introducerea „Formei Semantice” ca nivel intermediar între „Le savoir conceptuel” și „Le savoir linguistique”.

Articolul următor, semnat de Marga Reis și intitulat *L'articulation du sémantique et du conceptuel*, face un comentariu detaliat al celui precedent, informind asupra concepției lui Bierwisch despre limbaj și lingvistică și discutând cu precădere punctul de vedere al acestuia privind nivelul formei semantice. Deși nu aderă întru totul la argumentele invocate de Bierwisch în favoarea existenței acestui nivel, Marga Reis susține în ansamblu tezele lui Bierwisch.

În articolul lui Jacques François asistăm la *O luare de poziție împotriva autonomiei semanticii lingvistice*, afirmată de Ray S. Jackendoff în „Semantics and Cognition”. Teoria pe care o elaborează acest autor în lucrarea sa asupra semanticii lexicale și propoziționale tinde să suprimă distincția dintre nivelul reprezentărilor semantice (lingvistice) și cel al reprezentărilor conceptuale.

Pornind de la lucrările lui Bever, Bresnan, Chomsky și Winograd, Danièle Clément încearcă, în *Syntaxe et compétence, syntaxe et performance, syntaxe cognitive?*, să răspundă la întrebarea: „Ce trebuie să înțelegem prin lingvistică ca știință cognitivă?”

Articolul lui Mario Rossi, *Phonétique et Dialogue Homme-Machine*, se oprește asupra surprinzătoare mutații care a avut loc recent în fonetică, inseparabilă de acum înainte de fonologie. Ca atare, atunci când se analizează codajul și decodajul, trebuie avute în vedere atât forma cit și substanța expresiei. Mario Rossi compară diferite demersuri teoretice ce au condus la diverse tehnici de simulare în domeniul recunoașterii și sintezei vorbirii, cunoscute azi sub titlul general de *inteligință artificială*.

În contextul cercetărilor tot mai insistente asupra discursului oral, lingviștii au propus în ultima vreme diverse modele de percepție-înțelegere a enunțurilor orale, cum ar fi teoria psihanalitică a tratamentului interactiv în timp real, formulată de Marslen-Wilson și Tyler în 1980. Discutarea acesteia și situarea ei în raport cu modelele așa-zis seriale fac obiectul articolului semnat de Daniel Coste.

Ultimele contribuții, în contrast cu cele precedente, restituie niște teze ale secolului XIX vizînd raportul dintre „psihologia” de atunci și limbaj. Eric Grumbach abordează tezele lui F. Becker și F. A. Trendelenburg potrivit cărora limba este un „organism”, o construcție logică în sensul categoriilor aristotelice.

Wilhelm Wundt și Hermann Paul, doi eminenți cercetători germani de la 1900, au încercat fiecare în felul său să arunce o punte între lingvistică și psihologie. Ei pot fi considerați ca reprezentînd ceea ce a fost numit în lingvistică (după Bloomfield 1933) ‘mentalism’. Articolul lui Wolf Thümmel prezintă principalele idei formulate de cei doi autori asupra concep-
tului de frază, analizînd textele cele mai pertinente și semnăind dezacordul dintre litera textelor (e vorba de cele ale lui W. Wundt) și judecățile emise recent despre acestea de unii autori.

Aprilie 1986

Ligia Stela Florea
Universitatea Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31.
44

(1986)*

INDICE DE MATERII

A

ACCENT; ~ logic 95
ACT; ~ ilocuționar 154–158; ~ul comunicării 130; ~ele vorbirii 106, 153–159, 177; conținutul propozițional al ~ului ilocuționar 155
ADJECTIV; substantivarea ~ului în română 85
ADVERB; articularea ~ului 87–88; substantivarea ~ului în română 85–91
ALBANEZĂ; raporturi lingvistice între română și ~ 108
ANALICITATE 171
ARHILEXEM 41–44
ARTICULARE; ~a adverbului 87–88
ASERTIV; punctul ~ 155
AUXILIAR; verbe ~e 94, 95

B

BIBLIOGRAFIE; ~a onomasticii românești (1944–1984) 173–174
BLOCARE; ~a femininului în română și franceză 18–24

C

CATEGORIE; schimbarea ~i gramaticale 90
CAZUAL; sistemul ~ al latinei dunărene 101
CÎMP; ~ denominativ 25; ~ lingvistic 180; ~ semantic 40
CÎNTAREA CÎNTĂRIILOR; nume proprii în primele traduceri românești ale ~ii ~ 76–84
COD; relația ~-mesaj 176
CODESIGNAȚIE 176
COMPETENȚĂ; ~ lingvistică 154, 176; relația intuiție-~ 176; relația ~-performanță 176
COMPLEMENT; antepunerea ~ului direct 119
COMUNICARE; actul ~ii 130
CONOTAȚIE 176
CONȚINUT; ~ul propozițional al actului ilocuționar 155
CONVERGENȚĂ; ~e lexicale între friulană și română 178–179
CONVERSIUNE 90
CREATIVITATE; ~ lingvistică 103

D

DECLARATIV; punctul ~ 155
DENOMINATIV; cîmp ~ 25
DENOTAT 175
DENOTAȚIE 175
DERIVARE 29, 30
DESIGNAȚIE 175
DIACRONIE 103
DIALECT; ~ele din Friuli 177–179
DIALECTAL; diferențe ~e ale friulanei 178, 179
DIALECTOLOGIE 103; ~ română 99–109
DIDACTICĂ; ~a limbilor 180
DIRECTIV; punctul ~ 155
DISCURS 180; meta- ~ 179, 180

E

ELEMENT; ~e lexicale franceze, italiene, latine și spaniole în română 9–17
ENGLEZĂ; relația opozițională în ~ și română 125–129
ENUNȚ 131, 132, 153; ~ metadiscursiv 180
ETIMOLOGIC; note ~e 51–68
ETNOGENEZĂ; ~a românilor 108
EXPRESIE; prezentarea lexicografică a ~iilor limbii române 46–50; forma internă a ~iilor lexicale 47
EXPRESIV; punctul ~ 155

F

FEMININ; blocarea ~ului în franceză și română 18–24
FONETIC; ortografia ~ă a limbii române 4
FONOLOGIC; sistemul ~ al latinei dunărene 101
FORMAREA CUVINTELOR; ~ ~ în latina dunăreană 101
FORMĂ INTERNĂ; ~a ~ a expresiilor lexicale 47
FRANCEZĂ; blocarea femininului în română și ~ 18–24; elemente lexicale ~e în română 9–17; sufixe moționale din ~ 18
FRIULANĂ; convergențe lexicale între ~ și română 178, 179; diferențe dialectale ale ~ei 178, 179
FUNCȚIE; schimbarea ~i gramaticale 90

* Intocmit de Elisabeta Faicluș.

G

GEN; ~ul neutru în latina dunăreană 101
 GENERATIV; gramatica ~ă 102, 177;
 lingvistică ~-transformațională 103
 GOLURI LEXICALE 39-45
 GRAFĂ 40
 GRAI; ~ul svinicean 104-106; ~ul din
 Munții Apuseni în izvoare literare 116-
 124
 GRAMATICAL; schimbarea categoriei va-
 lorii și funcției ~e 90
 GRAMATICALITATE 92
 GRAMATICALIZAT; timpuri ~e: „mai
 puțin ca perfectul” și „mai puțin ca
 viitorul” 92-99
 GRAMATICĂ; ~a generativă 102, 177;
 ~a textului 177

I

IDIOMATOLOGIE 103
 IHTIONIM; ~e românești 25-38
 ILIRĂ 108
 ILOCUȚIONAR; act ~ 154-158; conți-
 nutul propozițional al actului ~ 155;
 forță ~ă 154-158; logică ~ă 107;
 marcă ~ă 153, 154; presupozitie ~ă
 153; punct ~ 155; semantica forțelor
 ~e 157
 INFLUENȚĂ; ~a slavă în română 113-
 115
 INTEGRAL; lingvistică ~ă 102, 103
 INTERECȚIE; substantivarea ~i în ro-
 mână 85
 INTUIȚIE; relația ~-competență 176
 ITALIANĂ; elemente lexicale italiene în
 română 12, 13

L

LATIN; elemente lexicale ~e în română
 14-15
 LATINĂ; ~a dunăreană 101
 LEXICAL; convergențe ~e între friulană
 și română 178-179; elemente ~e
 franceze, italiene, latine și spaniole în
 română 9-17; forma internă a expre-
 siilor ~e 47; goluri ~e 39-45; note
 ~e 51-68; 136-144
 LEXICGENIC; seme ~e 25, 26, 176
 LEXICOGRAFIC; prezentarea ~ă a ex-
 presiilor române 46-50
 LEXICOGRAFIE; ~ românească 46-50
 LIMBAJ; ~ul poetic 103, 168-170; meta~
 179, 180; raportul psihologie ~ 181
 LIMBĂ 176-177, 181; didactica ~ilor
 180; filozofia ~ii 106; logica ~ii na-
 turale 171; meta~ 179, 180; relația
 ~-text 178; stilistica ~ii 103; sufixoi-
 dele și prefixoidele în ~ile actuale 14,
 15; teorii despre ~ 171
 LINGVISTIC; clmp ~ 180; competență
 ~ă 154; creativitate ~ă 103; normă
 ~ă 103; raporturi ~e între română
 și albaneză 108; raporturi ~e româno-

maghiare 109; relativism ~ 171; relația
 dintre ~ și conceptual 180; semantică
 ~ă 180; semnul ~ 174-176; sistem
 ~ 103; tip ~ 103

LINGVISTICĂ 176-177; ~a textului
 103; ~ generativ-transformațională 103;
 ~ integrală 102, 103; ~ structurală
 102, 103; meta~ 180; neuro~ 176;
 socio~ 176
 LOGICĂ; ~e ilocuționară 107; ~a limbii
 naturale 171

M

MAGHIAR; raporturi lingvistice româno-~e
 109
 „MAI PUȚIN CA PERFECTUL” 92-
 99
 „MAI PUȚIN CA VIITORUL” 92-99
 MARCĂ; ~ ilocuționară 153, 154; ~
 semantică 40
 MESAJ; relația cod-~ 176
 METAFORĂ 28
 MOTIIONAL; sufixe ~e din română și
 franceză 18-20

N

NECESITIV; punctul ~ 155
 NEUTRU; genul ~ în latina dunăreană
 101
 NOEM 176; ~e textuale 176
 NORMĂ; ~ lingvistică 103
 NUME; definiția ~lui 29; ~ proprii în
 primele traduceri românești ale *Cîntării*
cîntărilor 76-84; sufixul -ovici/-evici
 în ~le de familie 145-152

O

ONOMASTICĂ 160-165; bibliografia ~ii
 românești (1944-1984) 173-174; preo-
 cupările de ~ ale lui I. I. Russu 109
 OPOZIȚIONALĂ; relația ~ în engleză
 și română 125-129
 ORTOGRAFIE; ~a lui Gheorghe Șincai
 3-8; ~a fonetică a limbii române 4

P

PAREMIOLOGIE 103
 PEREGRINISM; ~e franceze 9-11
 PERFORMANȚĂ; relația competență-~
 176
 POETIC; limbajul ~ 103, 168-170; sem-
 nul ~ 169
 POETICĂ; semantică și ~ 166-170
 POLISEMANTISM 170
 PREDICATIVITATE 93, 94
 PREDICAȚIE 175
 PREFIXOID; ~ele în limbile actuale
 14, 15
 PRESUPOZIȚIE; ~ ilocuționară 153
 PROPOZIȚIE 153, 154
 PROPOZIȚIONAL; conținutul ~ al ac-
 tului ilocuționar 155; relații inter~e
 125

PUNCT; ~ ilocutionar 155; ~ul asertiv 155; ~ul declarativ 155; ~ul directiv 155; ~ul expresiv 155; ~ul necesitiv 155

R

RAPORT; ~uri lingvistice între română și albaneză 108; ~uri lingvistice româno-maghiare 109

REGRESIV; subînțelegere ~ă 133; sincope sintagmatice ~e 130-135

RELATIVISM; ~ lingvistic 171

RELATIE; ~a cod-mesaj 176; ~a competență-performanță 176; ~a intuiție-competență 176; ~a dintre lingvistic și conceptual 180; ~a opozițională în engleză și română 125-129; ~ii interpropoziționale 125

ROMANIC; toponomastică ~ă 69-75

ROMÂN; dialectologie ~ă 99, 100; etnogeneza ~ilor 108; formarea limbii și a poporului ~ 108; raporturi lingvistice ~o-maghiare 109

ROMÂNĂ; blocarea femininului în ~ și franceză 18-24; convergențe lexicale între friulană și ~ 178, 179; elemente lexicale franceze, italiene, latine și spaniole în ~ 9-17; influența slavă în ~ 113-115; prezentarea lexicografică a expresiilor limbii ~e 46-50; raporturi lingvistice între ~ și albaneză 108; relația opozițională în engleză și ~ 125-129; substantivarea adjectivului, adverbului și interjecției în ~ 85-91; sufixe moționale din ~ și franceză 18-20

ROMÂNESC; bibliografia onomasticii ~ești (1944-1984) 173-174; ihtionime ~ești 25-38; nume proprii în primele traduceri ~ești ale *Ctnlării Ctn-tărilor* 76-84

S

SEM 176; ~e lexicogenice 25, 26, 176

SEMANTIC; cimp ~ 40; marcă ~ă 40

SEMANTICĂ 174-177, 180; ~ și poetică 166-170

SEMIAUXILIARE 94, 95

SEMIC; structură ~ă 25-38

SEMION 175; epi~ 175

SEMIOTICĂ 174, 175

SEMN; ~ul lingvistic 174-176; ~ul poetic 169; sinergia ~elor 175

SEMNIFICAȚIE 175

SENS 47, 171, 176

SIMETRIE; ~iile din sistemul temporal 97

SINCOPĂ; ~e sintagmatice regresive 130-135

SINERGIE; ~a semnelor 175

SINTAGMATIC; sincope ~e regresive 130-135

SINTAGMĂ 131-133

SISTEM; ~ lingvistic 103; ~ul cazual al latinei dunărene 101; ~ul fonologic al latinei dunărene 101; simetriile din ~ul temporal 97

SLAV; influența ~ă în română 113-115

SPANIOL; elemente lexicale ~e în română 13-14

STILISTICĂ 166-167; ~a limbii 103

STRUCTURAL; lingvistică ~ă 102, 103

STRUCTURALĂ; ~ semică 25-38

SUBÎNȚELEGERE 132; ~ regresivă 133

SUBSTANTIVARE; ~a adjectivului, adverbului și interjecției în română 85-91

SUFIX; ~e moționale din română și franceză 18-20; ~ul *-ovici/-evici* în numele de familie 145-152

SUFIXOID; ~ele în limbile actuale 14, 15

T

TEORIE; ~i despre limbă 171

TEMPORAL; simetriile din sistemul ~ 97

TEXT; gramatica ~ului 177; lingvistica ~ului 103; relația limbă - ~ 176

TEXTUAL; noeme ~e 176

TIMP; ~uri gramaticalizate: „mai puțin ca perfectul” și „mai puțin ca viitorul” 92-99

TIP; ~ lingvistic 103

TOPONOMASTICĂ; ~ romanică 69-75

TRANSFORMAȚIONAL; lingvistica generativ-~ă 103

V

VALOARE; schimbarea ~ii gramaticale 90

VERB; ~e auxiliare 94, 95

VORBIRE; actele ~ii 106, 153-159, 177

X

XENISM 12-14

INDICE DE AUTORI*

A

Adamescu, Gh. 46
 Agârbiceanu, I. 48, 117, 122—124
 Alecsandri, V. 88, 90
 Alessio, G. 72, 74
 Alexandrescu, I. 32
 Alexandru, Ioan 83—84
 Amzulescu, Al. I. 84
 Andriescu, Al. 49, 50
 Anghel, Ioana 136—148
 Anghel, P. 86, 88—90
 Antipa, Gr. 32
 Antonescu, C.S. 32
 Argezi, T. 86, 89, 90, 117
 Arrivé, Michel 179
 Ascoli, G.I. 178
 Austin, J.L. 153, 157, 159
 Avaliani, J.J. 49
 Avram, A. 32
 Avram, Mioara 5, 128, 129

B

Bacovia, G. 86, 90
 Ballmer, Th. 177
 Bally, Ch. 16, 103, 116
 Barac, I. 77, 83
 Barișiu, G. 48
 Barnhart, Clarence L. 16
 Barnhart, Robert K. 16
 Baronzi, G. 61, 63, 67
 Basire, Brigitte 180
 Battisti, C. 72, 75
 Baudot, M. 70
 Băcescu, M. 32
 Becker, F. 181
 Bejan, D. 85—91
 Beltech, Eugen 59
 Benluc, M. 86, 88, 90
 Benveniste, Émile 92, 98, 175
 Bercea, L.P. [173—174]
 Berceanu, B.B. 92, 98
 Berry-Rogghe, G. 177
 Bertholet, A. 84
 Blanu, I. 61, 66, 67
 Bidlan, V. 51—57
 Bidu-Vrânceanu, A. 45
 Bierwisch, M. 159, 180
 Bilețchi-Albescu, Ioan 150—152
 Birlea, I. 61, 84
 Birlea, Ovidiu, 117, 124
 Blaga, L. 86, 87, 90, 117
 Bloomfield, L. 181

Boeșan, Nicolae 58, 151
 Bogdan-Dascălu, Doina 151
 Bogza, Geo 117, 118, 121—124
 Bolocan, G. 165
 Borellă, Mircea 58, 102—103, 166, 174—176
 Borillo, André 180
 Borza, Al. 60—68
 Botiș-Ciobanu, Maria 117, 124
 Botta, E. 86—90
 Botterweck, G. Johannes 83
 Brandza, D. 60, 61
 Brâncuș, Gr. 83
 Bresnan, J.W. 180
 Brezolanu, J. 60, 61, 63, 64, 68
 Brunot, F. 10
 Bühler, K. 45
 Bușniță, Th. 32

C

Căcoveanu, V. 86, 90
 Candrea, George 117
 Candrea, I.-A. 46, 136
 Caragiale, I.L. 117
 Cazacu, B. 5
 Cădea, V. 83, 84
 Chiril 115
 Chomsky, N. 176, 180
 Chouraqui, André 83
 Ciompec, Georgeta 134
 Cloran, Em. 10
 Clément, Danièle 180
 Codoban, Aurel 134
 Coja, I. 90
 Cole, P. 159
 Constantinescu, N.A. 152, 164
 Constantinescu, Radu 152
 Constantinescu-Dobridor, Gh. 90, 91
 Corbea, Teodor 61, 65
 Coresl, diaconul 137
 Coresl, Șerban 137
 Corneliu, Mircea 135
 Cornfeld, Gaalyahn 83
 Cortelazzo, Manlio 177
 Coste, Daniel 180
 Costin, L. 62
 Costinescu, Ion 66
 Coșbuc, G. 86, 89, 90, 117
 Coseriu, Eugenio 32, [102—103], 104, 175, 176
 Coteanu, Ion 50, 93, 98, 113, 166—170
 Craighero, D. 72, 75
 Creangă, I. 116, 119

* Cifrele tipărite cu caractere aldine drepte indică autorii de articole publicate în revistă în anul 1986; cifrele puse în paranteze drepte indică autorii recenzați sau discutați în articole speciale; celelalte cifre trimit la autorii citați.

Cristea, T. 22
Cristea, V. 174

D

Damé, Fr. 61, 143
Damian, Ștefan 59
Dascălu, Crișu 151
Dauzat, Albert 70, 72, 74, 75
Dănilă, Ion 173
Dănilă, Simion 145—152
Delamarina, Victor Vlad 116
Densusianu, Nicolae 65
Densusianu, O. 83, 178
Deroy, Louis 45
Diaconescu, Paula 23
Diaconescu-Pruteasa, Ioana 90, 134
Diaconovici Loga, C. 148, 151
Dimitrescu, Florica, 9—17, 45
Dobre, Maria 173, 174
Dominte, Constantin 48
Dommerhausen, W. 84
Dorcescu, Eugen 151
Dorfmüller-Karpusa, Kăthi 177
Dosoftei 84, 120, 136—138, 172
Dostolevski, F.M. 174
Drașoveanu, D.D. 92—98, 135
Drăganu, N. 160
Dubols, Jean 16, 23
Dubsky, J. 175
Duculot, J. 22
Duda, Gabriela 46
Dumitrăcel, Stelian 50
Dumitrescu-Bușulenga, Zoe 83

E

Eminescu, M. 86, 89, 117, 134, 152
Eustatie, Logofătul 172
Eustatievic Brașoveanu, D. 149, 151
Evseev, Ametista 49

F

Fanache, V. 87, 88, 90
Firu, Nicolae 58
Fischer, I. [100—102]
Florea, Lilia Stela 179—181
Francescato, G. 178
François, F. 175
François, Jacques 180
Frau, Giovanni [177—179]
Frățișă, Vasile 120, [173—174]
Freud, S. 179
Frincu, Teofil 117
Furtună, D. 62

G

Gagnan, Gilberte 16
Galaction, Gala 83
Gáldi László 83
Gaster, M. 83
Gămbulescu, Dorin 142
Geckeler, H. 45, 103
Gentile, A. 72, 75
Georgiev, Vl. 115

Gerleman, G. 83, 84
Gheșle, I. 9
Gilbert, P. 16
Gluglea, C. 75, 178
Glurescu, C. 64
Goga, Octavian 86, 90
Golu, Mircea 32
Goșla, Anton 99—100, 172—173
Graur, Al. 15, 49, 90, 98, 129, 134, 135
Greco, Dolina, 58, 138—140
Greenbaum, Sidney 129
Grevisse, M. 22, 23
Grice, H. P. 159
Groenben, N. 169
Gruță, G. 18—24, 129
Gruță, Mariana 125—129
Grumbach, Eric 181
Gugul, Aglala, 46, 47
Guiraud, P. 103
Gușu Romalo, Valeria 90, 91, 93, 96, 98

H

Haneș, Petre V. 83
Hasdeu, B. P. 64, 123, 140
Hatzfeld, H. 103
Hentling 169
Hermann, Paul 181
Herodot [172—173]
Hjelmslev, L. 176
Homorodean, Mircea 69—75, 117, 177—179
Hurmuzachi, E. 137
Hymes, Dell 103

I

Iancu, Avram 119
Iliescu, Ion 123, 124
Indrea, Al. 123
Ionașcu, R. 5
Ionescu, I. 62, 65
Ionlă, Maria 117, 124
Iordan, Iorgu 14, 16, 23, 70, 75, 90, 91, 113, 116, 160
Iorga, N. 172
Iorgovici, Paul 151
Iosif, Șt. O. 87, 90
Ispirescu, P. 116
Ivănescu, G. 113, 115, 119, 120, 124, 174
Ivici, Pavle 104

J

Jackendoff, Ray S. 180
Jakobsen, Roman 168
Jeremias, A. 83
Jespersen, Otto 129
Jipescu, Gr. 61, 62, 64—67

K

Kaiser, Otto 83
Kallik, A. 18—24

Kiefer, F. 159
Krinetzki, G. 84
Kuhn, T. S. 180

L

Labîș, N. 87, 88, 90
Lacau, Jacques 179
Leech, Geoffrey 129
Lipszky, Ioan de 4
Litinschi, D. 86
Loșonț, D. 51–57
Lungu, Ion 5

M

Macrea, D. 5, 15
Malinguineau, Dominique 180
Malor, Petru 3
Maneca, C. 45
Marcu, Fl. 45
Marcu, Traian 123
Marcus, Solomon 166
Marian, S. Fl. 48
Marin, Georgeta 90
Marinov, T. 177
Marsten-Wilson, W. 180
Martinet, André 135
Matoré, G. 103
Măril, I. 57–59, 140–144
Metodiu 115
Meyer-Lübke, W. 75
Mleu, Samuil 3–7, 77, 78, 83
Mihăilă, G. 115, 165
Milaș, C. 130–135
Milescu, N. 84, 172, 173
Minulescu, I. 87, 90
Mirambel, A. 134, 135
Molsli, Gr. C. 177
Morel, Mary-Annick 180
Morgan, J. L. 159
Morris, Ch. 175
Mounin, G. 45
Mourral, D. 70, 72, 75
Munteanu, Ștefan 116–124, 151
Murărașu, D. 90

N

Nègre, E. 70, 72, 74, 75
Negruzzi, C. 116
Nelescu, Petru 104–106
Nistor, I. 150–152
Nowakowska, Maria 176
Nuță, Ion 60–68, 83

O

Olivieri, D. 69–72, 75
Onelulescu, B. 151, 152
Onu, Liviu 5, 123, [172–173]
Ostervald, J.F. 78, 83

P

Pamfile, T. 60–62, 65, 67
Panaltescu, P. P. 49, 50, 123

Pann, Anton 137
Panțu, Z. C. 60–63, 66, 67
Papahagi, Tache 71, 74, 75, 117–120, 138
Pașea, Șt. 55, 151, 152, 162, 165
Păcală, V. 66, 67
Păcurariu, Mircea 151
Păltineanu, Viorel 25–38
Pătruș, Ioan 113–115, 160–165
Pellegrini, G. B. 178
Penn, Julia M. 177
Petöfl, J. 177
Petrovici, E. 57–59, 104, 115, 117, 118, 123
Phillipide, Al. 49, 50, 86, 88, 89, 91, 116
Polton, Jacques 180
Polloni, A. 70, 71, 75
Pop, Augustin Z. N. 151, 152
Pop, Liana 124
Pop, Sever 99, 100, 140
Popa, Eleonora 173
Popescu, D. 88, 91
Popescu, Elena 76–84, 100–102
Popescu-Marin, Magdalena 90
Popovici, D. 5
Popovici, Euseviu 151
Pottier, B. 25
Preda, M. 88, 89, 91
Prieto, J. L. 176
Prioteasa, Ioana 135
Pușcariu, Sextil 134, 135

Q

Quirk, Randolph 129

R

Radu, Petru 152
Radu, Vasile 83
Rahls, A. 84
Rădulescu-Codrin, C. 63
Rebreanu, Liviu 122
Reis, Marga 180
Rey-Debove, Josette 16, 179
Rezuș, Petru 150, 152
Rieger, B. [176–177]
Ringgren, Helmer 83, 84
Robert, Paul 18
Rogoz, Georgina Florica 88, 91
Rohlf, G. 70–75
Rolzenzon, L. L. 49
Rosetti, Al. 3, 5, 178
Rossi, Mario 180
Rostaing, Ch. 75
Rowley, H. H. 84
Rusu, Gr. 51–57, 120, 123
Rusu Abrudeanu, I. 123
Russu, Ion I. [108–109]

S

Sadoveanu, M. 117
Sala, Marius 173, 174
Saussure, F. de 103, 175
Săteanu, C. 39–45

Schaff, A. 32
 Schvelger, Paul 171, 176—177
 Scriban, A. 46, 49, 61, 64, 66, 67, 143
 Searle, John R. [106—107], 153, 155, 159
 Seche, Mircea 49
 Simionescu, I. 60, 63, 67
 Skok, P. 66
 Slama-Cazacu, Tatiana 135
 Slaviel, I. 122
 Stan, Ionel 104
 Stănescu, N. 86—89, 91
 Steels, A. 177
 Steinke, Klaus 5
 Stelnmetz, Sol 16
 Steinthal, H. 117, 123
 Stoica de Hașeg, Nicolae 151
 Suelu, I. D. 151, 152
 Svartvik, Jan 129

Ș

Šabršula, Jan [174—176]
 Șandru, D. 117, 119
 Șandru-Olteanu, Tudora 13
 Șapcaliu, Lucia [172—173]
 Șăineanu, Lazăr 46, 61, 66
 Șerban, Felicia 76—84
 Șerban, Olimpia 151
 Șerban, Valentina 46—50
 Șineal, Gheorghe [3—8]
 Șolt, Ana 123, 124
 Ștefanelli, Teodor V. 152
 Șuteu, V. 117

T

Thompson, Sandra Annear 125, 128, 129
 Thümmel, Wolf 181
 Tiktin, H. 77, 83
 Todoran, Romulus 54, [99—100], 108—109, 120, 123
 Tohăneanu, Gh. I. 90
 Toma, Elena 13, 14
 Tomescu, Emilia Domnița 174

Tomiei, Mlle [104—106]
 Tomuș, Mircea 5
 Trendelenburg, F. A. 181
 Tristram, H. B. 83

Ț

Țireovnicu, Victor 151

U

Ureche, Grigore 123
 Ursu, N. A. 45, 149, 151, 172

V

Valéry, P. 10
 Vanderveken, D. [106—107], 153, 155, 159
 Vasillu, Emanuel 168, [171]
 Vasillu, Gabriel 173—174
 Vatamaniuc, D. 151
 Văcărescu, Iancu 138
 Viciu, A. 67
 Vincent, A. 74
 Vlad, Carmen 166—170
 Vodoz, Isabelle 179

W

Wagner, M.-L. 72, 73, 75
 Weigand, H. E. 45
 Winograd, T. 180
 Wittgenstein, L. 180
 Wojcieki, Marie Jeanne 47
 Wundt, W. 181
 Würthwein, E. 84

Z

Zadeh, L. 177
 Zanne, I. A. 48
 Zdrenghea, Mihai M. 106—107, 153—159
 Zdrenghea, Mircea 3—8, 23
 Zifonun, Gisela 177

INDICE DE CUVINTE *

ALBANEZĂ

çok 70
femi 179
grupë 71, 74
magullë 70
përrua 71
škate 73

BULGARĂ

bogal 114
Damče 160
dobitok 114
Doksanov 161
Došlakov 161
Došol (ov) 161
Dublev 161
glas 114
gradina 114
Grig- 162
Guglev 162
Guglov 162
Gugo 162
klopot 114
kopyto 114
lopata 114
loka 114
pamid 60
Petran 165
pola 114
polica 114
sila 114
skala 73
smola 114
Titirinov 162
Tomerov 162
topor 114
vidra 113
vrème 114

ENGLEZĂ

instead of 125—126, 127
rather than 125—126, 127
when 127
whereas 127
while 127

FRANCEZĂ

aire 22
-Asperjoc 71
-attachée (une ~) 22

avocat 18
avocate 18
batteuse-moissonneuse 23
bobinière 19
brocheuse 19, 23
capitale (la ~) 23
chauffeuse 21
chêfesse 21
chercheur 19
chiffe (la ~) 23
chirurgienne (une ~) 19
chou (mon ~) 23
choute (ma ~) 23
col 72
Col de la Fenêtre 72
conseiller 19
conseillère 19
consillère 19
couseuse 19
crapule (la ~) 23
déléguee 22
députée 19, 22
directrice 20
doctoresse 21
Échelle 72
écrivain 21
éditrice 19, 22
enrubanneuse 19
entraîneuse 21
-ère 19
Escala 72
Escalette.72
étudiant(e) 18
-euse 19, 23
expérimentateur 19
expérimentatrice 19
expert(e) 19, 21, 22
femme 18, 21, 22
Finestret 72
Forche 73
foreuse 23
fourche 73
frais 41
fratche 41
frères 41
Grouin 70
Grun de Roux 70
Grun de Saint Maurice 70
hongre 39
Hourcade 73
Hourgade 73
-ienne 19
inspectrice 20
-iste 22
joug 71
journaliste 22
Joux 71
juge 22
lapin 23
laurète 22
laveuse 23
libraire 18, 22
machine 23
magasinière 19
maitresse-assistante 21
Mijoux 71
monceau 71
Monceaux 71
Moncels 71
mont 69
neveu 41
officière 19
opératrice 19
orateur 19
oratrice 19, 23
pérforatrice 19
perforeuse 23
petit (mon ~) 23
petit-fils 41
physicienne 22
pic 70
plieuse 19
plisseuse 19
policière 21
présidente 19
professeur 19
reloucheuse 19
sculptrice 19
sœurs 41
sourfileuse 19
tante 23
tède 41
-trice 19
vérificatrice 19
ville capitale 23

FRIULANĂ

çérni 179
èompu 178
èore 178
èus 178
famèj 179
ferbint 179
gèspon 179

* Nu au fost incluse listele de cuvinte de la p. 9—17, 33—37, 42—45, 51—57, 60—68, 83.

grape 178
grévo 179
Kalku 179
lintra 179
luminaria 179
marsşles 179
ráse 178
subule 179
şterpe 178
ştişrni 179
troi 178
uárbe (gate-~) 179
vai 179

GERMANĂ

Bruder 41
Brüder 39
Geschwister 39, 41
schade 119
Schwester 39, 41
Stefel 162
Wallach 39

ITALIANĂ

campocativo 72
catino 72
Catino 72
collo 72
cuccio 70
cucco 70
Culâr 72
Culare 74
doglio 72
doliolum 72
Duglia 72
forca 73
Forcilla (Serra ~) 73
fratelli 41
Fûrtia 73
giogo 71
Giogo 71
Grugnu 70
montagar 69
monticello 71
pic(c)o 70
Scala 72
Scalaceli 72
Scalae (~ Herculis) 72
Scaletta 72
Sedata 72
tiepida 41

LATINĂ

ansa, -ae 121
asternere 179
caballus 101
caldaria 71
campi 101
campora 101
*capitina 70
caput 71
catinum 71
cernere 179

*clapatu 114
clavi 73
clavus 73
collarem 72
collum 72
corona 71
culmen 71
dolia 72
dolium 72
eruo, -ere 121
ferventem 179
furca 73
*gardina 114
*grünnum 70
gurgulio 70
ille 101
iocus 101
jugum 71
*lanca 114
laminaria 179
montem 69
monticellus 71
nepotem 41
*pala 114
per 101
scala 72
*sila 114
*smala 114
subula 179
tepidus 41
*uudra 113
vallem 71

MAGHIARĂ

bong 160
bungani 160
Dipse 160, 165
Dömse 160
dugacs 163
farszj 161
foszla 162
gomb 160
Márkos 161
morzsa 161, 164
pojnic 66
ponyic 66
tomolykó 164

OCCITANĂ

cuca 70
cuco 70
doulh 72
gorgolh 70
kulino 72
repaus 74

POLONEZĂ

Tenerowicz 102
Teter 162
Titera 162

ROMÂNĂ

A

-a- 161, 164
-ac- 162
-aē- 163
-aci 55
Adam 160
Adăman 162
adirege (a ~) 120
aerodrom 105
agronom 105
albă 39, 41
albe 29
albeş 29
Albici 147
albişoară 29
albişor 29
albuşău 29
albuşel 29
Alexandrevici 147
Alexandrovici 147
Alexevici 148
Alexievici 148
altu 120
Amza 146
-an- 160—165
Andreevici 152
Andrievici 150
Andriovici 150
anghilă 33
ansă 121
Antanascovici 147
apa 39, 41
apóstol 105
arăta 109
argentină 29
Ariciu 160
Ariciuc 160
armăsar 39, 40
Armencea 160
Armenciuc 160
asistentă 20
astară 120
-aş- 162
aşterne 179
-at- 160, 161
Atanasievici 146
automobil 105
avocată 19
-az 65

Ă

-ă 164
-ăni 161
-ău- 162

B

-b- 164
babă 32
baboi 26
baboi (~ de glod) 27
Bab-ş-a 165
Bac-s-ea 161

Bacsia 161
Badiul 147
Badiulov 147
balama 142
Bal-ig 161
baltă 114
Bapşa 165
barbat 118
Barbul 147
Barbulovici 146, 147, 149
băciţă 19
**băgat* 114
Liđlan 148
bătrin 30
bătrineşti 119
bătrini (a ~) 119
băut 39
beat 39
Belanovici 148
Bel-ig-an 161
Bel-ig-ă 161
Berarovici 148
Bercovici 147
Ber-s-an 161
beter 79
Btr-a 161
Btr-c-ă 161
Btr-g-u 161
Btr-h-ot-ă 161
Btr-j-eg-a 161
Btr-j-u 161
Btr-l-ă 161
Btr-l-oi-u 161
birsac 29
Birsan 161
birsă 161
Bir-s-u 161
boandriş 30
boarcă 29
boarchiţă 29
boarsă 30
boaşă 30
bobinaloare 21
bobinator 21
boblete 29
bogat 114
botanior 29
boief 29
bondric 30
Bor- 164
Bora 160, 164
Borbea 164
Borea 164
borfele 30
Borja 148
Borjan 148
Borjanov 148
Bor-ş-a 160
bortan 29
bortănică 29
bortăşică 29
bortos 29
borş 30
borfică 29
borfoi 29

Boru 160, 164
Borz 148
Borza 148
boşoc 29
boşog 29
bou (~ de mare) 28, 39, 40
breană 26
bucălăreasă 19
**budră* 113
Budr-ig-ă 161
Buj-ig-an 161
bumb 143
bumbă 143
Bung-ău 160
Bungescu 160
Bungeşti-Vladia 160
Bungh-il-ă 160
Bur-s-an 161
burtăşel 29
burtică 29
burticuşă 29
But-ul-ig-ă 161

C

-c- 161—163
-č- 160, 163
cal 39, 40, 101
calcan (~ mic) 27
caldă 39
Calinovici 146
cambulă 26
cap 71
Cap-s-e 161
caracudă 26—28
caras 26, 27, 30
Carmil 82, 83
casierişă 19
câlca 179
călcătură 137, 179
călcăturile 137
căldare 71
călduţă 41
căluş (~ de mare) 28
căpăfină 70
**căpută* 114
căfea 28, 30
căfel 28
căfin 71
căuş 143
ce 119—120
cegă 26, 32
ceitalanşi 172
cercustările 121
Cernat 160
**chepăt* 114
chedru 77
chefal 27
chei 73
cheie 73
chelnierişă 19
chiceră 73, 74
chici 74
Chidar 80, 83
chipru 76, 83
Chiriacovici 147
Chirilovici 150
chirurgă 19
chişcar 26—29, 33
chitic 28, 30
chil-or-oag-ă 163
Chilievici 150
cioară 141, 178
cicar (de smoală) 27
cioacă 70
ciobăcan 29
cioc 70
ciocălie 70
ciocuşă 70
ciomp 178
cioroacă 141
ciorbi 141
Cior-s-ac 161
Cior-s-oi 161
ciră 30
ciucilele 29
ciuciulean 29
ciuf 178
Ciupercovici 150
Cizmovici 146
Cimpeanovici 151
cimpuri 101
ctrlig 142
**cl'apăt* 114
clean 27
clopot 114
coc 32
cociug 163
coconar 29
Cocorovici 148
cocoş 28
cofer 143
colare 72
Comşa 160
conferenţiar, -ă 19—21
Constantinovici 147, 150
conzult 121
copilă 114
Cop-s-u 161
corb (~ de mare) 28
corbancă 29
cordea 30
corpacă 29
corpăncă 29
corpănică 29
cort 164
cosac 27
cosmonaută 21
Costrif 150
coş 164
Coş- 163, 164
Coşa 163, 164
coşciug 163
Coşea 163, 164
coşei 164
Coşei 164
Coşuc 163
colă (a ~) 120
crap 26—28
Crăciunov 147

Crăciunovici 146—148
 crădmari 172
 criin 77
 Cristici 147
 croitoreasă 19
 Cuca 70
 Cucovici 146
 culare 72
 culme 71
 cunună 71
 Cunună 71
 cupoletă 12
 curcubeu 109
 Curt 163
 Curtui 163
 curună 118
 cufitoaie 29, 30
 Cuzmanovici 147

D

-d- 163
 da (a se ~) 120
 dactilografă 20
 dade 120
 Dalian 146
 Dalianovici 146
 dallă 30
 Dam-a 160, 163
 Dam-*l*-a 160
 Damcea 160
 Damciu 160
 Dam-*l*-u 160
 Dam-ir 163
 Dam-ir-a 163
 Dam-ir-esc-u 163
 Dam-s-a 163
 Dam-*ș*-e 160, 163
 Dam-*ș*-eu 160
 Dan 160
 Dana 160
 Danielovici 147
 Dan-*ș*-e 160
 Danu 160
 dascăr 118
 Dașchievici 160
 *dăbăduc 114
 dăltușică 29
 Dăm-*ș*-esc-u 163
 Dăm-*ș*-uș 163
 Dăr-ig-ă 161
 dăuș 143
 deal 69, 73
 debuiesc 121
 decană 19
 decit 129
 Dema 160
 Dem-*ș*-a 160
 Demu 160
 deschisă 39, 41
 dezmorțită 41
 Diba 165
 Dibă 165
 Dibșa 165
 Dib-*ș*-e 160, 165
 Dibu 165

Dim- 163
 Dim-a 163
 Dimca 163
 Dim-*l*-ea 163
 Dim-*l*-esc-u 163
 Dim-ir 163
 Dimitrievici 146, 149
 Dimitrovici 150
 Dimitrovița 152
 Dim-u 163
 Din 162
 Din- 162
 Dina 162
 Dinc- 162
 Dinc-ă 146, 162
 Dincl- 162
 Din-*l*-ea 162
 Dincovici 146
 Dinc-u 162
 Dine(a) 162
 Dinu 162
 Dip 165
 Dipa 165
 Dipșa 165
 Dipu 165
 director, -oare 20, 21
 direge (a ~) 120
 Doaga 163
 doatie 72
 Doană 146
 dobitoc 114
 Doc 161
 Doc-a 161
 Doc-an 161
 Doc-s-*ân*-esc-u 161
 doctoriță 19
 Doc-uș-a 161
 Domenescu 148
 Don(a) 146
 Donovici 146
 Doș 161
 Doxănescu 161
 Drag 146
 Draghicevici 147
 Draghievici 147
 Dragoevici 147
 Dragoilovici 147
 Drăghicev 147
 Drăglea 161
 Drăgoevici 147
 Dub 162
 Dub-aș 162
 Dubă 162
 Dub-ău 162
 dubi 163
 dubilă 163
 Dub-iș 162
 Dub-iș-ă 162
 Dub-*l*-ea 161
 dublu 163
 Dug- 163
 Dug-ač-iu 163
 Dug-an 163
 Dugh-il-ă 163
 Dugh-ir 163

Dugh-ir-a 163
 Dumitrașchevici 150
 dunărină 29, 34
 dup 163
 Dup- 163
 Dup-a 163
 Dup-ir 163
 Dup-*l*-ea 163
 duplu 163
 Dup-u 163
 durere 119
 Duș- 163
 Dușm- 165
 dușman 163
 Dușman 163
 Duv-ac 162
 Duv-an 162
 Duv-*l*-ea 162

E

-ea 164
 -easă 19
 -eč- 162
 educatoare 20
 -ef 147
 Efstratie 149
 -eg- 161, 162
 -ej- 164
 -el- 162
 Eminovici 150
 Enacovici 150
 Engad 82
 Engadi 82
 erua (a~) 121
 -esc- 163
 -eș- 162
 Eustatie 149
 Eustatievici 149
 -ev 148
 -evici 145

F

familia 179
 Faraon 80
 farină 118
 Faurovici 146
 fâmeie 179
 femeie 18, 21
 Fereastră 72
 ferezar 29
 fierbinte 179
 fil'en 106
 fil'ena 106
 Filievici 150
 Firat 160
 Fir-ig 161
 firiz 105
 firizăna 105
 Firu 160
 fisă 30
 ftnlnă 59
 ftsar 29
 flfă 27, 28, 30
 flfoaică 30

Flondor 150
foame 39
Foc-s-a 161
Foc-s-an 161
Focsa 160
fofig 30
fotografist 105
For-c-a 161
For-c-aş 161
For-c-un 161
For-d-ea 161
For-esc-u 161
For-iş 161
For-n-a 161
For-n-og-a 161
For-s-ea 161
Fosa 162
Fos-l-ea 162
francúz 105
frate 41
fraţi 41
frunză 30
fufă 30
fugar 29
Furca 73
furcă 73
furcătură 73
furecitură 73
furdă 164
Fur-d-a 163, 164
Fur-d-e(a) 163, 164
Furdeşti 163
Furd-ui 163, 164
Furduieşti 163
Fureşti 163
Fur-ir 163
Fur-ul 163
fus 30
Fus 162
Fusa 162
fusar 29, 30
Fus-c-a 162
Fusea 162
Fus-l-e 162
Fus-oj-u 162

G

Galanevici 150
** gals* 114
gard 114
garoafă 77
gălbănuş 30
**gărdină* 114
**gâr(dzină)* 114
generăleasă 19
ger 164
Ger- 164
Gera 164
Gerea 164
gerolă 164
Gerolă 164
Geru 164
Gheorghevici 147
Gheorgovici 147
gherdan 80

ghiorlan 162
gingăşi (a ~) 120
gingăşiră 120
gioc 101
Giorgiovici 150
gilmă 70
gilmeie 70
glrişă 29
glas 114
glămeie 70
glăvoace (~ mică) 27
glăvoc 34
Gligori 147
Goga 162
goghie 27
goglea 162
Gog-l-ea 162
goglează 162
Gog-oj-u 162
gogoman 162, 165
Gogoman 162
Gogu 162
gonac 29
grapă 178
Grasovici 148
grădină 114
grăunţ 172
greu 179
Gricu 150
Grid 149
Gridovici 149
grindea 29
grindei 29
grindeiuşă 29
grindel 29
grindică 29
groapă 71
gropniş 172
groş 49
Grubetić 146
grui 70, 73
Gruia 147
Gruici 147, 148
Gruin 147
gug 71
Gug- 162
Guga 162
Gugan 162
Gug-l-eş 162
Gugman 162
Gugu 162
Gug-ui 162
guguman 162
guran 29
Gur-ău 162
Gurea 162
Gurguiata 70
Gurguiu 70
Gurguleu 70
gurlan 162
Gur-l-ea 162
Gur-oj-u 162
gurun 29
gupid 26

gupidă 26, 27
gupidie 27

H

hangijă 19
heba 120
hofoman 162

I

iaba 120
Iancovici 147
Ianculov 147
Ianculovici 147
Ianoşev 147
Ianoşov 147
Ianoşovici 147
Ianovici 150
iapă 39, 40
iaste 172
iau (mă ~) 120
-ici 147, 148
Ieremievici 150, 152
Ierusalimul 81, 82
-ig- 160, 161
-il- 160, 162, 163
Ilasievici 150
Ilievici 147
Illasiewicz 152
Iminovici 149, 151
-in 147, 148
inclinationi 5
inginer 21
ingineră 21
inspectoare 20
intermediară 41
Ioan 146
Ioanov 147
Ioanovici 147, 148, 150
Ionin 147
Iordachevici 146
ispitar 119
isprăvniceasă 19
Israil 83
-iş- 162, 164
-işor 164
Iştfanovici 147
Iştvanovici 148
-iŃ- 162
-iŃă 19, 67
Iurişin 147
Iurişioi 147
Ivanovici 147

J

İnbucura (a se ~) 119
İnchisă 39, 41
İngădui (a ~) 120
İngăduiŃi 120
İnmlnia (a se ~) 119
İnşelata 72

-j- 161, 164
Jebeleanu 147

jigodalmă 120
Jivcoveș 147
Jivcoviți 147, 148
joc 101
jug 71
Jugu 71
jupin 114

L

-l- 161, 162
Iacatosovici 147
Lalović 145
latiță 26, 29
lavrac 37
Lazarevici 147
Lazarovici 147
lăpată 114
lăptăreasă 19
lătană 29
lătancă 29
lătău 29
lăteană 29
lăleață 29
lăteș 29
lătuș 29
lătușcă 29
lătuș 29
Lăzărescu 147
-lea 161
lecloră 19
Lepădat 147
librară 19
librărișă 19
limbă 30
lingurar 29
** lipolistru* 66
Livan 77—79, 82, 83
** lincă* 114
lînced 41
loitrar 29
lopată 114
lua (a se ~) 120
lumărare 179
luncă 114
lunde 179
Lungovici 148
lup (~ de mare) 28
Lupuloe 147
Lupulovici 146, 148

M

Magd- 162
Magda 162
Magd-an 162
Magdas 162
Magdu 162
mal 69
-man- 161—163
Man-ig-a 161
Manovici 146
Manu 146
Marga 147
Marganu 147
marolă 161
marulă 161

mascară 12
mascur 40
Masichevici 150
Mastlovici 150
Matiasevici 147
Măgura 70
măgură 70, 73, 74, 114
** mămolete* 30
mămulete 30
mărgele 179
măriuă 30
mătură 114
mcarsă 172
mereu (cu ~) 120
mereuăș 120
mereuș 120
mjarluáičă 140
mjárle 140
mjárłóĭ 140
Mic-s-a 161
Micușov 147
mierlă 140, 141
mierloăică 140, 141
mierloaice 140
mierlói 141
Mihai 146
Mihailevici 147
Mihailovici 147
Mihui 147
Milenović 145
Mil-ig-an-u 161
miliŋiană 21
mitroace 30
Mitrofanovici 150, 152
Miușovici 148
minz, -ă 40
mreană 26—28
moacă 27, 30
moacăș 30
Mocs 165
Moc-s-a 161, 165
Mocse 165
Moçse 165
Moiseev 147
Moiseevici 147
Moisilovici 147
Moișilovici 147
Molnarov 147
Molnarovici 147
Mor- 160, 161, 164
Mora 160, 161, 164
Mor-at 161
morărișă 19
morb 121
Mor-c-oș 161
Morea 160, 161, 164
Mor-eg-a 161
Mor-ig-a 160, 161
Mor-j-an 161, 164
moroc 161
Mor-oc-a 161
morocăni 161
morogan 161
Mor-og-an 161
moroi 161

Mor-oj-u 161
Mor-ol-ea 161
Mor-oman 161
Moru 160, 161, 164
moș 30, 49
moși păroși 49
moșul 49
movilă 69, 73
Mox 165
Moxa 161, 165
Mozalie 165
Muha 150
Murgulovici 146, 148
Muncei 71
Munceii Înșirați 71
muncel 71
Muncele 71
muncitoare 21
munte 69, 73
muntitor 21
murgoi 29
Mur-s-a 161
muscan 29
mușcănel 29
Mustița 14
mușcătoare 29
Muș 147
Mutulovici 148

N

Nadar 82
nard 77—79
năddai (a se ~) 120
* nămolete 30
năslie 83
Neacșu 160
neagră 39, 41
Necșat 160
Neculaevici 150
negrar 29
nepot 41
nesllie 83
Nestorovici 146
niamuri 172
Nica 147
Nicoară 147
Nicolaevici 147
Nicolaiovici 150
Niconici 147
nisipariță 29
Nișin 147
Nișulov 147
no 119, 121
Nosievici 150
Novacovioi 147
nu 122

①

-oaică 140
obleț 26, 27, 29, 32
-oc- 161
ocheană (~ sdracă) 27
ocintea 139
ocintii 139

-og- 161
 -oi- 66, 161, 162
 -ol- 161, 164
 -ole 164
 -oman 161, 165
 Onca 164
 Onişor(u) 164
 Onu 147, 164
 Onufriev 147
 operetistic 12
 opintél 139
 opinti (a ~) 139
 opovón 142
 Oprovinci 146
 Orban 146
 Urbanovici 146
 oreclé 5
 Orł-at 160
 Orlea 160
 Ostafi 150
 -oş- 161
 -ot- 164, 165
 -otă 164
 olíc 138—140
 olinc 138—140
 olincă 139
 olincăt, -ă 139
 olincă 138, 139
 olinceă 139
 olincıl 139
 olincî (a ~) 139, 140
 olincıl 139
 oling 138, 139
 olingi 138, 139
 olíns 138, 139
 olínsl (a ~) 139
 olńcea 139
 olńceşte 140
 olincî (a ~) 139
 -ov 147, 148
 -ovici 145

P

pagubă 119
 * palică 114
 Palievici 150
 paraslas 141
 * pară 114
 parséchi 141
 parset 141
 parşiet 141
 pas 137
 Pascovici 146
 Pasculovici 146, 148
 paşii 136
 Pavelovici 146
 Pavlovici 147
 părăstaş 141
 păstrāv 26—28
 păşcăvedlă 58
 păşcăvl 58
 păşcăvlt 58
 pătat 30
 Pătr-an 162, 165
 Păun 147

Păvăluc(ă) 160
 pedri 119
 perestăş 141
 peşte 29
 Petrescovici 148
 pełrişor 29
 petroşel 29
 Petrovici 147, 148, 150
 Petrucă 160
 petruşel 29
 pic 73
 picc- 69
 picior 137
 pictorişă 19
 Picu 69
 Picuiala 69
 Picuieş 69
 Picuiu 69
 Piculeu 69
 pietrar 29
 pietroc 29
 pipă 142
 piroane 141
 piron 141
 pisc 70
 pistriş 30
 pişcar 29
 pişcarică 29
 pitic 30
 pitrog 163
 plinea 39
 plrlu 71
 plşcăv 58
 plşcăvl (a ~) 58, 59
 plşcăvlt, -ă 58, 59
 plăştaică 29
 plătică 26, 27, 29
 pleavă 30
 plevuşcă 29, 30
 plotică 29
 poală 114
 pod 32
 poelesă 19
 polişă 114
 Popovici 146—152
 porav 120
 porc 40
 porcan 29
 porcaş 29
 porcoiaş (~ de vale) 29
 porconel 29
 porculean 29
 porculete 29
 porculeş 29
 porcuş 29
 porcuşor 26, 27
 porcuş 29
 porşor 29
 potrivit, (-ă) 41
 povói 141, 142
 povón 141, 142
 Predoevici 147
 Predoiu 147
 preoteasă 19
 preveghenie 57

priveghedă (a ~) 57
 privichiloare 141
 Procopovici 150
 Prodanovici 151
 profesoară 20
 prundar 29
 puhoi 141, 142
 purcoi 29
 purta (a se ~) 120
 puşcăvl (a ~) 58
 puşcăvlt, -ă 58
 putere 120

R

Radievici 147
 Radioievici 147
 Radu(l) 147, 151
 Radulovici 146—148, 151
 Rantievici 147
 rafă, -e 30, 178
 rádeiche 5
 Răpaus 74
 răspăr 35
 rece 39
 recomandă 121
 rectoră 19
 redactoare 19
 retăcea (a ~) 121
 retăcut (ai ~) 121
 rincaci 109
 rńdnunică (~ de mare) 28
 Romanescu 148
 Romanovici 148
 roşioară 29, 36
 roşior 29
 Rusovici 146

S

-s- 161, 163
 sabişă 29
 Saniir 83
 Sassilie 152
 Sava 151
 Savulov 147
 Savulovici 148
 săbioară 29, 36
 sārăcia (pe ~) 122
 sătul 39, 41
 Scara 72
 Scăricica 72
 Scăriga 72
 Scărişoara 72
 Scărişa 72
 schiop 5
 sclabóř 59
 sclobozttór 59
 scobar 36
 scroafă 40
 scrubie 26, 37
 sculptorişă 19
 secretară 20
 semialbă 41
 semideschisă 41
 sentenşie 121
 sete 39
 sflrlugă 29

silă 114
Simon 150
Simionovici 148, 150
Simonovici 147
Sindicul 146
Sindiculamzovici 146
**siră* 114
Sivailovici 149
Strbu 147
strmă 30
slugă 119
**smară* 114
smtntlnă 114
smaală 114
smuj (~ *pestriț*) 27
soare 30
sofél 143, 144
Solamiteană 81
Solma 80
Solomon 80, 82
somn 26—28, 36
soră 41
sorean 29
soreană 29
sorească 29
soreat, -a 29
soreafă 29
sorel 29
sorele 29, 30, 36
soreț 29
Spătarovici 147
Stanciolo 147
Stanciul 147
Stanciuvici 147
Stanovici 148
Stanulov 147, 148
Stanulovici 147
stăpln 114
Steic 146
sterp 178
sticlete 29
stlnă 114
Stoicovici 147
Stolojani 148
Stolojanu 148
Strainov 147
Strainovici 147
strugur 77
strugure 77, 83
strunghil 37
Subolionici 147
Subota 146
Subulovici 147
sufere 120
sugaci 29, 30
sulac 29
sulamiteanca 81
sular 29, 30
sulă 30, 179
sulernic 29
sulinar 29
suliș 172
suloi 29
Sunamiteancă 81
supărare 122
Suzulovici 147

Ș

-ș- 160, 163
șa 72
-șa 160
șaină 59
șalău 27, 36
Șandorovici 147
șarc 142—143
șarcă 142
șărgă 142
șărjă 142, 143
șarpe 30
șasla 60
șărg 143
șărpan 29
șchiau 114
șclabórf 59
Șea 72
Șeaua 72
Șerban 147
Șerbanovici 147, 148
șerpar 29
Șimonovici 147, 148
șip 37
șiregvinclă 59
șodăfră 144
șoafre 144
șofei 143, 144
șofél 143—144
șoféle 144
șoféli 144
șofér 143
șoferișă 19
șof(i)éju 143
șófră 144
șofre 144
Șomban 147
șoreancă 29
șórjă 143
șregvincl 59
șrégvinclu 59
Ștefan 162
Ștefanovici 147—150
Ștefea 162
Ștef-l-ea 162
Ștef(u) 162
știucă 28
Șuboni 148
șubred 109
șucă 29

T

talpă 137
Tarasievici 150
tarnișă 72
taur 39, 40
tăietoare 29
tămtie 78, 83
**tăpar* 114
Tener- 162
Teodorovici 147, 150
Tharsis 81
Tin-a 162
tinăr 162

Tin-c-a 162
Tin-c-ău 162
Tin-c-uș 162
tineri 162
Tinir- 162
Tinir-aș 162
Tin-iș 162
Tin-u 162
Tirfa 81
Tirfei 81
Til-a 162
Til-ea 162
Til-el 162
Tit-esc-u 162
Titir- 162
Titir-ic-ă 162
Tit-o-i-u 162
Til-u 162
Itnăr 162
Tobescu 151
Todor 150
Tog-an 162
Toltea 164
Tolliș 164
toltuș 164
Tom-a 162, 164
Tomașevici 147
Tomașovici 147
Tom-eci 162
Tom-eg-a 162
Tomici 148
Tomir- 162
Tomir-așc-u 162
Tom-o-i-il-ă 162
Tom-o-i-u 162
Tomole 164
Tomșa 160
topor 114
trandafir 77
Trandafirovici 147
tranzistorizat 12
trapezan 30
trapezanul 32
Trăilă 147
Tripșa 160
troian 178

Ț

faucă 29
țărean 120
țăreni 120
țărenilor 120
țiclan 29
țigan 30
țigancă 30
țigănuș 29
țipar 26—29
țelitoare 29
țlmpar 29
țltioagă 29
țltfnă 142
Țurcanovici 150
țuscov 27

U

uă't'il' 139
-uc- 160, 163
-uj- 162, 163, 164
umbletele 137
unghiță 30
Ur- 160
Uran 160
Urea 160
ureche 47
urmă 136—137
urme 137
urmele 136, 137
Ursovici 147
Ursulovici 147
-uș- 162, 163
ușa 39

V

vacă 39, 40
vai 179
Valcie 150
vale 71
Vasălovici 150
Vasilevici 149
văduviță 30
vălta (a se ~) 179
Vălenovici 147
verdete 29
verme 114
verzișor 29
vespere 30
vespoi 179
Vetel 79
Vethil 79, 83
Vethuliei 80
vidră 113
Vidul 151
vier 40
vilă 40
viză (~ galbenă) 27
vlnător 30
vtrf 71
vtrigoanță 29
vtrlugă 27—29
Vlahovici 150
Vlăduș 147
Voin 148

Vorobchevici 150
vreme 114
*vudră 113
Vuić 145
vulpe (~ de mare) 28

Z

Zamfirovici 150
zărgan 37
Zdurvale 150
Zeriu 162
Zer-l-ea 162
Zerman 162
Zeru 162
Zgură 150
Zisovici 147
ztrlugă 29

SÎRBOCROATĂ

aerodrom 105
agronóm 105
ajeve 105
ako 105
alărma 105
aldamăș 105
anume 105
apóstol 105
arăpski 105
argát 105
argășitor 105
austrinski 105
automobil 105
borba 164
civíl 105
firiz 105
firizána 105
Flora 147
fort 105
fotografist 105
francúz 105
frunt 105
komandánt 105
komédija 105
komediráti 105
linija 105
lípollst 66
*lipoolist 66
marš 105

rapáos 105
porumenit 105
špijón 105
ujbahe 105

SLAVĂ

*bagatu 114
Borša 160
chlümă 70
*dabūtākū 114
Danša 160
dělū 69
dupl- 163
*galsū 114
*gardina 114
*kapūta 114
*klapatū 114
*lanka 114
*lapata 114
mogyla 69
*pala 114
*palika 114
pre- 101
rás 101
*sila 114
*smala 114
*taparū 114
tarnyca 72
*vertmen 114
rūhū 71
v
*vūdra 113

SPANIOLĂ

Grugno 70
Grugnu 70
pic(c)o 70
a 41

TURCĂ

Demir 163
oran 160

UCRAINEANĂ

-(j)uk 160
morih 160
moroka 161

INSTITUTE OF SCIENTIFIC RESEARCH AND TECHNOLOGICAL ENGINEERING FOR AUTOMATION CLUJ-NAPOCA SUBSIDIARY

Republici Street,
40 Cluj-Napoca ROMANIA
Phone : 951/16155
Fax : 65/31 391

OFFERS YOU:

- Research
- Training
- Single delivery and small series
- Automatic testing of electronic products
- Automations in light industry
- Gas analysis devices and systems
- Hardware
- Software

FOREIGN TRADE COMPANY

70159 BUCHAREST ROMANIA; 28-30 Gh. Magheru Avenue, sector 1
Phone : 59.70.20
Telex : 11547

Reprezentativă în primul rând pentru activitatea lingviștilor clujeni, revista „Cercetări de lingvistică” apare prin grija Institutului de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca. Profilul revistei este larg deschis tuturor domeniilor lingvisticii, dar în special problemelor de lingvistică românească: istoria lingvisticii românești, istoria limbii române, dialectologie, onomastică, gramatică, fonetică-fonologie, lexicologie-lexicografie, filologie, lingvistică generală etc. Acestea sînt, de altfel, și rubricile obișnuite ale sumarelor revistei. De asemenea, „Cercetări de lingvistică” are o secțiune cuprinzătoare dedicată recenziilor și prezentărilor de cărți, în care sînt semnalate și discutate numeroase apariții de lingvistică românească și străină. Sumarul numerelor este completat de cronici ale principalelor manifestări științifice interne și internaționale din domeniul lingvistic, precum și de un indice anual (de materii, de autori și de cuvinte). Revista publică studii și cercetări în limbile română, franceză, italiană, engleză, germană etc.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceluiași date în text, tabel și grafice. Explicația figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Consiliului de conducere al revistei : 3400 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, nr. 21.

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, *Dicționarul limbii române (DLR)*, Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera P (pogrijenie — presimțire), 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom. XI, partea a 2-a, litera T (T — tocăliță), 1982, 376 p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera T (tocăna — twist), 1983, p. 377—764, 77 lei; tom. VIII, partea a 5-a, litera P (presin — puzzolană), 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom. X, partea 1, litera S (S — selabuc), 400 p., 79 lei.

* * * *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, seria IV, tom. III (1981), 1983, 238 p., 19,50 lei; tom. IV (1982—1983), 1984, 192 p., 16,50 lei; tom. V (1983—1984), 1984, 182 p., 15 lei; tom. VI (1984), 1985, 176 p., 15 lei.

* * * *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, *Opere alese*, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia*, vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

ION COTEANU, *Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte*, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * *Studii clasice*, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, *Gramatica pentru toți*, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * *Analize de texte poetice. Antologie* (coordonator I. Coteanu), 296 p., 28 lei.

CL, ANUL XXXI, NR. 2, P. 111—198, CLUJ-NAPOCA, 1986

